

A Vásárhelyi példa

ÉMLÉKKÖTET A CSERESNYÉS KOLLÉGIUMRÓL
A DIÁKOTTHON HETVENEDIK TANÉVÉBEN

Szerkesztette: Simon Ferenc

Hódmezővásárhely
2009

Sajtó alá rendezte:

Simon Ferenc

Képszerkesztés és fotó:

Szilágyi Gergely

Tördelés, címlap:

FOTOPRIZMA reklámügynökség

ISBN

Kiadja:

Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzat

Vásárhelyi Cseresnyés Kollégium

Felelős kiadó:

Dr. Kádár Péter igazgató

A kiadvány megjelenését támogatta:

OKTATÁSI
ÉS KULTURÁLIS
MINISZTERIUM

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
Megyei Jogú Város Önkormányzat

DR. SIPKA SÁNDOR
Kollégiumi Kulturális Alapítvány

Üdvözet az Olvasónak!

„Csak az a világ újulhat meg, amelyben mindenki kitart legjobb meggyőződése mellett.”

(Németh László: Husz János)

A Hódmezővásárhelyen 1938-ban létrehívott Tanyai Tanulók Otthona, és általánosságban, a tehetségmentés vásárhelyi munkája nem előzmények nélküli, mégis eredeti és példaértékű vállalkozás a maga idején. Erre utal az is, hogy Németh László *A vásárhelyi példa* című publicisztikájában országos figyelmet fordít az újszerű helyi kezdeményezésre. Majd pedig *Cseresnyés* című drámájában maga is megrajzolja azt a modellt, amely a társadalmi determinációkat módszerszerűen áthidaló, minőségforradalmi kert-kísérletben mutatja föl egy új, esélyteremtő, minőségelvű Magyarország vízióját. Az író és a vásárhelyi tanárelit szoros eszmei kapcsolatát tükrözi, hogy a szerző a dráma kiadójától kapott tiszteletdíját a diákotthon javára ajánlja föl, az pedig fölveszi a Cseresnyés nevet.

A kollégium elindulásának e kötetben összefoglalt krónikája több mint pusztán neveléstörténeti emlékéllítés, mert – ha nem is a történelem –, de a társas életviszonyok rendszere ismétli önmagát. Ma is léteznek olyan társadalmi csoportok, amelyek segítség nélkül nem juthatnának hozzá a tanulás kiváltságához. Ma is tornyosulnak olyan akadályok, amelyeket le kell győzni ahhoz, hogy ne a beleszületés, hanem az egyéni képességek, akarat és teljesítmény döntse el, ki haladhasson tovább a tudásszerzés és a boldogulás útján.

Hódmezővásárhely közössége ezért fogott bele az iskolai integráció programjába. Átalakítottuk a beiskolázási körzethatárokat, és megszüntettük azt az intézményt, amely évtizedek alatt iskolaszociológiai zárvánnyá alakulva gyűjtötte össze a halmozottan hátrányos helyzetű családok gyermekeit. Roma, és nem cigány származású tanulók egyaránt beletartoznak abba a körbe, amelyet be kell kapcsolnunk a város többi iskolájának vérkeringésébe. Pedagógusainkat pedig továbbképeztük, hogy minden intézményben közel azonos színvonalú oktatásban részesüljenek a vásárhelyi iskolások, s hogy az alkalmazható tudáshoz való hozzáférésközés képességeit, a kulcskompetenciákat fejlesszük a tanítási-tanulási folyamat során.

A nálunk kidolgozott és bevezetett integrációs programot nevelésügyi szakemberek Magyarországon úttörő kezdeményezésnek, egyben modellértékű vállalkozásnak tartják. Emellett a Cseresnyés Kollégiumban és a Németh László Gimnáziumban már 2005 óta elindítottuk az Arany János Kollégiumi Programot, amely ugyancsak a halmozottan hátrányos helyzetű diákokat segíti hozzá a sikeres éret-

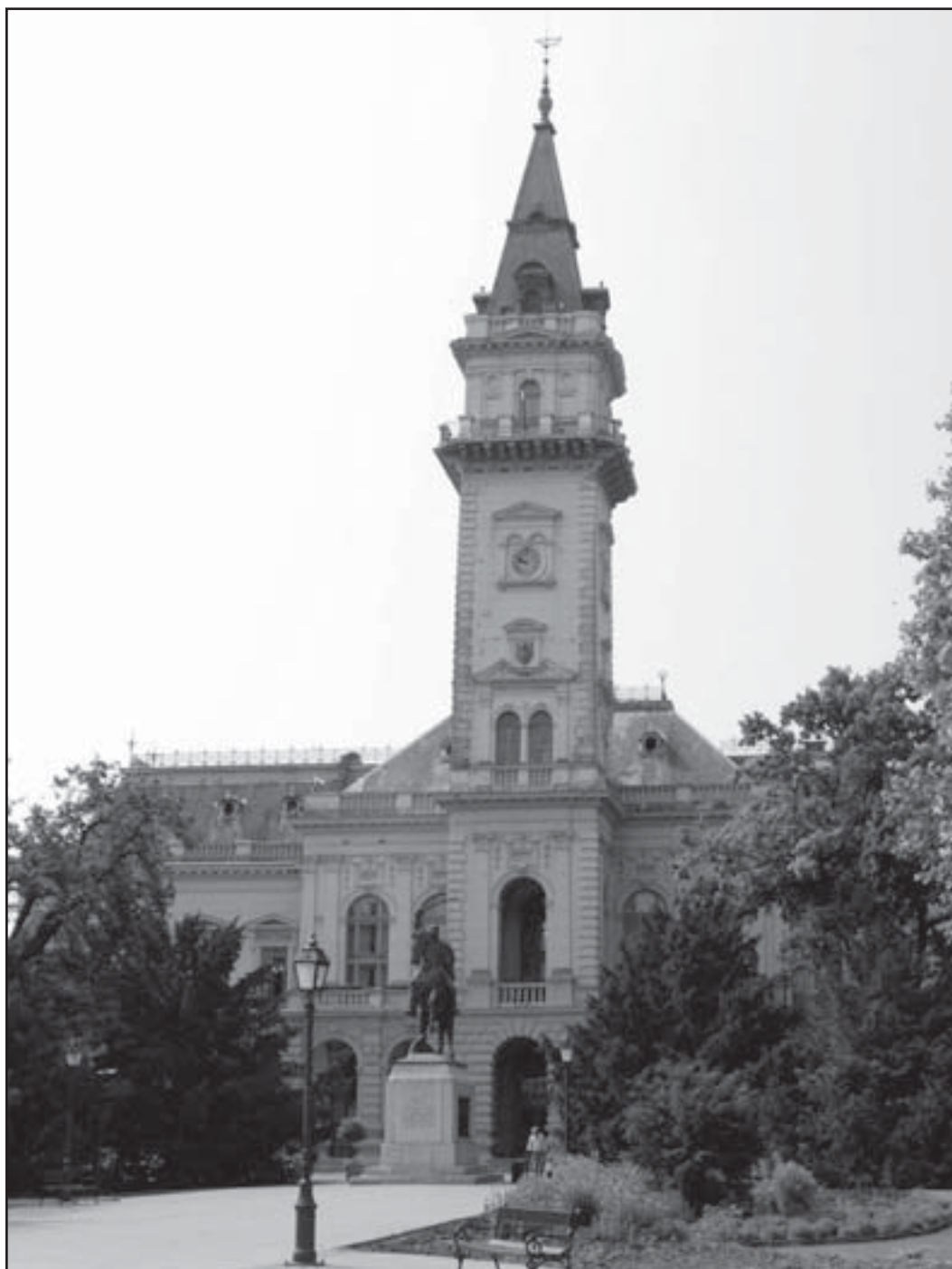
ségihez. Az ősszel kezdődő, új tanévben vizsgálják a program első évfolyama. A Dél-Alföldön egyedüli partnerségben együttműködő intézménypár országos összehasonlításban a legjobbak közt szerepel alacsony lemorzsolódási arányaival.

Személyes indíttatásaim és meggyőződésem szerint csak akkor épül föl egy mindannyiunk által óhajtott jobb világ, ha a szociális esélykülönbségeket az egyéni adottságok és beállítódások különbségei váltják föl a társadalmi érvényesülés versenyének szabályozóiként. Ez azzal jár, hogy az egyes emberre a mainál nagyobb szabadságnak, egyben nagyobb felelősségnek is kell terhelődnie saját sorsának az alakításában. Más szóval, tennivalónk van annak a felborult egyensúlyú állapotnak a felszámolásában, hogy elsősorban a gazdag, de buta gyerek érvényesül, míg a tehetséges, de szegény, elkallódik.

A társadalomnak csak azokat a ballasztokat kell kivetnie az egyéni boldogulás léghajójából, amelyeket saját maga rakott oda az erőforrások aránytalan elosztása során. A többi a Gondviselés, az öröklődés, az egyéni akarat és felelősség dolga. A belső adottságok és a sikeresség közötti arányosság helyreállításának első társadalmi színtere – a család után – az iskola.

Oktatásszervező munkánknak a minőségfejlesztés és az esélyteremtés iránti elkötelezettségéhez föltétlenül hozzájárul Hódmezővásárhely huszadik századi neveléstörténeti öröksége, elődeink minőségigénye és szociális érzékenysége, amely túllépett a politikai lózungok sekélyes szintjén: tettekben és intézményekben testesült meg. Hetven év múltán is továbbél a vásárhelyi példa.

Dr. Lázár János
*Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város
polgármestere,
országgyűlési képviselő*

A hódmezővásárhelyi városháza

A Cseresnyés gondolat

„A magyarság «szerepét» keresi; létezése tényén túl értelmet a létezéshez.”

(Németh László: A Tanú munkaterve, 1932.)

„A történelem természete és az ember természete nem egészen azonosak; az ember alkalmazkodik a történelemhez, de ellenállva alkalmazkodik. Ezt az ellenállást nem szabad az emberből kibeszélni; a sorsa erősebb, mint ő, de ő több a sorsánál, így érezték ezt a görög tragikusok, s így is kell érezni.”

(Németh László: Három kortárs, 1934)

„Mert ebben az otthonban minden arra figyelmeztet, hogy a földből nőttél ki, s hivatásod a többi alulról fölfelé törekvőkért, az elhagyottakért dolgozni...”

(Szathmáry Lajos)

A Cseresnyés alapgondolata, a népfelség elvének érvényesítése már az európai gondolkodás bölcsőjében, a görög kultúrában megtalálható, hiszen ez a fundamentuma a démosz uralmának, a demokrácia kezdetének. A másik, ezzel egyenértékű összetevő a keresztyénség alaptanítása, amelyben a felebaráti szeretet és a segítség a legfőbb, isteni parancs. A reformáció kiteljesítette, elmélyítette, és teológiailag megalapozta a társadalmi együttélés legfontosabb erkölcsi elveit. Összekapcsolta az iskolarendszer, a református kollégiumok és az akadémiák megszervezését a szegényeknek felemelésének ügyével. A közösségi egyházkormányzat, a társadalmi együttérzés, a protestantizmus ethosza irányította már Bethlen Gábort is, amikor tehetséges jobbágyifjak tanulását támogatta. Ez a gondolat hatotta át egyház- és iskolapolitikáját, amikor megalapította a gyulafehérvári főiskolát, mert belátta: az oktatásügyön keresztül lehet vezérelni a jövőt, megalapozni a nevelést, hogy az kiteljesedve a nemzet érdekében végezze feladatait.

Nem véletlen, hogy 1930-ban a trianoni békediktátumra válaszul a vásárhelyi kálvinista egyház presbitériuma, az igazgatótanács és a Református Gimnázium tantestülete teljes egyetértésben úgy határozott, hogy a vallásszabadságot védő, iskolaalapító nagy erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor nevét veszi föl. Különlegesen gazdag, szellemiekben rendkívül sokszínű és ugyanakkor egységes gondolkodást hozott a következő másfél évtized, amelynek eredményeként a vásárhelyi gimnázium országos hírnevet szerzett. Ennek legfontosabb összetevője, hogy a kibontakozó népi írók mozgalmának szelleme értő fülekre és tetterős tanárookra talált Vásárhelyen, ami lehetővé tette a gondolatok, a nemzetnevelő elképzelések széleskörű terjesztését és új formákba öntését.

A XVIII. század második felétől a reformkoron át fokozatosan erősödött a hit a nevelés, az oktatás fontosságában. Egyre többen vallották, hogy az iskola a nemzeti sors alakításának elsődleges terepe, meghatározó nemzetformáló tényező. Az egyéni és a közösségi nevelés színtere, amelynek legfontosabb összetevője az erkölcs nemesítése. Célja az individuális és a kollektív önismeret, hogy a társadalom a rá leselkedő veszélyeket és saját érdekeit időben felismerje, hogy egyedeiben és közösségi szinten is tájékozott és cselekvőképes maradjon. Ezért talál Széchenyi-ben és kortársaiban elődökre Imre Sándortól Németh Lászlón keresztül Szathmáry Lajosig az új reformkort akarók tábora. Karácsony Sándor, a korszak legnagyobb hatású pedagógusa, távlatos célnak a nemzetnevelés horizontját tűzte ki, amit azonban az egyes diákok nevelésén keresztül kell, és csak ott lehet eredményesen megvalósítani. Ezt az igényt tartotta a hétköznapi aprómunkán túlmutató, a részeket összefüggésükben látó és megvalósító, lelket nemesítő, a tanári szerephez igazán méltó feladatnak.

Németh László a népi írók fő programadójaként így jellemezte a helyzetet 1934-ben. A sznob „Büszke rá, hogy semmiről sem tud, ami a bennszülöttek dolga. Garasaiból félrerak annyit, amennyin Párizsba, Londonba kikukkanthat, de megütődik, ha valaki arra biztatja, hogy nézzen szét Debrecen körül vagy Kecskeméten. Aki a „nép” szót kiejti, azon kolbászszagot érez, s mint az angolszász a köröm alatt a néger vért, úgy nyomozza maga körül az undort keltő „magyarosság”-ot. Ha magyar könyvet érint meg, megnézi a kezét, nem piszkosodott-e be, de elpirul, ha be kell vallania, hogy nem olvasta még Donne költeményeit. A közügyek nem érdeklik. (...) Nem így a „parasztok”. (...) Ők ennek az országnak szentelték az életüket, abban is a földnek, azon is a föld népének. Úgy neki szentelték, hogy gondolataik mint villámsújtott madarak esnek le Hegyeshalomnál. Egy darab fekete hantot tartanak az íróasztalukon, azt minden hajnalban megszagolják, s a humusz illatától elteltlen ontják estig verseiket és újságcikkeiket.” (Németh László: *Sznobok és parasztok*, 1934)

Több írásában érzékletesen mutatja be a végzetesnek tűnő gazdasági, társadalmi és kulturális szakadékot, amely a középosztály és a parasztság között húzódik. Elemzéseiben mind a két oldalt erősen bírálja. A sznobokat, a nadrágos embereket azért, mert nem ismerik és lenézik a „népet”, a vidéki Magyarországot, és féltékenyek kulturális kiváltságaikra. A parasztságot meg azért, mert azok tájékozatlanságuk büszke tudatával vetik meg a „magas kultúrát”. Nem értik és értékelik eléggé a tanulás, a műveltség, a széleskörű képzettség szerepét és jelentőségét. Figyelmezet a veszélyre, hogy akik a parasztságban azonnal őstehetségeket látnak, és elhítetik velük, hogy amit nem tudnak, azt nem is érdemes, ezzel becsapják azokat, akiken segíteni szeretnének. A megoldás itt is a harmadik, a magyar útban rejlik, ami azt jelenti, hogy a népi tehetségeket európai szintű műveltséghez kell juttatni, amivel közvetítők – Németh László szép metaforájával – hidak lehetnek a társadalmi szakadék fölött. Ez megóvhatja a bekerülőket a parasztromantika hamisságától,

attól az illúziótól, hogy kultúra és tanulás nélkül is urak lehetnek, ugyanakkor biztosítani tudja nekik az átjárhatóságot a magasabb műveltség igénye és a paraszti világ értékrendszere között.

Ezért és ekkor merül föl a „tehetségesek iskolájának”, a nép „Eötvös-kollégiumának” a terve, amely aztán több írásban és műfajban is visszatér az esszétől, a tanulmánytól az utópián és a tragédián keresztül a vígjátékig. Eredetileg arra gondolt, hogy kis létszámmal, a diákok középiskolás kora után egy Budapesthez közeli, vidéki birtokon lehetne indítani a képzést. Az elnevezés metaforája jelzi, hogy elitnevelésről van szó, de olyan elitről, amely nem kiszakadni akar paraszti környezetéből, hanem értelmiségivé válva, élére állna a nemzet alatt létezőknek. Olyan erővé, akik kovászként, új, nemes szellemi szektává keleszthetik a környezetükben lévő emberenergiákat. „A nép Eötvös-kollégiuma nem emel ki senkit, csak a kiemelődötteket gyűjti össze: ahelyett hogy a középosztály nyakába varrná, visszaküldi őket, ahonnan jöttek, faluvezetőnek, összekötőnek. S ha egy-kettő mégis művész lesz, vagy az értelmiség közé tolakodik? Istenem, ki tudja, nem csinál-e épp azzal, hogy helyet foglal – helyet! (...) Nem zseniképzés tehát, hanem a nép nyugtalanjainak a számon tartása, útravalóval ellátása küzdelmeikre. Nem festőt, költőt, tudóst akarok csinálni a két sors közé kerültekből, hanem tisztán látó embert. (Németh László: *Két sors közt. Zárószó az őstehetségek vitájához*, 1934)

Az oktatás-nevelés terve itt még csak néhány esszé, hogy aztán kiteljesedve létrehozza a tantárgy-összevonási kísérlet, az élet teljességét és a legfontosabb gyakorlati tudnivalókat is magába foglaló tananyagfelosztás pedagógiai elvét. Németh László igazi reneszánsz személyiség, aki egymásba akarja építeni a reál és a humán tudományokat, amelynek rendezőelve a történetiség, a tág értelemben vett tudomány- és művészettörténet. Ez egészül ki a nyelvekkel, a sporttal és a legfontosabb gyakorlati ismeretekkel a kertészettől az állattenyésztésen, a konyhaművészetten és a gazdaságtanon keresztül a nyomdászati alapismeretekig. A tudás igézetében, a tanulás, a tájékozódás szenvedélyében az élet minden területére igyekezett becsempészni az oktatást, a nevelést. Nagy ívű, az egész társadalmat átalakító elképzelése szerint a magyar rádióknak az első számú népművelőnek, a tudományos és művészeti ismeretterjesztés fórumának kell lennie, ami nemzetté hangolja össze a sokféle hangszeren játszó, bitangjára hagyott tömeget. A hadsereg legyen az iskola folytatása, hiszen az általános hadkötelezettség ideális helyszín és időpont arra, hogy a fiatal férfiak közvetlen jelenlétet kihasználva népfőiskolává váljon, és a legfontosabb gyakorlati ismereteket egy új igényű, közösségi, nemzeti szellemű értelmezési keretben ültesse át a következő generációkba. „(...) nézhetem úgy is, hogy a hadsereg egy nép lábra kelt erénye, amely alkalomadtán a fegyverek nyelvén is tud beszélni, s akkor a katonaképzés elsősorban emberképzés: – a hadierényt közrefogó emberi erények iskolája. Ahhoz, hogy valakiből jó asztalos legyen, nem kell állandóan gyalulnia; szétnézhet a nagyvilágban, csiszolhatja az ízlését, forgathat lakásterveket, tanulmányozhatja az emberek szeszélyeit; a gyalut

ez a sokféle tapasztalat olyasmire tanítja meg, amire az örökös gyalulás soha. (...) A bűvös szandzsák nem valamivel tanultabb parasztokat dobna ki magából, hanem egy új osztályt, új készséggel és új igényekkel. Ha ennek az új osztálynak a gazdasági emelkedésre alkalmat nem adunk, rothadásra ítélt lelküktől megrothad az egész ország, s a műveltségből mocsár lesz vagy vérfürdő. (...) A szellemi szint és az igények gyors kiegyenlítődése mellett a szakadékszerű gazdasági osztálykülönbségek nem tarthatók fenn, s aki szemébe mer nézni a népművelés kérdésének, csak két álláspontot tarthat logikusnak: vagy butítsuk a népet, hogy a mai gazdasági osztályprivilegiumokat fenntarthassuk, vagy emeljük fel ezeknek az előjogoknak a rovására gazdaságilag is, hogy a népművelés eredménye ne több dinamit legyen kisebb lyukban.” (Németh László: *A bűvös szandzsák*, 1934)

Számára egyértelmű, hogy a jövő az oktatásban rejlik. Hányszor hallottuk, hogy gazdaságilag is a legjobban megtérülő befektetés az oktatás, nem is beszélve a legtágabb értelemben vett kultúráról, a gyakran emlegetett életminőségről. Valójában azonban nem történt semmi, hiszen korunk – az internet, a tömérdek újság, televíziós és rádiós csatorna ellenére is – a szorongó tájékozatlanság korszaka, akárcsak a Tanúé. A mindent elborító információzuhatóg ugyanis aláássa a valódi tájékozódás lehetőségét és a lényeglátás képességét. Nehéz eldönteni, hogy a napi politikai csatározásokon túl mi is a nemzetpolitikai cél, és hogyan lehetne ahhoz eljutni. Nincs megbízható értelmiségi elit, ami tisztánlátásával segíthetne. Az értelmiség jelenleg is megosztott, mert a politika elsősorban nem együttműködését kéri, hanem inkább igénybe veszi szolgáltatásait, de akkor alkalmazottként már nem azt mondja, amit igazán gondol, hanem amit elvárnak tőle. Ameddig nincs nemzetpolitikai elképzelés, oktatáspolitikai sem lehet, mert az csak eszköz, még ha a legfontosabb is, a magasabb célok, a nemzetnevelés megvalósítására.

Németh László gondolkodásának vezérelve és zsinórmértéke a legtágabb értelemben vett erkölcs, az egyéni és a nemzeti létezés értelmét is az erkölcsi cselekvésben látja, az élet minden területén ezt tekinti fundamentumnak. „Nem Figyelő, hanem Tanú. Nemcsak szemtanúja annak, ami van, hanem bizonyágtevő amellett, ami örök. Azon túl, hogy írás: erkölcs!” (Németh László: *A Tanú állomásai*. Bevezető, 1932.)

Még a tehetséget is közelebb érzi az erkölcsi erőhöz, mint az ügyességhez. Emberképe, antropológia nézetrendszere szerint az ember nem öncélú lény, hanem valami önmagán túliért van a világban, küldetése van, meg kell keresnie saját szerepét a létezés láncolatában. Ez egyenesen következik az isteni küldetés protestáns etikájából, a kálvini eleve elrendelés tanából, ugyanakkor forrásvidéke a nietzschei heroikus pesszimizmus, az emberibb ember akarása is, hiszen az ember olyan valami, amit meg kell haladni. Pedagógiai tárgyú írásainak többségében a tág értelemben vett „vallásos nevelés” mellett érvel, ami számára nem dogmatikai, hanem elsősorban morális, kulturális kérdés. Írásainak motívumrendszereiben, legyen az esszé, tanulmány, utópia, regény vagy színpadi mű, a vallási élet metaforáit hasz-

nálja. „Hat-hét év alatt százötven-kétszáz emberrel szórhatjuk így tele azt a társadalmat, amelyről mindenki beszél, és senki sem tud semmit – egy új felekezet, új „vitézi rend” támadna így az országban, telkekkel az égben és feladatokkal a valóságban. Mi szükség van erre a felekezetre? Szükség van először azért, mert jobb felekezetben lenni, mint bitangjára hagyottan kóborolni két sors között, tehetségesen és tehetetlenül. Emberek üdvössége kívánja ezt a szektát s a mi becsületünk. De szükség van másért is. Ez az ország tele van kimondatlan fájdalommal és hallgató, csak a szívben dobogó reménységgel. Azt akarjuk, hogy akiket a fájdalom és remény előbb-utóbb földob, s a mai világra zúdít, tudjanak másról is, ne csak jogos keserűségükről, s ne bosszúszomjas vadak legyenek, hanem Európa nagy hagyományaihoz húzó, gondolkozó emberek. (Németh László: *A nép Eötvös-kollégiuma*, 1934)

Ez az alapja az utópiáknak (például *Kapások*, *Iskola Kakaskúton*), az „édenalapítási” kísérleteknek, egyetlen metaforával: a Cseresnyés gondolatnak. Igazi idealistához méltóan, és az író, tanár csak az lehet, mert mindig a valóság fölé tervez, a cselekvés okának és céljának nem az anyagi feltételeket és a gazdasági gyarapodást tekinti, hanem épp fordítva. A belső, erkölcsi erő, a cselekvő hit parancsa vezérli az egyént, és jó esetben a nemzetet is, hogy önmagán túlmutató eredményt érjen el, hogy tetteivel cáfolja Ady Endre versének szomorú megállapításait. „Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre, / Volt utonállók új utbanállóknak / S míg úrfajtánk egymást s a népet falta; / Tunya álmainkat jég verte / S még a Templomot se építettük föl.” (Ady Endre: *A szétszóródás előtt*, 1914. január) „Mi, magyarok, ha tenni kell valamit, rögtön a nagy távlatokhoz menekszünk. Csináljuk meg a nép Eötvös-kollégiumát, mondja a gyakorlati indítványozó. De megszabadít-e az az eredendő büntőtől? – feleli a nagy szempontú hozzászóló. A javaslat kicsiny, a távlat nagy, s a magyar fatalizmus a nagy akarást választja a kis alkotás helyett. Voltak, akik helyeselték, voltak, akik kárhoztatták, csak olyan ember nem akadt, aki munkát kért és segíteni akart. (...) Egyszer azonban mindenki szívét fölmetszik, s aki belenéz, meglátja, milyen színű volt benne a vér: rózsás vagy fekete. 1934 (Németh László: *Két sors közt. Zárószó az őstehetségek vitájához*, 1934) Megsemmisítő iróniával bírálja az ellenszegülőt, aki a gyakorlati tennivalót elvont teológiai kérdéssel ütközteti. Az irónia a szemléleti távolságból fakad, a gyakorlati cselekvés lehetőségét az elméleti kétely bizonytalanítja el, így aztán a nem összemérhető területek interferenciája kioltja a cselekvőerő hullámain, és az ütközés utáni energiavesztés eredménye maga a semmi. Az erők pazarlása, a nagy magyar tékozlás nemzeti bűne ez, mert a cselekvés – ezt Németh László érveivel meggyőzően bizonyítja – nem az anyagi feltételeken múlik, hanem hiten, a meggyőződésen és a neveltetésen, hogy mi van a fejben és szívben. Ha itt nincs világos tudat és érzés, akkor hiába a cselekvési energia, nem lesz eredmény, mert a fundamentum hiányzik. Hogy világos legyen a tudat és a szív, ahhoz tájékozottság szükséges. Ehhez kell a nép „Eötvös-kollégiuma”, a „vásárhelyi példa”, a Cseresnyés gondolat. „Ha ezt nem a társadalom lelkesedése és nem az egyesek önfeláldozása hozza létre, akkor nem is érdemes meg-

csinálni, hiszen a kiválasztás, a tanítás s a későbbi szemmel tartás sokkal több lelkesedést és önfeláldozást követel, mint a terv első nyélbe ütése. Magyarországon mindenki az anyagiakkal védekezik. Nincs pénz, nincs műszer, nincs könyv, nincs épület, nincs személyzet. Nem igaz: lelkesedés nincs.” (Németh László: *A nép Eöt-vös-kollégiuma*, 1934)

Németh László rendkívül árnyaltan és önmagával is vitatkozva írta drámáit. A belső, szellemi feszültségben rejlik az igazi konfliktus, ennek kivetülése a szöveg, az alakok megformálása. A Pusztuló magyarok (1936–1946) annak a szemléletnek a megfogalmazása, ami az érem mindkét oldalát látja, szembe mer nézni vágyainak, szeretett eszméinek fonákjával is, és így jut el az ironikus önszemléletig. A falukutató mozgalom vadhajtásainak komédiája ez a mű. Tudománytörténeti jellemző, hogy minden jelentős tudományos iskola kezdetben rendkívüli expanzióval és túlzásokkal lovagolja meg a paradigmaváltások hullámhegyeit. Több esszéjében is bírálja a népi tehetségek kritika nélküli elismerését, figyelmeztet a parasztoromantika, a származásból eredő elfogultság veszélyeire. A Pusztuló magyarok az előítéletesség, a prekoncepció, a túlhajtott tudományos hipotézis leleplezésének komédiája. Ebben az esetben a kutatás nem a valóságból von le megállapításokat, nem induktív logikai művelettel jut el a tények elemzésével a következtetésekig, hanem épp fordítva. Amikor a teória, az elmélet az általánosból az egyedire történő deduktív következtetések túlhajtásával a saját előrejelzéseit kéri számon a tényeken, amikor a valóságot igyekszik az elmülethez igazítani. Dr. Sírásó Károly falukutató beszélő neve is ezt mutatja, többször hivatkozik könyvélményeire, és szinte ujjong, amikor a pusztulás tényeit ismeri fel ott is, ahol ezt a tapasztalatok nem igazolják.

Németh Lászlónak sikerül úgy ironizálnia a falukutatáson, hogy egyben bemutatassa és elismerje a mozgalom értékeit, hogy a vígjátéki elemeken átsugározzon a kétségtelenül létező pusztulás miatti aggodalom, a magyarság és a falu féltő szeretete. A mű alapvető esztétikai értékszerkezete ennek megfelelően a tragikus ironia, amely a kutatás módszertani fogyatékoságának leleplezése mögött felmutatja az értékpusztulás tragikumát is. Áttekintve a falukutatók alapvető témáit az épületek állapotától kezdődően a gyermekvállalási kedv alakulásán keresztül a családon belüli erőszak, a falu etnikai, kulturális, egészségügyi, oktatási viszonyainak alakulásáig. Már önmagában ironikus, hogy mennyi szakértő végzi a vizsgálatot: orvos, antropológus, pszichológus, mérnök, tárgyi néprajzos, szellemi néprajzos, nyelvész. A klasszikus vígjátéki hagyománynak megfelelően a komikumot egy alapvető félreértés teremti meg, ami természetesen csak a mű végén derül ki. A szaktekintély, Dr. Mukán Géza tanítványai tévedésből Keszire mennek falut kutatni, ott igyekeznek felismerni, hogyan és miképpen pusztul a magyarság. Holott a főnök egy másik Keszin, Kaposkeszin várja őket, mert az a falu jobban megfelel a pusztulás szociológia és a néprajzi elméletének.

A helyzetekből és a jellemekből eredő komikum összetetten ábrázolja a magyar falu helyzetét. A több generációban együtt élő, sokgyermekes Szabó családhoz érkeznek a kényes, viselkedésükben is uras, városias, „nadrágos emberek”, a nagyképű falukutatók, akik rögtön bizalmatlansággal és titkolózással vádolják a családot, és meglepődnek, amikor a valóság nem illeszkedik olvasmányélményeikhez. Kiváló és jellemző helyzetkomikummal indul a darab. Szabóné és Terus, a házhoz vett keresztlány párbeszéde már megjelenésük előtt nevetségessé teszi a kutatókat. „TERUS. Egy szekér úr érkezett. SZABÓNÉ. Szekér? Tán kocsi. TERUS. Nem kocsi, mert ökrös fogat. Trágyát vitt ki, s urakat hozott. SZABÓNÉ. Urakat? Miféle urak lehetnek azok? TERUS. Hát, akik fölkéredztek rá... Ki szemből ült, ki háttal: az oldaljára is jutott.” A pesti urak és hölgyek trágyás szekéren érkeznek a helyszínre, így kutatási programjuk tudományos emelkedettsége és a bevonulás eszköze közötti távolság rámutat az elmélet és gyakorlat szagokban is megnyilvánuló különbségére. Ezt a képet árnyalja Kiss tanító rokonszenves figurája, aki a két világ között áll. Ismeri a mozgalom könyveit és elismeri eredményeiket, ugyanakkor ép ösztönével kiáll a falu népe mellett, akiket a kutatók, és a féligazságokat, hamis eredményeket közlő újságíró többször is annyira megsértett, hogy a végén a padlásra kellett menekülniük a helybeliek haragjától. „SÍRÁSÓ. *Olvas.* „Az intelligencia kártyapartikba menekül vagy még veszedelmesebb illúziókba. A szimpatikus Kiss tanító például azt hiszi, hogy a kor színvonalán tanít, s közben a gyerekek öt évvel maradtak el a városiak mögött.” KISS TANÍTÓ. Ötlet? Ötvenötlet... Az eszük cuclizik, a szájuk pedig pipál. SÍRÁSÓ. Amit mi végzünk: az tudományos tényfelvétel: amit ez az újságíró és az ő ismeretlen cinkosa csinál, az több, mint indiszkréción – lopás. KISS TANÍTÓ. Én pedig azt mondom: az többi indiszkréciónál, az már rágalom, amit maguk ezzel a faluval csinálnak.”

A falukutatók megjelenése nem felismeréseket, hanem a kutatott személyek, társadalmi rétegek közötti konfliktusokhoz vezet. Az egészségügyi felmérés és a tehetségvizsgálat (mai szóhasználattal: kompetenciatesztek) eredménye viszályt ébreszt a benne résztvevő felek, a diákok, a vizsgálatot végzők (orvos, antropológus, pszichológus) és a tanítók között. Sírásó időlegesen összeugrasztja Terust a keresztszüleivel. A tudósok kérdéseikkel befolyásolják, véleményükkel kioktatják, mintegy rábeszélnek, hogy rokonai kizsákmányolják, sőt erőszakoskodnak is vele. „SÍRÁSÓ. Amikor dolgozni kell: cseléd, amikor fizetni kéne: rokon. (...) magát itt kizsákmányolják. (...) Bizonyosan erőszakoskodnak is magával... Befogadott rokon: régi portéka nagyon az emberpiacon, gyermekem...” Németh László ezzel a mozzanattal máig hatóan figyelmeztet az értelmiség felelősségére. Bizonyítja, hogy nem lehet következmények nélkül ellenségeskedést szítani ott, ahol józan megbeszéléssel, kölcsönös tisztelettel és jóhiszeműséggel sok konfliktust meg lehetne előzni. Árnyaltan, együtt érző iróniával, nagy előrelátással mutatja be Péter bácsi, a lajtos cigány figuráján keresztül a romakérdés problémáját. A szerző egymással szembeállítva leplezi le a falukutatók szakmai irigységét és az újságíró felületességét. Ennek ellenére a *Pusztuló magyarok* mégsem a falukutatás paródiája, hanem –

éppen az egyszerűsülettől következően – ironikus, olykor tragikusan ironikus kritikája. „KISS TANÍTÓ. *Nevet.* Megbocsásson: olyan furcsa nekem Szabóéknak ez a megdicsőülése. Gyanútlan eszik a krumplilevest, s egyszer csak tudománnyá lesznek. SÍRÁSÓ. Kissé bizalmatlanul, de mi a bizalmatlanságát is meganalizáljuk. KISS TANÍTÓ. Ez nagyon érdekes lehet, s én boldog vagyok, hogy egy ilyen fölvételt közelről láthatok. Ismerek egyet-mást – sajnos, nem mindent – az írásaikból. Meghat az aggodalom, mellyel a magyar nép életét figyelik. Remélem, hogy a mi falunkból nemcsak aggodalmat fognak magukkal vinni, de egy kis reményt is. SÍRÁSÓ. Ezt minden faluban így szokták remélni. Az ember ritkán tudja, miben él; amíg föl nem nyitják a szemét.”

A mű zárata a Németh László-i értékrendnek és vígjátéki konvenciónak megfelelően pozitív vallomás a falu mellett. A történet szerelmi szála itt teljeseedik be: Viola, a megértő bölcsészlány és Kis tanító egymásra talál, bizonyítva és hirdelve, hogy vidéken, a magyar faluban is lehet élni, sőt „édent” alapítani. „KISS TANÍTÓ *Violához.* Maga nem megy el, Viola? A pusztuló Keszibe, szociográfiát csinálni? VIOLA. Nem, én meg vagyok elégedve az élő Keszivel. Úgy látszik, alkalmasabb vagyok az élet, mint a halál tanulmányozására. Én az itteni tanulmányaimat akarom folytatni...”

A kultúra, a magyar irodalmi hagyomány nagyobbik része és Németh László értékválasztása szerint is, nemzeti, közösségi értékek hordozója. Az írónak morális, politikai és esztétikai küldetése van: a nemzet lelkiismeretének és vigasztalójának kell lennie. Az új nemességnek, a minőség forradalmárainak, az íróknak, a politikusoknak, a tanároknak, vagyis az egész értelmiségnek minőségelvű, a szó eredeti értelmében vett vállalkozóvá kell válnia. „Akinek nem érdeke, hogy remeket csináljon, rabszolga, akár a magányosok, akár az állam piramisát építi. A munkának előtte egy faja tiszteletre méltó: a vállalkozás, s olyan államért fog küzdeni, amely megbecsüli a munka egyéni együtthatóját, teret ad a minőségnek, értelmetlenné teszi a vagyont, és a vállalkozások nagy mellérendelésében munkatérrel jutalmazza a munkát.” (Németh László: *A minőség forradalma*, 1933) Aki vállal, ahogy a nyelv mondja, az a vállát adja, hogy terhelni lehessen. A vállá vállalja, hogy elbírja a terhek hordozását. Az sem véletlen, hogy a felelősséget is vállalni kell, ha pedig valaki kibúvik alóla, akkor a vállát vonja ki a terhek alól, és érdektelenségét pedig vállrándítással fejezi ki.

Miért jön létre a Tanyai Tanulók Otthona, miért van szükség a Cseresnyés gondolatra? „Buda környékéről száz ember jut be a vezető osztályba, amíg a szegedi, vásárhelyi, kecskeméti határból kettő-három. A segítség: internátusokat kellene állítani. Adja meg a tanyai magyar tehetségnek a társadalom, amit a városi félmagyaroknak és féltehetségnek a helyben lakás.” (Németh László: *A vásárhelyi példa*, 1941.) A helyi érvelés a hódmezővásárhelyi református egyház 1938. január 6-i nevelésügyi konferenciáján hangzott el Szénásy Gyula székkutasi tanító nagy hatású előadásában. Írása bizonyíték arra, milyen mélyen értette meg és vállalta, gondol-

ta tovább a népi írók, a falukutatók műveinek szellemét, hiszen nyilvánvaló, hogy előadása nyomán ebből az ideából kelt életre a többi segítő – a református egyház, a város és a gimnázium tantestülete, és különösen Szathmáry Lajos – közreműködésével a Tanyai Tanulók Otthona. A szövegben hivatkozik Adyra, Móricz Zsigmond *Sárarany* és Féja Géza *Viharsarok* című művére, utalást találhatunk Szabó Dezsőre és Németh Lászlóra is. A műveket, és a belőlük áradó szellemi magatartást tekinti példának, és tapasztalataival hozzájárul a helyzet leíráshoz és a tennivalók meghatározáshoz. „Mint a felsőkopáncsi állami elemi népiskola tanítója a vásárhelyi tanyavilág olyan területén működöm, ahol a legszegényebb többgyermekes családok laknak. A párholdas vak szikeseken, száználmasan kis tanyácskákban vergődnek, kínlódnak, éldegélnek, akik valamilyen csapás miatt tönkrementek, a sokbajú Jánosok, célszörű szögényembörök. (...) Ezek között a szegény, rosszul táplált gyerekek között vannak feltűnően jó képességű, éles eszű, jobb sorsra érdemes gyermekek is. A közelmúltban látogatást tett iskolámban Szathmáry Lajos gimnáziumi tanár úr. Kíváncsi volt, hogyan lehet 60–70 gyereket, hat osztályt egy tanteremben egyszerre tanítani. Milyen jó lenne valami olyat tenni értük, hogy ne veszzenek el a sártengerben! Közös összefogással taníttatni, nevelni őket, felsegíteni őket annyira, hogy valamikor beleszólhassanak a magyar élet vezetésébe. Olyan nevelési, képzési formát választani, amely biztosítaná, hogy soha ne tagadják meg szüleiket, testvéreiket. Nekünk kell bátraknak, áldozatvállalóknak lennünk, ki kell tépni magunkat a körénk vastagodott közönyből. Mutassunk példát ebbeli ténykedésünkkel másoknak is! Hiszem, mert meggyőződésemmel, hogy országosan felfigyelnek mozgalmunkra, mások is követik példánkat, még akkor is, ha az első évben csak néhány szegény, tehetséges gyermek neveltetését tudjuk biztosítani. Kérem a mélyen tisztelt Konferenciát, foglalkozzon ezzel a kérdéssel; tegyük lehetővé, hogy e szépmúltú gimnáziumban érettségizhessenek sokra hivatott tanyai értékeink.” (Szénásy Gyula: *A mi tanyai értékeink*, 1938)

Az 1938 tavaszán megjelent tájékoztatóban olvasható, hogy a város lakosságának harmadát kitevő tanyai lakosság (húszezer lélek) gyermekeinek alig tíz százaléka jár gimnáziumba. Ebből csak három-négyezer a jobb módú, tehát a szegényebb rétegből még a tehetségesek sem kerülhetnek be a nagy oskolába. Szathmáry Lajos a sajtóban és a gimnázium évkönyveiben számol be részletesen az évek során egyre gyarapodó eredményekről. „A hódmezővásárhelyi református egyház szegény sorsú, de szellemileg rendkívül értékes tanyai fiúgyermekeknek kitaníttatása érdekében 1938 őszén megalapította a Tanyai Tanulók Otthonát. Az intézmény célja: társadalmunk vezető rétegének felfrissítése abból a magyar néprétegből, amely a tanítószáz véleményezése szerint nagy értékeket rejteget a magyar nemzeti élet számára, de amelynek eddig nem állott módjában szellemi tőkét ki-csiszolni és az értékének megfelelő nemzeti pozícióba juttatni. (...) Az így felvett tanulók a hódmezővásárhelyi református gimnáziumban mindennemű díjfizetés alól felmentést nyernek. Könyveket, tanszereket, teljes ellátást, lakást, esetleg ruhát is az Otthontól kapnak. A szegény szülőt tehát semmiféle anyagi kötelezettség nem

terheli, csak arra kell ígéretet tennie, hogy fiát, ha az tanulmányait sikerrel (jeles előmenetel) folytatja, nem veszi ki az intézetből. Az Otthont felerészben az egyház, felerészben pedig a nagy célt megértő pártfogók tartják fenn. A vállalkozás tehát elsősorban nem is karitatív jellegű, hanem nemzetpolitikai. Jövője biztos, mert tudásszomjra és törekvő őserőre épült; elpusztíthatatlan, mert nem jelszavakat lenget, hanem fundamentumot vet. (Szathmáry Lajos: *A tanyavilág értékeinek kiválogatása*, A hódmezővásárhelyi Református Bethlen Gábor Gimnázium 1938-39. tanévi értesítője) A Tanyai Tanulók Otthonának és társintézményeinek a mai napig legkiválóbb forrása az Imolya Imre tanár, könyvtáros által összeállított *Népi kollégiumok Vásárhelyen 1938–1949.* című történeti szöveggyűjtemény. A stencilezett példányok ma is a legalapvetőbb forrásai a Cseresnyés gondolatnak.

A hagyomány átörökítése, a végtelen hatáslánc az iskola igazi csodája, metafizikai összetevője. Mindenkit, aki közreműködött a „vásárhelyi példa”, a Tanyai tanulók Otthonának létrehozásában, joggal és tisztelettel nevezhetjük csomorkányi eklézsiaépítőnek. Szathmáry Lajos körül a tanári karban folyamatosan gyülekeztek a vállalkozás szövetségesei: Sipka Sándor, Bernáth Béla, Tálasi István, O. Nagy Gábor, Fábíán Gyula, Mátyás Sándor, Gyáni Imre, Tornyai Sándor, Tölcséry István. Az idősebbek is lelkes támogatóvá váltak: Csépké Andor, Karádi György, Falábú Dezső. „A tanyaiak otthonát sok íróféle látogatta születése pillanatától; írtak is róluk sokan sokféle változatos műfajokban, de akinek a legközelebb álltak a szívéhez, az emelte őket legendává: Németh László; immáron végleg ott élnek Csomorkányon Szilágyi tanár úr vezetése alatt, akiknek Égető Eszter viszi a frissen sütött pogácsát, és szorong velük a városháza dísztermében.” (Imre Mihály: *Eklézsiaépítő Csomorkányon. Nevelés és műveltség.* Válogatás Szathmáry Lajos írásaiból, Hódmezővásárhely, 1986.)

Köszönete és tisztelete jeléül a Tanyai Tanulók Otthona 1942-ben a Cseresnyés nevet vette fel. Németh László írja Szathmáry Lajosnak: „A Magyar Út-on át közlöm veled, hogy a *Cseresnyés* [című darabom] szerzői jogát a hódmezővásárhelyi tanyai gyerekek internátusának ajándékozom, s téged kérlek meg, az otthon alapítóját, a Cseresnyés álom első földön járó hőst, hogy ami ezen az új jogon becsurran, a fiúk javára fölhasználjad. Egyelőre nem fejthettek belőle sokat: bár ezer pengő most is lehull tán az előlegen felül, ha a műsorról időnek előtte le nem rántják. Hálával csak én tartozom.” (Németh László: *Cseresnyés, Egy színre hurcolt szerző naplójából*, 1942)

Mint minden jó műalkotás, a Cseresnyés-dráma is világmodell, ami egy lehetséges világ felépítésével árnyaltan és sokrétűen mutatja be és értelmezi a Cseresnyés gondolatot. Cseresnyés Mihály, a csalódott országgyűlési képviselő, húszholdas mintafarmot létesít az alföldön, ahova zsellérfiúkat vesz a családjá mellé a kertgazdaságot művelni, és közben tanítani. A telep férfilakói vászonból készült „mackót” viselnek, ami egyszerre munka- és egyenruha, olyan, mint a sportolóké, csak nem kék, hanem fehér. Három lánya van. Margit, a legidősebb, a tökéletes, a

szent, „az apja lánya”. Klára, a középső, és Tinka, a legfiatalabb, a tizenhét éves komolytalanka. Völgyi Rudolf, a mezőgazdász tanársegéd, vonattal érkezik, mert Klára meghívta budapesti tanárát a Cseresnyés-kertbe. Klára, a megfontolt lány őt kedveli, és nem igazán akar a neki udvarló Pór Péter kubikus felesége lenni. Völgy Rudolf azonban első látásra beleszeret a cserfes Tinkába, és megkéri a kezét. Anna, a feleség – férje tiltakozása ellenére – támogatja ezt a házasságot, és az egyre mélyülő családi válság elől is menekülve Anna és Tinka, Rudolf autóján, elhagyja a telepet. Cseresnyés Mihály, lényegében önmaga, és legkedvesebb lánya, Margit akaratára ellenére beleegyezik Tinka házasságába. Klára a csalódások hatására öngyilkos lesz, a kendőjére akasztja fel magát az üvegházban. A tragédia azonban nem töri meg a Cseresnyés idealistáit, a kudarccal szembe újult erővel és szigorúbb szabályok szerint, a folytatás mellett döntenek.

A Cseresnyés-dráma: tragikus utópia. Tragédia, mert az eszme értékpusztuláshoz vezető részletező bírálatát adja, és utópia, mert az értékvesztésen való felül-emelkedést hirdeti. Drámai konfliktus akkor keletkezik, ha a szembenálló feleknek a saját szempontjukból igazuk van, de ellentétük mégis kibékíthetetlen. „MIHÁLY. Vannak ellentétek, melyek erősebbek a szeretetnél. Minden ember egy elv, s ha két elv egyszer merőlegesre fordul, a múlt emléke s szívünk hajlamai hiába könyörögnek és hazudnak elnézést, alkalmazkodást: szakítani kell. Az egyház csak a kötés szentségét ismeri: a vallásos ember azonban lassan rájön, hogy a szakítás talán még nagyobb szentség.” Logikailag lehetetlen, hogy az egymással kizáró ellentétben álló érdekek, személyek, eszmék, hitek, érzelmek, szenvedélyek részigazságai megfeleltethetők legyenek a teljes igazságnak, mert az egész más törvények irányítják. Mindegy, hogy a hőst jó vagy rossz erők pusztítják el, a lényeg magában a pusztulásban rejlik. Aki magára talál a lényegben, az elveszik a létben.

A maga nézőpontjából mindenkinek igaza van, ugyanakkor minden szereplőnek megvan a maga hübrisze is, gőgje, személyiségének túlértékelése, amellyel a természeti, az isteni és a társadalmi törvényeket megsérti. „MIHÁLY *mellére mutat, aztán körül, ki a kertre.* A magasabbrendűség kötelez. Szigorra is. RUDI. De a szív ma már demokrata; joga van a meszaliánszra... [a nem egyenrangú házasságra] (...) MIHÁLY *megemeli a hangját.* Uraságod nem fordulhatott az anyjához; mert az anyja füle ilyen dolgokban az ura fején van.”

A konfliktus kétszintű: egyszerre magánéleti és társadalmi. A farm elzárja a fiatalokat a világ elől, eszmékből és rögeszmékből építkezik, megvalósítja az utópiát. Ez azonban idegennek mutatkozik az emberi természettől, akkora áldozatot kíván a családtól, amit már nem lehet megadni, ami már túl megy az ésszerű áldozatvállalás határán, ezért az idea megvalósításának ára a család széthullása. „(...) RUDI Ő szerzetesrendet alapított, s fehér darócban jár, mint Szent Bernát. Rajta ebben üt ki a morbus hungaricus. De mi köze ennek a lányai házasságához? Azt várna a vejétől, hogy Toldit olvasson egy szökött bádogossegéddel?” A társadalmi konfliktus kibékíthetetlen ellentmondása abban áll, hogy az osztálykülönbségeket

a legjobb szándékkal sem lehet áthidalni, mert nem természetes folyamat eredménye, hanem felülről jött reform. Ugyanakkor tanítani, nevelni meg csak „felülről” lehetséges. „MIHÁLY Akiket lehoztam ide: azoknak pokol, a felhozottaknak: szemfényvesztés. Az előítélet kövei között így őrlődik a mag. Szegény Szent Benedek, aki itt próbálkozol a szíveddel.”

A mitológiai, teológiai utalások hozzák létre a szöveg legfontosabb motívumrendszerét, ezek egymásra vonatkoztatásával érthetjük meg a mű üzenetét. „RUDI Szóval, ez afféle misszionárius iskola. S szabad tudnom, milyen tárgyakat tanulnak a fehér mackós novíciusok ... MIHÁLY. Fát oltani, költőket olvasni. RUDI *nevet*. S hogy lesz ebből politika? MIHÁLY. Ez az, amihez kegyelem kell, ezt megérteni...” Rudi ironizál a farmon, hittérítő iskolának nevezi, az ott élőket szerzetesnövendékeknek tekinti, akiknek öltözékük különbözőségüket, a fehér szín pedig tisztaságukat jelképezi. Az egész értelmének és céljának felismeréséhez a hit kegyelme kell, ami megérteti és elfogadtatja, hogy a közösségi, társadalmi cselekvés fontosabb és értékesebb az egyéni boldogulásnál, hogy az áldozathozatal elkerülhetetlen, mert a jövő úgyis megköveteli majd, ha az osztály nélküli társadalom erőszakosan beköszönt. „PÉTER. Mert a népet nem lehet megajándékozni. A népé az, amit kivív. Millió Cseresnyés s a legszebb lelki alamizsnáskodás sem pótolhatja azt a pillanatot, amikor a kormon és romon át egy kismizmizett ember a szabadba törí magát, s feldicsekszik a felhőknek: elzavartam őket. Ami az övék volt, eztán az enyém.”

Cseresnyés Mihály a mintakert létrehozásával akarja megvalósítani ideáját. Pedagógiájával, egy új, nemes szekta alapításával, a „kitűnőek iskolájával”, a nép „Eötvös-kollégiumával”, a minőségelv és Kert-Magyarország eszméjével szeretné meggyógyítani a magyar élet és az emberlét nagy baját, megszüntetve az osztálykülönbségeket, különösen annak tudatát. A szegény, de tehetséges zsellérfiúkat, kubikosokat egy rájuk szabott iskola segítségével szeretné felemelni. Meggyőződése, hogy a parlamenti csalódás után a hasznos politikai cselekvésének ez az egyetlen járható útja, a legmegfelelőbb forma a mélyreható, jövőalakító társadalomlélektani változás előidézésére. Rudolf szerint ő azonban csak a saját eszméjétől megrészegetett másnapos idealista, aki nem hisz a nagy társadalomalakító szándékokban, sem a barna-fekete, sem a vörös forradalomban, de példája akar lenni a minőség forradalmának, és katalizátora a harmadik, a magyar út lehetséges irányának. MIHÁLY. (...) Völgyi úr. A tankok és rubrikás papírok dagálya lefut, és megmaradnak a derék emberek. Nézzen csak szét a mi húszholdas országunkban. A mustármagban is vannak lehetőségek. ANNA. Vigyázzon, tanársegéd úr – az uram nagy térítő. (...) MARGIT *közelebb lép hozzá, gúnyosan*. Apának, maga? RUDI *ugyanúgy*. Ha a Szentlélek küldi, az egér is téríthet oroszánt.” A Cseresnyés a mustármag biblikus metaforáján keresztül jelképesen tehát „Isten országát” jelenti. „Mihez hasonlítuk az Isten országát? (...) A mustármaghoz, amely mikor a földre vettetik, minden földi magnál kisebb. És mikor elvettetik, felnő, és minden veteménynél na-

gyobb lesz, és nagy ágakat hajt, úgy hogy árnyéka alatt fészket rakhatnak az égi madarak.” (Márk, 4, 30–32.)

Cseresnyés Mihály a tanító, a térítő, a rend- és szektaalapító, aki azonban önmagával is konfliktusba kerül. „MIHÁLY. Az embernek el kell borzadnia néha önmagától. (...) Ragaszkodj magadhoz – mondja a hang, melyet az Istenének akarunk hinni, de íme, a csúfondáros világ visszhangja: egy szörny az, amihez ragaszkodol.” Margit feltétlenül hisz apjában, hajlandó magát érte feláldozni. Anna, a felesége, eleinte elfogadja a férfi ideáit, mert önmagát is meggyőzi ennek helyességéről, de lázadóvá válik, amikor lányainak jövője kerül veszélybe. Klára lassú, összetett személyiség, hisz apjában, a Cseresnyés eszméjében, szerelmesnek gondolja magát Rudiba, de a csalódás után hajlamos lenne akár a kubikushoz, Pór Péterhez is hozzámenni, noha érzi a szakadékot kettejük világa között. Klára azért lesz áldozat, mert azonos erősséggel kötődik anyjához, apjához és testvéreihez. Ő szenved meg legjobban a két világ közötti köztes létet, és ez az, ami szétszakítja. „MIHÁLY. Ahol egy otthon felbomlik, mindig kell lenni valakinek, aki két érzés közé kerül, és rostjaiban szenved a család szakadását. Szomorú, hogy éppen ő.” A villám, a jégeső is összetett jelkép és metafora, hiszen az nem más, mint Isten büntetése a bűnös emberen. Ahogy a nyelv kifejezi: leszakad az ég, az ég haragja. A mennydörgés szituációja Krisztus halálát is megidézi. Klára ekkor lesz öngyilkos, mert menekülésre erőtlenséggel, hiszen nincsen hova: minden és mindenki elhagyta. Ő a tragikus léthelyzet felismerésének megváltó áldozata.

A zárlatban Margit vállalja a tragédiát, apja örökségét: a megjövő Sinka nyomdással újraindítják a farmot, csak szigorúbb szabályokkal. A kudarc okaként Margit a hit erősségének hiányát nevezi meg, Mihály pedig a „világiasságot”, a külvilágra való túlzott nyitottságot. „MARGIT. (...) akiken átment az ige, anélkül, hogy magukat megindította volna.” A felmentést a szöveg azzal adja meg, hogy a tragédiából is tanulni kell, az összeomlás az igazi hívőt, az idealistát nem döntheti földre, mert a kudarcból is tanulni akar. Ezért írnak levelet az évkönyv helyett, hogy tisztázzák a tanokat. „MARGIT. Erős léleknek: a csapás elhatározás. Tőled tanultam, hogy akármekkorát sújtott hozzád a sors – ami a fejsze alól elsőül szikrázott föl: mindig egy új terv daca volt. Amelyik nap két újszülött ikerfiad meghalt, azon az éjszakán fogant meg Cseresnyés.” Reményeik szerint hamarosan tizenketten lesznek majd, mind az apostolok. A mű zárlatában a nazarénusok említése metaforikusan a szektásságot veti fel, de Sinka nyomdász ebben is megértő, mert az eszmének példa kell. „SINKA. De én azt gondolom, hogy a szektásság nem is olyan nagy szerencsétlenség, mert ahol a nép összeáll, s valami jobbat próbál, mint ami körülötte van: azt nem lehet tisztára a nézetei szerint ítélni. Abban megvan a hajlam a jobbra, csak jobb nézetekhez jusson...” A család széthullásánál tehát erősebb a nagyobb család szükségességének a hite. „MARGIT. Magam a – családomból. S helyette családommá fogadom, akit a te műved idehí. S ha férfiak nem tudnak hinni e nadrágnak, mely az rajtam, ami a szerzetesen a szoknya: rosszul nem-

zett lányokat és elhagyott asszonyokat gyűjtök ide, hogy a te eszméd férfiak nélkül ne maradjon.” Margit tehát jelképesen szerzetes férfivá válik, hogy megvalósítsa a Cseresnyés gondolatot, ami nem más, mint egy jobbra szövetkezett nagy család szeretetteljes otthona. Az elnevezés, a Tanyai Tanulók Otthona sem véletlen, hiszen céljában valóban családpótló akar lenni, olyan ott-hon, amelybe szellemi értelemben a nemzet egésze, a hon is beletartozik.

Nemcsak az egyénnek, a nemzeteknek is megvan a maguk küldetése, és saját felelősségük, hogy megtalálják-e szerepüket a világban, a nemzetek közötti versenyben. Ebből erednek az utópiák, minden egyes diák a pedagógus szemében egy lehetséges ember-utópia, amiből még bármi lehet. A jövőképet a nemzeti szintű utópiákban lehet megfogalmazni. Az utópiának nem kell, sőt nem szabad megvalósulniuk, mert akkor azt a hamis illúziót keltik, hogy sikerült tökéletesíteni a világot. Az utópia akkor jó, ha katalizátorként működik, ha gondolkodási és cselekvési energiát termel. Németh László azért szerette meg a „vásárhelyi példát” annyira, mert úgy érezte, hogy a Tanyai Tanulók Otthonával megvalósult valamilyen az elképzeléseiből, ezért ajánlotta fel a *Cseresnyés* című dráma jövedelmét a kollégiumnak. A Tanyai Tanulók Otthona létezésével bizonyította és modellezte a szellem teremtő erejét, Németh László író és Szathmáry Lajos tanár, Szénásy Gyula tanyai tanító és Varga Dezső gimnáziumi igazgató, Dr. Endrey Béla polgármester és Márton Árpád református lelkész, a városi közösség és a református egyház, a gimnázium tantestülete és a fenntartó vásárhelyi presbitérium összefogásának eredményességét és a mai napig is érezhető hatását.

Simon Ferenc
tanár

Németh László (1947)

A Cseresnyés Kollégium emlékezete

2008 őszén ünnepeltük Hódmezővásárhelyen az 1938-ban megalapított Tanyai Tanulók Otthonának hetvenéves jubileumát. Ez az otthon nyújtott lehetőséget hat tehetséges parasztyereknek, hogy társadalmi segítséggel elvégezhessék a gimnáziumot, és mint később az eredmények bizonyították, sikeres egyetemi végzettségű, kiváló szakemberei legyenek az országnak. Az első fecskeraj tagjaiból sajnálatosan már senki sem volt életben, így az úttörők nem lehettek jelen az ünnepségen, pedig ennek tervezésében még számítottunk, az elsők legismertebb tagjára, Tószegi Péterre, akivel még az év elején terveztük a megemlékezést, amelynek legavatottabb tanúja lehetett volna, de fájdalom, szőlőmetszés közben elragadta a halál.

Nélkülözésekkel tarkított gyermekkorom volt. Abban a községben születtem, ahol húszegynéhány évvel korábban József Attila is gyerekeskedett. Engem, testvéreimmel együtt, óvott és körülölelt szüleink áldozatos szeretete és önzést nem ismerő, példamutató viselkedése, mentalitása. Szívesen és vágyakozva gondolkodom mindig szülőfalumra, ahol szépen beszélnek az emberek, ahol én csak az egymás iránti érdeklődést, szeretetet tanultam. Szubjektív élményeimet azért szövöm helyenként ebbe az írásba, mert a háttér valódiságát kívánom ezzel aláhúzni. Kilencéves voltam, amikor apám állásvesztése után Szegedre költöztünk. Időbe telt, míg nagy családi segítséggel apám munkához jutott, s addig a megalázó sanyarúság kenyerét ettük. Anyám állhatatosan biztatott, hogy tanuljak. Azt vette a fejébe, hogy orvosnak kell lennem.

Én fel se fogtam, milyen illuzórikus ez a vágy, helyzetünket tekintve, s bennem se volt túl nagy igyekezet a tanulásra, de anyámnak „szót akartam fogadni”. Tanulmányi eredményeim rohamosan javultak, s anyám ezt értékelve polgári iskolába íratott, majd amikor apám Hódmezővásárhelyen állást kapott, a fokozatosság elvét betartva anyám a gimnáziumba íratott be. Mindez már a háború kellős közepén volt. Apámat állandóan berángatták katonai szolgálatra, majd kikerült a frontra, és két és fél évet töltött hadifogságban. Ez a körülmény az én helyzetemet sem könnyítette meg, és teljes erőbedobással igyekeztem is hozzájárulni családunk ellátási gondjainak az enyhítéséhez. A szorgalmi időszakban is jól teljesítettem. Tanáraim, Sipka Sándor és Gyáni Imre, felmérve anyagi helyzetünket is, ajánlatot tettek, hogy kedvem lenne-e a „Cseresnyésbe bemenni”. Én voltam az első, nem paraszti származású a kollégiumban.

1942 őszétől kollégista lettem. Szorongás, félelem nem volt bennem. Aktivitásom, önbizalmam talán a kelletténél is elevenebb volt, és némelykor a normalitás határaiba is ütközött. A közösségi korrigálás nem volt ínyemre, s ha nem dolgozik bennem a dac az első néhány hét tapasztalata után, kiléptem volna. Volt azonban valami önkritikai érzékem és beláttam, hogy néha olyan területeken is okos akar-

tam lenni, amelyek tekintetében nem rendelkeztem elégséges tárgyi tudással. Beállt az egyensúly, és én visszamentem a hegy lábához, hogy a csúcsra jussak. A kollégiumban nem volt különösebb hierarchia, mégis megvolt mindenkinek a saját helye a közösségen belül, és több mint hetven év távlatából, úgy ítélem meg, mindenkit a valós értéke szerint tartottunk számon. Ha valakivel kapcsolatban bármilyen probléma támadt, a jóakarató, segítőkész közösség, némi nevelői útmutatással, mindig megtalálta a helyes megoldást. Jó értelemben vett, egymást segítő közösségben éltünk. Ez kiterjedt a tanulásra, étkezésre, házkörűli munkákra, játékokra. Természetes, hogy az idősebbek voltak az irányítók, de mindenki tanult mindenkitől, a legkisebbektől is. A helytállás és az eredményesség volt az emberség legfőbb mércéje. Komolyabb súrlódásra nem is emlékszem, ha valami nézeteltérés akadt, a szándék és az egyetértésre törekvés elegyengette a különbségeket. A nevelőtanárok teljesen eggyé olvadtak a gyerekközösséggel, nem kívántak főszerepet, azt se állíthatom, hogy bölcs atyaként viselkedtek volna, kimondva a végső szót. Bármilyen vita tárgyát, az érvek győztek. Eleven, sokszínű, nagyszerű közösség alakult itt ki, jó volt idetartozni. Végzett diákok is szívesen voltak velünk. Szélesebb látókörük, magasabb végzettségük révén sok tekintetben elősegítették fejlődésünket, tájékozottságunkat. Örömmel sorakoztatnám ide valamennyit, de attól tartok egyeseket kifelejtenek, pedig szívemben a sírig őrzöm hangjukat, kedvességeiket, okos szavaikat. Most is feltűnik előttem, amikor veteményeskertünk tenyéryi zöld pázsitján üldögélve hallgattuk elmélyedve, elmerülve a csodálatos, szép szavakban előadott verseket a hazai és a világirodalom legszebb terméséből. Vagy hallgattunk lemezzel klasszikus operákat, zenekari műveket. Ott hallottam először az *Egmont nyitányt*, ami elkísért életem különböző stációira is. Voltak élő zeneelőadások is: operaáriák, hegedűversenyek zongorakísérettel. Áhítatosan hallgattuk a zenét, nemesedett a lelkünk, miközben a világban aratott a halál, folyt a bestiális öldöklés. Nem csak élveztük a magasabb művészeteket, de aktívan műveltük is azokat, amelyhez felértünk. Rendszeresen tanultunk népdalokat, volt citera és furulya zenekarunk, népi táncokat tanultunk be, balladákat adtunk elő, be-tanultuk Moliere egyik drámájának magyar átiratát, a Duda Gyurit, és tanyai olvasókönyvekben elő is adtuk. Tanulás, munka játék, szórakozás, kirándulás, rendszeres torna, mindenre futotta az időből és az erőnkéből.

Nemzeti történelmünkben ritkán akad szervesen kialakuló képződményként egy-egy társadalmi kezdeményezés. Ilyen lehetett a vesztes háború és a trianoni sokk után egyre határozottabb formát öltő népi mozgalom. A mi nemzeti közegünkben ez fedezte fel a népet, elmaradottságát, hátrányos helyzetét, szenvedéseit, méltatlan kiszolgáltatottságát, esélytelenségét, tehetséges elemeinek az elkallódását. A magyar írók, az értelmiségi elit legjobbjai a nemzet jövőjének mindezen nyűgét, visszatekintve is pontos, szinte megrázó hitelességgel tárták fel. Felsorolni sem lehet, kik és hányan álltak csatasorba. Az eszme készen állt, forrott, alakultak a kivitelezés elképzelései.

A legnagyobbak között Németh László, Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Féja Géza, Karácsony Sándor nevének megemléztetését nem hagyhatjuk ki. Kínálkozott a bátrak számára a következtetés: tenni kell valamit, menteni és csiszolni a megragadható értékeket. Szerencsénkre tűzcsiholók akadtak számosan. Szenvedélyes hangú beszámolójában a kopáncsi rét „aranyát”, Tószegi Pétert felfedező Szénási Gyula tanító úr egy nevelési értekezleten értő fülekre talált. Szathmáry Lajos a gimnázium tanára, de az egész tanári kar egyetemlegesen lelkesedett a tehetséges gyerekek felkarolásának az eszméjéért, jelentős anyagi áldozatokra is készen. A gyakorlati tennivalók megvalósításában Márton Árpád főlelkész, és az ő sugallatára az egész presbitérium pártfogó döntése, a református egyház anyagi támogatása alapvető fontosságú volt. A Tanyai Tanulók Otthona egy megürült kántorlakásban létesült, a Csengettyű utcában. Ez tulajdonképpen már a második évben realizálódott, az első évben a tanyai tanulók is a Református Bethlen Gábor Gimnázium internátusában kaptak szállást.

Az első év mindjárt fényes sikert hozott. A tanyákról gimnáziumba került gyerekek kitűnő bizonyítványokkal zárták az évet. A félszegség eltűnt, újonnan toborzott legénykéekkel bővülve költözött saját otthonába a csapat. A sajátos és felelősségre nevelő közösségi életforma kialakítása itt vette kezdetét, majd a Holló utcai térségesebb és nagyobb létszámot engedő szálláshely nyújtott még nemesebb, még jobb lehetőséget az egymást segítő, csiszoló elképzelések megvalósítására, egy szerves közösség kialakítására. A Tanyai Tanulók Otthona e helyen kapta meg a „Cseresnyés Kollégium” nevet, mivel Németh László nagylelkű adományként az otthonra ruházta *Cseresnyés* című drámájának előadási jogát.

A gimnázium összes tanárának szívügye volt a kísérlet, és minden lehetséges módon arra törekedtek, hogy a kötelező iskolai tananyagokon felül az emberiség emelkedettebb normáit is érzékeltessék, megismertessék a fogékony, eszes ifjakkal. A nevelőtanárok együtt éltek az otthonlakókkal. Nagyszerű emberek, nagyszerű nevelők voltak, vegyük sorra őket: Bernáth Béla, Sipka Sándor, Szabó Kálmán, Halász Andor, Zentai János – őrizzük meg emléküket.

Az anyagi gondok mindig elsőrendű fontosságúak voltak, de a segítő kezek sem hiányoztak. A közelgő, majd számunkra is bekövetkező háború ellenére a város intézményeinek, polgárainak köszönhetően a „Cseresnyés” zavartalanul működött, még bővítésre is nyílt lehetőség. A kollégium kis kulturális központként kezdett működni. A gimnázium felsőbb osztályokba járó és végzett diákjai gyakori vendégek voltak. Segítettek megteremteni egy magasabb kulturális igény kialakulásának a légkörét. A leánygimnazisták is örömmel jöttek a vitaestekre, részt vettek versmondó délutánokon, lemezhallgatásokon, mini hangversenyeken.

A diákönkormányzat tevékenysége a közösség iránti felelősség tudatosulását és gyakorlatát rögzítette. A vitákat nem a tekintély, hanem az érvek döntötték el. A kollégiumi lét a demokrácia előiskoláját is jelentette. Az önfenntartás munkájából mindenki kivette a részét. A szellem ápolása mellett jutott idő a testi kondíció kar-

bantartására is rendszeres torna, kirándulások, játékok keretében. A szükséges és hasznos munkavégzési kötelezettség is a nevelés részért képezte. A kollégisták a gimnáziumi osztályközösségeknek is eredményes alkotórészei voltak, a cseresnyéseket egyre nagyobb megbecsülés övezte.

A háború befejezése után, a szovjet szuronyok felügyelete mellett átmeneti szabadság, demokrácia érintette meg hazánkban a társadalmi és az állami létet. Ebből jutott valami az ifjúságnak is a nevelés, oktatás területén. Intézményes formában ez a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének létrejöttében is megmutatkozott. A célkitűzések azonossága alapján a „Cseresnyés” csatlakozott ehhez a szövetséghez. Ezután az anyagi gondok nagymértékben mérséklődtek, a perspektívák kiszélesedtek, „kinyílt előttünk a világ”. Megalakult a „Lorántffy Zsuzsanna” leánykollégium, majd a „Szántó Kovács János” általános iskolás kollégium is.

Kollégiumunk a demokrácia gyakorlóiskolája is volt, igyekeztünk minden munkánkat tervszerűen végezni. Az egyéni felelősséget mindenkinek a képességei határozták meg, aki többet bírt, attól többet is követeltünk. A demokráciát tanulni kell, néha botladozunk, mint maga az egész ország, azóta is. Néha beidegzett erőteljességgel akartuk a demokráciát érvényre juttatni. Lám, nincs új a nap alatt... A Népi Kollégiumokban az egyeduralomra törő párt egyre bővülő befolyása ellenére élt a demokrácia kezdetleges gyakorlata, és lengedezett a demokrácia levegője. Ez nem illett a diktatúra profiljába, és 1949-ben egy tollvonással megszüntették a NÉKOSZ potenciális ellenségének tekintett szövetségét. Az ígéretes mag nem terebélyesedhetett dúslombú fává, erdővé, de feltárt a nemzet életében egy gondot, és példát mutatott a megoldásra is. A körülmények, történeti távlatokban igen rövid idő alatt, sokat változtak. A nagykiterjedésű hódmezővásárhelyi tanyavilág hajdani tizennyolcezer lakosa helyett ma ezerötvenen élnek tanyán, ötvennégy elemi iskola helyett ma egy sincs. Az alapprobléma azonban változatlanul fennáll, és még jó ideig megoldásra vár.

Sajnos néhányan nagyobb érdeklődést tanúsítottunk az intenzívebb politikai tevékenység iránt, ami feltétlen rovására ment, ha nem is az iskolai kalkulusokban mutatkozó felkészülésünknek, de gátolta, korlátozta szélesebb körű szakmai tájékozódásunkat Ennek voltak kifejezetten vadhajtásai is. Néhányan tudtunkon kívül beléptünk az egyik pártba, ami úgy sikeredett, hogy a párt által kisajátított könyvtár rendezésében részt vettünk, s akkor „segédcsapatként” lajstromba vettek bennünket, majd néhány év múltán jött egy tagdíjbeszedő, s közölte, hogy 1944 óta párttagok vagyunk. Nem tiltakoztunk, attól kezdve fizettünk. Tagsági viszonyunkról valamiképpen tudomást szerzett a gimnázium igazgatósága, s kettőnket raporra rendelték, mondván, mi tilosban járunk, mert kultuszminiszteri rendelet értelmében középiskolás nem lehet párt tagja. A riport elrendelője egy másik párt-hoz tartozott, mint mi, s míg az elhangzott intelem értelméről, estleges következményeiről morfondíroztunk, én elég szemtelenül megkérdeztem, hogy mi lenne akkor, ha egy pártba tartoznánk a riportőr tanár úrral. „Tudnék segíteni” – volt a

válasz. Nem tárgyaltunk tovább. Sok érdekes ismeretre és tapasztalatra tettem szert, de értelmem fogékonyságából rengeteg hasznosabb, ismeretekre fordítható időt vesztegettem el.

Ahogy múlnak az évek, egyre világosabban látom, hogy a születés, a genetikai adottság sok mindent meghatároz. A zsenialitás minden korban, bármilyen körülmények között érvényre jut, legfeljebb csak később, vagy egyáltalán nem értik meg, de az átlagosan jó képességű emberek, ha nem tanulnak, könnyen elkallódnak, márpedig ilyen emberekből áll az emberiség többsége. Az igazi, hasznos társadalmi lényvé válás is tanulás útján mehet végbe. A fiatal értelem minden nyomot megőriz, akkor kell ütni a vasat. Nélkülöző szülőknek a sarjai is nélkülöznek. A szülői parancs, de a lelkiismeret is arra készíti a jóra való gyereket, hogy segítse szüleit, önmagát a létért való küzdelemben. Tanulásra nincs vagy csak korlátozott mértékben van idő, ezért tud jótékony lenni a társadalmi segítség. A mindenkori társadalom részéről gazdaságilag, humánusan a legjobban jövedelmező befektetés az ifjúság taníttatása. Minden úton-módon nem csak a tehetségesek, minden ifjú jusson erőlködés nélkül a tanulás lehetőségéhez hajlama, kívánsága szerint, s a társadalom kulturális, gazdasági vérkeringésébe legjobb képességeivel lépjen be. Végiggondoltam a dinasztiák kialakulását és nemzedékeken keresztül megtartott és megtartható állandósuló regnálását a legkülönbözőbb területeken, kivéve a művészeteket, ahol más biológiai, genetikai meghatározottságok uralkodnak. Általában a magasabb jövedelemmel járó foglalkozási és szolgáltató körökben dinasztiákat alakíthatnak ki az előrelátók, mivel szinte már a születés pillanatától olyan információs közegben él a gyermek, ami magasan társai fölé helyezi a szerencsés helyre születettet. Ehhez járul még az anyagi jólét révén biztosított világlátás lehetősége, a nyelvtanulás, hozzáférés a legjobb iskolákhoz, s ilyen háttér mellett előfordulhat, hogy a kedvezményezett gyerek nyolcszáz grammos agyába több tudás préselődik, mint az ezernégyszáz grammos agyú tanyasi gyerekekbe. Persze, a tanyavilág jórészt a múlté, romantikája is megkopott. Esélyegyenlőség azonban ma sincs.

A NÉKOSZ egyre inkább politikai irányultságú szervezetté nőtte ki magát. A „Cseresnyés” talán azért nem csapódott a politikához olyan erővel, mint az újonnan létesült kollégiumok, mert volt ilyen-olyan demokratikus önkormányzati hagyománya. Az sem volt ugyan politikamentes, erőteljesen élt bennünk a parasztrómantika, a népi irodalom művei legfontosabb olvasmányaink közé tartoztak. A külföldi írók Reymont, Alexis Kivi, Giono, Solohov – még a 48-as zászlók visszakérülésekor eljutott hozzánk – paraszti tárgyú műveit is olvastuk, sok egyéb mellett. A háborúról csak azt tudtuk, a személyes érintettségeken kívül, hogy szokás szerint egy vesztes háborúnak vagyunk a résztvevői, s utána is majdcsak leszünk valahogy. Ez a valahogy jobb is, rosszabb is volt, mint ahogy képzeltük, és sokkal tovább is tartott.

Kinyílt előttünk, ha nem is a világ, de az ország, s mi büszkék voltunk.

„Mi vagyunk az élet fiai,
a küzdelemre fölönt daliák,
Megmozdulunk, hejh, összeroppan akkor
Alattunk ez a régi világ.”

(József Attila: Fiatal életek indulója, 1922.)

Mikor lelkesedjen az ember, ha nem tizenéves korában? A sokféle teendő mellett arra igyekeztünk szóval, példaadással, hogy mindenekeelőtt az iskolai stúdiók elsajátításában jeleskedjünk. Ezt sikerült is megvalósítanunk mindvégig. Nem volt kegyelem, ha valaki nem végezte kifogástalanul iskolai munkáját, a tanulást, a sokéves barátság, összeszokottság, a veterán mivolt sem nyújtott menlevelet, el kellett hagyniuk a kollégiumot. Az összetartás azért megmaradt, s alkalmi, megemlékező összejöveteleinknek ők is lelkes résztvevői voltak, és a fészekből „kivetve” is magállták helyüket.

Örömmel gondolok vissza diákéveimre, büszke vagyok „Cseresnyés” kollégiumi tagságomra. Két évig a kollégiumi diákönkormányzat titkára voltam. Tudom, egy részét akkor is tudtam, voltak hibás lépéseim. De most látva, hogy jelenleg is mennyi tehetség marad méltatlanul mellőzve, főleg a szegénység, kulturális elmaradottság, igénytelenség miatt, távol a művelődés lehetőségeitől, kiváló, rejtett képességek mellett is vegetatív életmódra kényszerülve, akkor eszembe jut, mennyivel büszkébb lehetnék, ha annakidején felvettünk volna legalább egy csapat tehetséges cigánygyereket, példát, megoldást mutatva az elmúlt évtizedeknek, s akkor, talán napjainkban már, nem is kellene.

1949-ben, amikor a legesztelenebb, véres szakaszába lépett fondorlatosan a megszállók által felügyelt és inspirált diktatúra, szemet szúrt a legádázabb ragadozónak egy dinamikusan fejlődő és nagyfokú önállóságot élvező szervezet, a NÉKOSZ, amely önállóságával, primitív szintű demokráciájával is potenciálisan halálos veszedelmet jelentett a korlátlan párhatalomra. Nincs megosztott diktatúra, egy a párt, egy a zászló.

A folytatást tudjuk, kis föllobbanások éltetik a reményt. A „Cseresnyés” és a hozzá hasonló kollégiumok például, tanulságul szolgálnak. Lehet, hogy most más alapelvek vannak, de közelíteni kellene a nevelés-oktatás esélyegyenlőséget biztosító megoldására.

Budapest, 2009. február

Dr. Kertész Dezső
öreg kollégista, orvos

Nagytisztelű Márton Árpád elnöklelkész
(ismeretlen festő festménye, a Hódmezővásárhely – Ótemplomi Református Egyházközség tulajdona)

Szénásy Gyula emlékezete

Édesapánk ízig-vérig pedagógus volt. Gondoskodó, jobbító szándékú közösségi ember, aki nagyon szerette hivatását, jól érezte magát a tanári pályán. Átérezte foglalkozása nagyszerűségét és óriási felelősségét, mert tudta, olyan lesz az ifjúság, a nemzet, amilyennek nevelik. Rendkívül nagy szociális érzékenységgel rendelkezett. Kitüntetett figyelemmel és szeretettel vette körül a háborúban édesapjukat elveszített gyerekeket. Hálát adott Istennek, hogy őt hazasegítette, és nem feledkezett meg elesett bajtársainak gyermekei iránti felelősségről, gondoskodási kötelezettségéről. Iránytű volt életében az árvák, a gyengék, a rászorultak segítése!

Szerette, magáénak érezte, és jó gazdaként viszonyult az iskolához. (Mi mindig iskolaépületben laktunk.) Gondja volt az iskola falainak, osztálytermeinek, udvarának állapotára. Saját maga végezte, ha kellett, a javítási (vakolás, meszelés) és a szépítési munkákat, de gyakran bevonta a családot is. Ezek a közösségi munkák mindig természetes folyamatként, jókedvűen zajlottak, mert édesapánk önmaga körül is szerette a rendet. Panasza, pénzemlegetés soha nem volt. Nagyfokú esztétikai igényességgel rendelkezett, és nevelési szempontból is fontos volt számára, hogy az iskola, az udvar, az osztálytermek szép rendben, – mint kedves vendéget –, várják a diákokat, akik ebben a környezetben töltik a napjuk felét. Komoly, igényes munkát folytató, a diákokat tisztelő, szeretetteljes közegű, esztétikus környezetű iskola volt az ideálja, és ez meg is valósult Kutason.

Gondja volt arra, hogy a háború után és az ötvenes évek nehéz körülményei között élő családok gyermekeinek örömforrásokról gondoskodjon, sokszor csak apróbb figyelmességgel. Abban az időben Kutason nemigen volt gyümölcs, a kertünkben ezért sok földiepret termesztettünk, hogy ballagáskor bőségesen megvendégelhessük a diákokat. Kirándulásokat szervezett a környékre és a jó levegőjű hegyekbe, mert akkortájt bizony voltak TBC fertőzés miatt féltüdejű diáktársaink! Gondja volt a kezdő tanítókra, tanárookra, hogy komolyan vegyék és szeressék hivatásukat. Nagy beszélgetések folytak időnként az idősebb kollegákkal nemzetünk sorskérdéseiről, oktatáspolitikájáról – ekkor a férfiak mindig visszavonultak. Szólássá vált a családban Hidy Mihály kollegájának érkező köszöntése, „bolydul a világ Gyulám”!

Édesapánk mélyen magyar érzelmű volt. Idealista, aki hitte, hogy az emberek jók, jóra nevelhetők, hogy a pedagógus munkája nem hiábavaló, mert a nemzet felemelkedésében, közösségé formálásában nélkülözhetetlen. Komolyan vette a népnevelést, s azt, hogy az emberek, és az ország sorsának jobbításában részt vállalhat. Nagyon büszke volt, hogy gyermekei is a tanári pályát választották hivatásul. Isten áldja meg emlékét!

Faragóné Szénásy Emese
tanár, Szénásy Gyula elsőszülött leánya

Szénásy Gyula

Édesapám mint pedagógus

Szénásy Gyula mindig hivatásának élt, nagyfokú szociális érzékenységgel rendelkezett. Segítette a nehéz helyzetben élő gyermekeket, igyekezett vigasztalni, erőt adni nekik, hogy tartsanak ki, hogy a jobb élet reményének alapja a tanulás, a tisztességes munka, a törvények tisztelete. Közéleti tevékenységét is ez magatartás jellemezte. A székkutasi általános iskolában kollégáival együtt színielőadást szerveztek. Ő festette és készítette el a színpadot, ami hatalmas mérete miatt nagy munka volt. Úgy emlékszem, körülbelül négy méter hosszú és két méter széles lehetett. A nagy lapot egy tanteremben a padlóra lefektetve ragasztották össze, ahol meghosszabbított ecsettel, egyszerű festékekkel dolgozott. A kép egy erdőrészletet ábrázolt. Nagy sikere volt.

Egy másik eset, amikor ötödik osztályban a központi épületbe kerültünk. Bejött az első osztályfőnöki órára, és mint az iskola igazgatója, köszöntött mindannyiunkat a felső tagozatban. Négy nevet mondott. Balogh Ilike, Szalkai Klára, Márton Panni és Szabó Irma álljon fel. Majd a következőket tette hozzá: aki Őket bántja, az Engem bánt. Ők tölem több szeretetet kapnak. Ezt az egész osztály megszívelte. Felnőtt fejjel értettük meg, miért tette ezt. Hogy minden olvasó megtudja, most elmondom: volt közülük olyan, aki testi hibával született, voltak olyanok, akik elveszítették édesapjukat.

Precíz, megfontolt, következetes, kellően szigorú, kiváló tanár és igazgató volt. Segítette a tanulók továbbtanulását, személyes ismeretségét is latba vetette, majd figyelemmel kísérte sorsukat. Pontos ember volt. Minden reggel már hét órakor bement az iskolába, a kapuban állva nézte és várta az iskolába jövő nebulókat. Mindenkihez volt egy biztató, kedves szava. Szeretetteljes szigora, óvó tekintete végigkísérte az életemet, ezért a tanári pályát feladva, pártfogó felügyelőként a fiataloké, problémás, bűnbeesett fiatalokkal foglalkoztam a Békés Megyei Igazságügyi Hivatalban. Ilyen volt az én apám.

Nagyszénás, 2009. május 5.

Szénási Gyula Zsolt
tanár, pártfogó felügyelő

Németh László a lánykollégium udvarán

Tanár az én apám

Szénásy Gyula tanárra emlékezik harmadik gyermeke, Szénási Emőke Sarolta matematika-rajz szakos tanár.

Jó megállni és visszatekinteni a családunkra, gyermekkorunkra, átgondolni akkori életünket, amikor még öten együtt lehettünk. Számomra ez Székkutason a Mágocsi utca 5. alatt kezdődött (valamikor, úgy emlékszem, Pusztta 974. sz. volt). Ez volt a falu utolsó háza. Sütőféle kocsmából lett Sütő iskola, egy tanteremmel. A szolgálati lakás konyhájából is be lehetett a terembe lépni, ide jártam másodikba és negyedikbe is. Édesapám és édesanyám a felső tagozatosokat tanította, ők a falu akkori közepén lévő iskolaépületekbe tanítottak reggeltől estig. Délben ugyan hazafutottak. Édesanyám megfőzte az egyszerű, de ízletes ebédet, a mosogatásban mi gyerekek is segítkeztünk, ha nem volt iskolai elfoglaltságunk.

A lakáshoz kert is tartozott. Édesapám a kertet úgy gondozta, hogy legyen zöldségünk, hagyma, retek, borsó, bab, krumpli, sárgarépa, petrezselyem és legyen földieper, málna. Ott csak három birsalmafát és három szilvafát tudott ültetni. Amikor Temesi Fülöp bácsi halála után a Központi Iskolához költöztünk már nagyon sok gyümölcsfát, szőlőt gondozott. Példás növényvédelemben részesítette az elhanyagolt öreg szőlőt. Ezek a tőkék meghálálták a gondozást: ízletes, sok gyümölcsöt teremttek. Kiegészítették az igazgatói, majd a rokkant nyugdíjas fizetését. A kerti munkát közösen csak vasárnap és ünnepnapon tudtuk végezni. Akkor sokszor kellemetlen volt, nehéz is, mert be kellett fejezni még aznap, amibe belefogtunk, de későbbi munkabírásunk így lett erős. Sokféle növényt ismertetett meg velünk. A tanári illetményföldre is az egész családnak gondja volt, kapáltunk, fatyaztunk, kendert kévéztünk. Ez a munka már zömmel nyárra esett.

Édesapáékat nagyon elfoglalta az iskola és a falu dolga. Sokszor csak vacsoránál találkoztunk. Dolgozók esti iskolájában tanítottak sötétedésig. Nagy kedvességgel fordult édesapánk azok felé, akik felkeresték. Otthoni beszélgetésekre emlékezve gyakori téma volt a katonaság, az orosz fogság. Csodás megmenekülése egy orosz tiszt kivégzése előtt. A katona bajtársakat, a fogságban végzett munkákat, a kevés és sanyarú ételeket, a lágereket, ahol megfordult, és az ott lévő más nemzetiségeket sűrűn emlegette. Különös szeretettel beszélt nekünk a japán hadifoglyok összetartásáról. Mivel őt hamarabb (!), 1947-ben hazabocsátották, a japánok még maradtak, ezért itthonról angol tolmács segítségével levelet írt japán barátja feleségének, Amerikába küldve egy református lelkésznek, aki továbbította, hogy él a férje. Még azt is megérhettük, hogy a japán barátja is hazaért Tokióba a családjához, erről is kaptunk értesítést.

Maláriát kapott a Szovjetunióban, amikor bányafát szedtek a mocsárból. Ez a betegség még gyermekkorunkban, általában télen, gyakran kiújult. Így volt az,

hogy mi fáztunk, amikor kérésére a mínusz 20 °C ellenére minden ajtót és ablakot kinyitottunk, a következő pillanatban meg annyira vacogott, még a fogai is összeütődtek annak ellenére, hogy az összes ágyneműt is rátettük.

A gyerekeire is gondolt a téli örömök, csúszkálás, korcsolyázás, szánkózás kapcsán. Szánkót készített nekünk. Az udvaron jeget öntöttünk, hogy ott tanuljunk korcsolyázni. No meg az érparton. Apukánk férfi kerékpárján tanultunk meg mind a hárman kerékpározni. Cirkuszi előadásra, Orosházára kölcsönként kerékpárokkal mentünk, engem édesapánk vitt a csomagtartón, vagy elől a vázon kis ülés híján, a makadám úton.

A cserkész bajtársairól is sokat beszélt. A pakkot kapott fiúról, akinek kacsasültet küldtek, és egy üveg lekvárt. Az üveg eltört, a kacsasült lekváros lett. Ezért édesapám különösen szerette a „lekváros kacsasültet”. Cserkész táborokról, kirándulásokról, a Gödöllőn tartott nagy találkozóról is sokat mesélt. Ezek a tábori élmények segítettek az úttörőtáborok eredményes lebonyolítását.

Olyan jó volt, hogy sok szép könyvünk volt. Bár a háborúban sokat elhordtak a csicsatéri iskolából, de később is igyekezett édesapám könyveket beszerezni, amennyire a tanári fizetése engedte. Ha betegek voltunk, egyedül maradtunk, egyiket könyvet tettek az ágyunk mellé, esetleg rajzlapot. Erről jut eszembe édesapám rajzkészsége, művészetszeretete. Komoly bélyeggyűjtő volt. A gyermekek színjátásához színpalat festett hatalmas vászonra. Később diakepeket készített a családról, a gyümölcsökről. Szeretett csendességbe vonulni egy „szeparé”-nak nevezett helyiségbe. Ott olvasta a könyveket: Németh Lászlót, Illyés Gyulát, Tömörkény Istvánt és a Bibliát is. Azt csak hallomásból tudom, hogy 1948-ig kántorizált a református templomban. Utána csak édesanyámmal a régi temető bozótjából, rejtőzködve, az istentisztelet megkezdése után, szinte ugorva, a templom karzatára mentünk.

Én voltam a szeretett gyermek, akinek nem kellett kollégistának lenni. Ott-honról járhattam vonattal a Bethlen Gábor Gimnáziumba. Így 1967-ig szüleimmel együtt éltem meleg családi légkörben. Így láttam, miként őrli fel idegeit, szervezete, szívét az igazgatói munka, a hét-nyolc tanyai iskola igazgatása, a sok gyűlés, az akkori Szentes járási fennhatóság gyötrése. Arról az emberről, akinek köszönhette magas vérnyomását, infarktuszát, embóliáját, trombózisát 51 pontban felsorolt panaszt fogalmazott meg egy füzetben. A 49. sorszámú részt idézem: „A nyilvánvalóan rosszindulatú magatartása burkolt szadizmus volt ellenem, s ezt ő ravaszul tudta leplezni, gondolván művészetrel, hogy legszebb a csendes fojtogatás. A személyi kultusz idején megtanulta a munkahelyén, hogyan kell az ilyesmit csinálni azzal, aki szemébe merte mondani az igazságot.”

Éjszaka gyakran kellett szaladjak – temető, kocsmá mellett elhaladva –, hogy a régi csárda épületében lakó orvost hívjam. Még álmodni sem lehetett telefonról! Hála Istennek megérte gyermekei diplomaszerezését. Tanári pályakezdésünket ta-

nácsaival, érdeklődésével támogatta. A gyermekrajzok fejlődéséről írt szakdolgozatomat ő gépelte le. Mindhárman tanárok lettünk. Amikor indultam az első szeptemberi tanításra, Susánba, a Klauzál utcai iskolába, a táskámban egy kis papíron ezt találtam édesapám írásával.

Gárdonyi Géza: Kezdő tanítónak

Mikor először lépsz az iskolába
Legyen arcodon Jézus nyájassága
Szólítsd köréd a kisgyermeket
És simogasd meg fejcskéjüket.

S ha látsz közöttük búsat, rongyosat,
Gyermeki arccal búbanatosat,
Ismerd meg benne a korán szenvedőt,
Öleld magadhoz és csókold meg őt.

A halála előtt az agyvérzés egy pillanatában mindenkihez volt jó szava. Atyai áldását a nővéremmel, Emesével kezdte, hogy legyen a Bethlen Gábor Gimnázium tudós tanára, Gyula bátyámnak azt mondta, maradjon bohém, jó kedélyű, és nekem az imádkozást és a sírást hagyta meg. Halála előtti éjjelen álmomban egy zöld réten álltam. Egy fehér ruhás személy távolodott tőlem. Még reggel elbúcsúztam tőle. Mentem tanítani. Óráról hívtak ki, hogy meghalt édesapám. Felkészített az Isten erre a veszteségre, csendesen tudomásul vettem eltávoztát.

Áldja Isten az emlékezetét!

Szénási Emőke Sarolta
tanár

Legendás tanáregyéniségek a gimnázium udvarán, jobbról balra:
Körtvélyesy László, Láng István, Szathmáry Lajos, Banga Sándor, Imolya Imre,
Csatáry Endre, valamint egykori igazgatójuk, Vörös Mihály

A Holló utcai épület

A Tanyai Tanulók Otthonától a Cseresnyés Népi Kollégiumig (1939–1947)

1939-ben az elemi iskola hatodik osztályába jártam a mágocsoldali iskolába, amely harminc kilométerre működött a várostól, de Vásárhely közigazgatási területéhez tartozott. Éltem az életemet a hattagú családban. Szüleimnek hét kishold földje volt a hozzátartozó tanyával, a gazdasági felszerelésekkel és állatokkal. Két ló, egy tehén, néhány sertés és baromfi, kocsi, eke, borona – a vetőgépet mindig kölcsönbe kaptuk a szomszédtól. Ebből élt a család. Kenyér, szalonna, tej mindig volt az asztalon. Öltözködés a nagyobb testvérek kinőtt ruháiból és az ócskapiacon vásárolt városi kinőtt ruhákból alakult. Mindig tisztán, tiszta ruhákban, gyakran foltos – de sohasem rongyos – öltözetben jártam iskolába.

Abban az időben – különösen a fiúgyermek – a tanyán korán vált munkaerővé. Nyolcéves koromban már kukoricát kapáltam, tizenegy éves koromban markot szedtem aratáskor. Más időben libapásztor vagy kanász voltam. Gyakran dolgoztam, ritkán játszottam. A család megélhetésében aktívan részt vettem. Iskolába rendszeresen jártam. A szülői házban az iskolának tisztelete volt. Csak esetenként vontak ki az iskolából egy-egy hétre a felgyülemlett munka idején. Ez leginkább kapálás idejében fordult elő. Szerettem tanulni. Hat éven keresztül végig kitűnő bizonyítványt vittem haza. Kiváló volt a tanító néni is, megérdemli, hogy megörökítssem nevét: Dr. Dantsné Csongor Aranka. Akkor ment nyugdíjba, amikor én a hatodik osztályt elvégeztem.

Szüleim kicsi növésem és vézna testalkatom miatt nem tartottak alkalmasnak a nehéz, paraszti munkára, a továbbtanulás a látásukon kívül esett. Nem gondolhattak másra, szabóinasnak adnak egy orosházi szabómesterhez, bentlakással. Szóban már az egyezés is megtörtént, amikor a tanító néni előállt a továbbtanulás lehetőségével. Elmondta, hogy a tanyai szegényparaszt, de kitűnő tanulókat felveszik a Tanyai Tanulók Otthonába ingyenes diáknak, és onnan a gimnáziumba járhatnak, ahol ingyenes lesz a tanulás, a tankönyv és az egyéb felszerelés is. Szüleim még gondolkodtak: nem alkalmas a nehéz paraszti munkára, szabó sem lesz; így hát engedtek a tanító néni kérésének. 1939. május hónapban behívtak a felvételi vizsgára. Nem a tárgyi tudásra voltak kíváncsiak, hanem a megoldó képességre. Felvettek. Kötelességszerűen vettem tudomásul, nem tudtam, hogy mi vár rám. Nem féltem, nem örültem.

Ebben az időben más változás is történt a családdal. A távoli Mágocsoldalról szüleim beköltöztek az Erzsébeti útra, a város szélébe, a nagyanyai nagynéni gondviselésére. Ezért kérték Dr. Szathmáry Lajost, hogy ne költözzek be a Tanyai Tanulók Otthonába, otthonról is tudok járni a gimnáziumba. Így történt. Ott egy szelet kenyérral kevesebb fogy, otthon még munkaerő is lehetek a tanulás mellett.

Hét évig tehát otthonról a gimnáziumba járó ingyenes diák voltam. A Tanyai Tanulók Otthonával laza kapcsolatom alakult ki mindvégig. Időközönként bementem, barátkoztunk, az odajáró újságokat olvastam, a világról ott több ismeretet tudtam szerezni, mint otthon. Ebből is következett, hogy 1944. október elején, amikor a leventékkel el kellett volna mennem, az utolsó pillanatban – 1944. október 7-én – megszöktem, itthon maradtam.

Amikor az érettségi előtti nyolcadik osztályba készültem, úgy döntöttem, hogy beköltözöm az akkor már Cseresnyés Népi Kollégiumba, hogy több időm legyen készülni az érettségire. (Az előző hét évben a tavaszi-őszi időszakban a másnapra készülés a töltésoldalban a tehének legeltetése mellett volt lehetséges.) Felvettek. Az 1946-47-es tanévben már kollégista voltam. Ismét nagy változás történt az életemben. Könnyen hozzászótam, tetszett az új. Közösségben éltünk, rendszer alakult ki az életünkben. Közös ébresztés, öltözés, evés, indulás az iskolába. Az iskolai tanulás után közös ebéd, egyéni tanulás, közös játék, vacsora, takarodó, lámpaoltás, alvás. Ehhez a rendszerességhez hozzátartozott a kollégiumi ellátáshoz szükséges anyagi javak beszerzése. Gyakran mentünk – elsősorban az idősebbek – kérni a jobb módú emberek támogatását. A Hódi Pál utcai kereskedőtől kaptunk egy mázsa fehérbabot, a kölcsönkapott kiskocsiján húztuk haza. Az Ady Endre utcában a Solti malom tulajdonosától kaptunk néhány mázsa lisztet. A kollégium nagy kertjében megtermeltük a burgonyát, sárgarépát, gyökeret. Dr. Zentai János igazgatónk a nagymágocsi polgármestertől kapott egy útmelletti magvaváló szilvafasort, szedésre. Teherautón kimentünk, nagy kasokba szedtük egész vasárnap a szilvát. Az udvaron hetekig tisztítottuk, magoztuk, majd üstökben főztük a lekvárt. Hosszú időn keresztül nem maradhatott el a lekváros kenyér a reggelineél és a vacsoránál. Az ebéd mindig egyszerű, de finom volt. Erről gondoskodott a nagyon kedves szakácsnő, Kertész néni.

A kollégiumban két dologban mindig szigorúság volt: a tanulási idő és az éjszakai csendes alvás betartásában. Az akkor átalakuló, nyolcosztályossá váló általános iskola és a négyosztályossá levő gimnázium keretei úgy alakították a kollégiumban élő második osztályos gimnáziumi csoportot, hogy az előző évben általános iskolába jártak, ezért latinból és matematikából év közben vizsgázniuk kellett. Én azt a feladatot kaptam, hogy ezekre a vizsgákra készítsem fel az érintett hat tanulót. Mindennap a szilencium után tartottuk ezeket a foglalkozásokat.

Gyakran vettünk részt társadalmi munkában, ünnepi műsorokon, még politikai rendezvényeken is. A kulturális események rendszeres látogatói voltunk. Benem a legnagyobb változást a közösségi élet megismerése hozta. Nemcsak résztvevője lettem, hanem alakítójává váltam. Sok közös megmozdulásban, még több társadalmi tevékenységben erősödött közösségi érzésem és tenni akarásom a közösségért. Ezt a szándékot és érzést tudtam a továbbiakban tudással megtölteni, gyarapítani, és egész életem során a társadalom javára kamatoztatni. Ebben a kollégiumban ismerkedhettem meg a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének

(NÉKOSZ) az országos hálózatával, és a tehetséges szegény munkás és paraszt gyermekek ingyenes továbbtanulási lehetőségével. Így kerülhettem érettségi után Budapestre a József Attila Népi Kollégiumba, így lehettem általános iskolai tanár. Így lehettem Öveges József fizika professzor, Péter Rózsa matematika tanárnő, – később egyetemi tanár –, Dr. Szarvas Pál (kémia) egyetemi tanár, később egyetemi rektor Debrecenben, és Luspay Géza (gyakorlati foglalkozás, politechnika) főiskolai tanár tanítványa.

Életem végéig büszke lehetek tanárainra. A szakmájukban kiválóak, emberiségben példamutatóak voltak. A Cseresnyés Népi Kollégiumban olyan közösséggé kovácsolódtunk, hogy ötvenként mindig találkozót tartottunk. Kezdetben a gimnázium és a kollégium tanáraival együtt. Közöttük említtem meg Dr. Szathmáry Lajost, a kollégium egyik létrehozóját, Dr. Zentai Jánost, kollégiumi igazgatót, Németh László Kossuth-díjas író, a kollégium támogatóját, és Imolya Imre, Vörös Mihály és Sipka Sándorné tanárokat, akik szorosán kötődtek és segítők voltak a kollégiumnak. Külön említtem Szénási Gyula tanyai tanítót, aki gondolati elindítója volt a Tanyai Tanulók Otthona létrejöttének. Személyesen már nem találkozhattunk Márton Árpád református elnök-lelkésszel, aki felkarolta és támogatta a Tanyai Tanulók Otthona mozgalmát, de minden találkozón megemlékeztünk róla. Ennek a mozgalomnak ebben az évben a 70. évfordulóját ünnepeltük. Lakói már alig vagyunk, azok is, akik még élünk, szétszórta az országban. Egészségi állapotuk miatt csak néhányan tudják vállalni az utazást. Az utókor előtt közösségi szellemisége alig vállalható. Fénye már kopik.

Hódmezővásárhely, 2009. március 29.

Vári Ernő
öreg kollégista, tanár

A Csengettyű utcai épület (1967-ben, lebontása előtt)

Az első diákok, balról jobbra:
Nagy Mózes, Csáki Ernő, Szőke Ferenc, Tószegi Péter, Szűr-Szabó József, Kapás János

Tanár szüleinkről

Édesanyám, Serfőző Rózsa német, francia, orosz és angol szakos tanár volt, és a Vásárhelyi Leánygimnáziumban történő kezdés után a Bethlen Gábor Gimnáziumból ment nyugdíjba, bár nyugdíj után még visszajárt tanítani a Kossuth Zsuzsanna középiskolába, amit szintén megszeretett. Nagy szakmai elismerése volt, hogy pályája utolsó szakaszán több nyelvnek volt megyei szakfelügyelője, és elvülhetetlen érdeme, hogy a városban elindította az audiovizuális nyelvoktatást. Az idegen nyelv tanításának minden szintjén aktív volt. „Kirándulásként” tanított óvodai, általános iskolás és egyetemi csoportokat is, oktatott az esti tagozatokon, és természetesen folyamatosan voltak magántanítványai. „Varázslatához” tartozott, hogy elsőként bensőséges, bizalmon és szereteten alapuló viszonyt alakított ki tanítványaival. Környezetében „fürödni” lehetett a gazdag érzelmekben, jókedvben, derűben, humorban. A „tanítás” ezután következett. Ez megsokszorozta munkája hatáskörét. Sok diákja személy szerint Neki tanult. A feléje irányuló tisztelet másik forrása a kivételes adottságokon alapuló nyelvteljesítése, nyelv- és kultúraismerete volt. Ez mindenkit lefegyverzett. A négy nagy külföldi nyelvet és kultúrát magas szinten, színesen terjesztő tanárnő Vásárhely egyik leghívebb lokálpatriótája volt. Külföldi útjain pedig viselkedésével és tudásával tiszteletet és elismerést váltatott ki a magyarság iránt.

Édesapám, Dr. Sipka Sándor magyar, latin, görög és orosz szakos tanár volt. Pályája nagyobb részét a Bethlen Gábor Gimnáziumban töltötte, bár 1950-54 között tanított a Szegedi Egyetem Irodalomtörténeti Intézetében, illetve 1962-től haláláig itt, a Nyelvészeti Intézet docenseként szakmódszertant oktatott. Doktorátust 1942-ben szerzett a nemzeti nevelés kérdéseivel foglalkozó dolgozatával, míg a kandidátusi fokozatot 1976-ban kapta meg száz év irodalomoktatási tankönyveinek összevetésével foglalkozó értekezéséért. Fiatalon lett a Gimnázium igazgatója 1942-ben, a vesztes háború árnyékában, egykori tanárai bizalma alapján, amire 1944 szeptemberében rá is szolgált. Igazgatóként nem teljesítette azt a parancsot, hogy a hetedikes-nyolcadikos diákokkal, és tanártársaival települjön át Tolnátamásiba. A háborúból két év szovjet hadifogság után jött haza. 1948-ban a Gimnázium államosításakor Ő köszönte meg a Református Egyháznak a korábbi hatalmas szolgálatot, amit az iskoláért, az iskolákért tett, és amiben őt személy szerint is segítette. 1940-től fiatal tanárként dolgozott a Cseresnyés Kollégiumban, 1947-től pedig igazgatta azt.

Míg Édesanyánk tanári szeretete a személyekre kiáramló pozitív érzelmeiben és az imponáló tudás megmutatásában volt, a nehéz, tanyasi közegből induló Apánk más formában mutatta ki diákszeretét. (Alapelvük volt, hogy mind a diákot, mind a tanári hivatást elsődlegesen szeretni kell). Ő racionálisabb, örökérvényűen és mindenütt követhető és használható életmodellt mutatott a fiataloknak. „Napra készen és pontosan végezd a kötelességed a képességeid maximumán! Légy tisztességes és jobbra, többre törekvő, mivel csak tudásod, műveltséged, testi és erkölcsi erőd növelésével tudsz majd csak olyan munkát találni, amivel becsülettel, biztosan meg tudsz élni minden körülmény között! Semmilyen értékteremtő, értékmegőrző munkától ne idegenkedj! Légy természetes és hűséges a családdhoz, szülőföldedhez, hazádhoz!” Ezek voltak a fő intelmei. A gyakorlatias műveltség példája volt nála, hogy bár hét idegen nyelven olvasott, de nem ment olyan országba, ahova indulás előtt ne nézett volna át legalább egy alapfokú nyelvkönyvet, teljesen új nyelvként is. Idegenkedett a sznobizmustól, a kérkedéstől, de az élehetlenségtől is. Az igazi értéket, tehetséget, teljesítményt, tisztességes helytállást szenvedélyes tisztelettel fogadta. Németh László barátságát élete egyik legnagyobb ajándékának tartotta.

Nagy, belülről sugárzó „őserő” volt benne, ami fizikai, szellemi és erkölcsi ötvözetben alapult, és ez szinte minden helyzetben, de különösen a katedrán, érvényre is jutott. Óráin a szigor, a világos, érthetően megfogalmazott ismeretátadás, számonkérés, és az atyai szeretet, a derű, a humor együtt volt jelen. Igazi tekintélye volt. Egy mondatával, a szeme egy villanásával tudott csoportokat irányítani...

A jó tanár diákjában az „emelkedés” hatását és érzését éri el mindenkor és mindenhol. A Szüleim jó tanárok voltak, képesek erre, bár ezt más-más módon váltották ki.

Ifj. Dr. Sipka Sándor
orvos

Sipka Sándor

Iskola és kollégium

Legjobb az, ha a kettő egy, ahogyan a szó etimológiája is sugja: összetartó gyülekezete közös törvényen élőknek. Egy akol, sok pásztor, de a bárányokat nem verik bottal, jóízű füvekre terelgetik, s a pásztorok mindegyiket ismerik, személyválogatás nélkül kommandírozzák, elbitangolni egyiket sem hagyják. Ők maguk is egy bográcsból esznek, és a fokosukat se fejbeverésre, inkább csak mesterségük címeréül használják. Ez az idea, de mi a valóság? Boldog korszakokban, áldott helyeken a kettő közt keskeny rés a távolság: Nagyenyed, Patak, Pápa, Debrecen, a szomszéd birtokon Pannonhalma, Győr, Kecskemét, Szeged gazdag hagyományú intézményeiben, ahol vezérelv vala a „Schola est seminarium ecclesiae”, ugyanazokat a magokat vetették az együtt tanulás és az együtt lakás helyein. Ráadásul többnyire ugyanazok a magvetők, a „professores”, akik „vivant”, mikor végre ott hagyhatjuk őket...

Nem volt ez másképp a debreceni Református Kollégium kisdud partikulájából megemberesedett és önállósult vásárhelyi öreg iskolában sem. Csak el kell olvasni a törökök járma alatt meg- megszakadó életű, de a kiűzetésük után már folyamatosan lélegző iskola első ránk maradt törvénykönyvét, az „Epitomae legum scholae Vasarhelyanae”-t, amely nem ismer különbséget tanulás, lak- és életmód között. „Midőn ebédhez vagy vacsorához ülnek, asztali áldást mondjanak, illedelmesen étkezve egymást latinul tisztességes beszéddel gyönyörködtessék. Az ez ellen vétő 3 dénárt fizet.” (Mindez persze latinul írva!)

Az idő múlásával az egység szoros kötelékkel összefűzött dualizmussá változott. 1864 és 1917 között a tápintézet, 1929-től az ógimnáziumban lévő internátus már azt jelzi, hogy kétféle diák van: csak az iskolába járó és a benne is lakó. Már a nevelők sem föltétlenül ugyanazok mindkét helyen. A boldog emlékezetű Rapcsák András, a későbbi neves matematikus és debreceni rektor például internátusi nevelőtanár, de nem tagja a gimnázium tanári karának. (Az már más lapra tartozik, hogy növendékei többet tanultak tőle ebből a diákmumus tantárgyból, mint akiket csak az iskolában tanítottak.)

A Tanyai Tanulók Otthona, később Cseresnyés, különlegesen szép fejezet, de erről írjanak a kompetensebbek. Magam csupán a NÉKOSZ-korszakot halászom elő diákkori emlékeimből, vállalva a szubjektivitás ódiumát. Osztály- és iskolatársaim közt ők különleges species voltak. Ők tudták a legtöbb népdalt és mozgalmi indulót. Tanyajárásban, szövetkezetbe csalogató agitációban, plakátragasztásban, vasgyűjtésben élen jártak. Már azt is tudták, mi az az önkritika.

Közülük kerültek ki a hangadók, ha Kossuth téri „tüntetésre” vezényeltek ki bennünket, négyes oszlopban, ütemtartással. „Madrid határán álltunk a vártán” fújásával, na meg a „Zúgva száll, mint a győzelmi zászló” harsogásával. Néhányan

tercelni is tudtak. Mi inkább mulattunk a látottakon, hallottakon, például a közönséget az összeácsolt tribünről terelgető Boros Jani bácsi (Bessenyei Feri nagybátyja) vezényszaván. „A nők hátulját kérem ide előre!” De az már félelmetes volt, amikor 1948-ban a „Papírt, könyvet, füzetet – Mindszentynek kötelet!”, 1949 őszén a „Rajk és bandája, kötelet a nyakára! Húzd meg!” kórusok hangzottak, és – sajnos – a kollégisták vitték a prímet.

Nem ítélek, hogy ne ítéltessek. Az ő agysejtjeik ugyanolyan neuronokból álltak, mint a miénk. Némelyek megvadulása inkább arra példa, micsoda nagy veszedelem származik abból, ha a politika – rendes szokása szerint – mindenre rátehenkedik, főképp a legbefolyásolhatóbbakat, a fiatalokat mákonyozza, és a legkiszolgáltatottabb, de könnyen szervezhető és vezényelhető iskolát szeretné janicsárdandárrá tenni. (Sajnálattal hallom, hogy iskoláinkban imitt-amott ma is folyik politikai manipuláció tanárok szájából.) Pedig a genszterváltáskor azt reméltük, azok az idők végképp elmúltak... Persze a kollégisták közt sem volt mindenki szarvatlan tulok. A már akkor kitűnően festő Vata Emilt mindenki szerette. Vida Lajos, Simon Pista vezéregyéniségek voltak az iskolában is. Szabó Marinál szebb Tündét azóta se láttam – akkoriban a diákbálak színi előadással kezdődtek. A sor folytatható.

Tanárkoromban a Lepény Ilonka vezette lánykollégiumé volt a pálma. Neki és szerencsésen összeválogatott nevelőtanárainak köszönhető, hogy konfliktusmentesen együttműködő volt a kollégium és a gimnázium, s a lányokon meglátszott, hogy jó szülőként nevelik őket, ösztönzik és segítik tanulásukat. Ezért is szerencsés választásuk volt a földi hatalmasoknak, hogy a megépült, befogadóképességében monstruózus, ráadásul (horribile dictu!) lányokat és fiúkat egy tető alá engedő új – most már több iskolából toborzó – kollégium igazgatójának a hajdani Loránffy Zsuzsanna kollégitát, Szilágyi Manyót tették meg, aki a Lepény Ilonkánál szerzett tapasztalatokkal is kistafírozódván, zátonyra futás nélkül elkormányozta ezt a hajóóriást. Innentől kezdve már nem beszélhetünk iskola és kollégiumról, csak az iskolák és a kollégium különleges összefogolásáról.

Nem titkolom, hogy ezzel az összefogatással máig nem vagyok kibékülve. Megcsontosodott konzervatívként megmaradtam az 1 iskola + 1 kollégium = 1-nél, ami ugyan aritmetikailag nonszensz, pedagógiai viszont helyes, sőt ideális. De kit érdekel ez? Inkább azt mondom még el, hogy ha már így esett, törekedtünk a lehető legjobb nexusra, szem előtt tartva a legfontosabbat: a nevelési érdeket. Nem volt könnyű, nem is esett meg időnkénti kanálcsörgés nélkül. Ám az talán nem utólagos „lakirovka”, hogy az együttműködés kollegiális és gyakran szépen gyümölcsöző volt. Osztályfőnökök, szaktanárok és kollégiumi nevelők sűrűn összedugták a fejüket, hogy megbeszéljék egy-egy közös gyermekünk tanulmányi, viselkedési vagy a családból eredő gondjait.

Rendszeressé tettük az osztályfőnökök és a kollégiumi nevelők félévenkénti értekezleteit a kollégiumban, ahol a megbeszélések után ki-ki bement a gyerekei szobáiba, s elbeszélgetett velük. Mondhatom, hogy – legalábbis számomra – mindig ez volt a legtanulságosabb, egyben a legkellemesebb „napirendi pont”, s a diákok érezhetően szívesen vették ezt a csevegő vendégeskedést. Törekedtünk rá, hogy a kollégiumi nevelők heti néhány órában tanítsanak is nálunk. Gyakran megessett, hogy ez a néhány óra gimnáziumi tanárrá tette a kollégiumi nevelőt, ha a státusüresedés és a két fél kívánsága egybeesett.

Mindez a múlté. Nekünk, akik megéltük, máig melengető emlék. De hogy ezek az általunk, még élők által elrebegett emlékek mondanak-e valami használhatót és megszívlelhetőt a helyünkre álltaknak, az már kétséges. Az öregek elbeszéléseit gyakran szívesen elhallgatjuk, de titokban összemosolygunk. – Jól van, öreg, ti így csináltátok, de most már más szelek fújnak, s mi jobban tudjuk, hogyan kell navigálni. Reménykedem, hogy tényleg jobban tudják.

Földesi Ferenc
tanár, gimnáziumi igazgató

A gimnázium az államosítás után

Földesi Ferenc igazgató köszönti az öregdiák–találkozó résztvevőit (1983)

Igazi tanárok voltak a Szüleim

Az emlékezés nem esik nehezemre, mert úgy érzem, Szüleim szelleme mindennap velem van. Nagy szerencse, ha valaki példaképeit a családban találhatja meg. Bátyámnak és nekem ebben volt részem.

Édesapám személyiségéből mérhetetlen komolyság áradt, ami nehéz gyermekkorából és elszánt kiemelkedési vágyából fakadt. A jellem sziklaszilárdságához éles ész, konstruktív gondolkodás, problémamegoldó készség és képesség társult. A széleskörű szellemi érdeklődés, a nyitottság minden új ismeret befogadására áthatotta életvitelét. Az intellektuális vonzódás mellett a sportszeretet is jellemezte. Betegsége kialakulásáig hetente járt vívóedzésre, otthon minden nap tornázott és súlyozott. Odafigyelt fizikai erőnléte megőrzésére is. Külsőleg mindig ápolt volt, fontosnak tartotta egy tanár megjelenését is.

Tanítványai tiszteletét nagy tudásával, következetes nevelési elveivel és gyakorlatával váltotta ki. Szeretetteljes szigora a diákok iránt érzett felelősségtudatból fakadt. Sajátosan tudta vegyíteni óráin a szigort és a humort, ezzel vált emlékezetes, igazi tanáregyéniessé. Pedagógiai hatása abban is megmutatkozott, hogy a nyaranta hazalátogató tanítványai alkalmat találtak arra, hogy személyesen is felkeressék, beszámoljanak életük alakulásáról.

Ha édesapám képét felidézem, akkor az íróasztalánál ül, olvas vagy ír valamit. Sosem láttam unatkozni, nem voltak üresjáratok napirendjében. A családi otthonban is megőrizte nevelői attitűdjét, folyamatosan értékelt bennünket, többször kritikai észrevételeit sem rejtette véka alá, állandóan a fejlődési lehetőség távlatait vázolta fel számunkra. Nagy szeretettel vett körül bennünket, de gyengéd érzéseit sokszor iróniával oldotta. Igazi lelki biztonságban voltunk mellette, hirtelen halála nagy megrendülés volt számunkra. *Ars poetica*-ját az Emlékkönyvembe írt sorok fejezik ki.

Igazság és Jóság,
Tudás és Szeretet,
Aljasság részéről
Megalázást tűrhet.

Mégis, aki tiszta
Homloktól fölfelé,
Nem szegődik soha
Az Aljasság mellé.

Édesapámról nem lehet úgy emlékezni, hogy Édesanyám képét ne idézzem föl. Ők egyek voltak, elválaszthatatlanok. Ajándékok voltak egymásnak és nekünk is. Míg Édesapám a jellemes, korrekt férfimintát közvetítette a tanítása során, Édesanyám a rendkívül művelt, kedves, finom, mosolygós, fürge járású, ápolt tanárnő képét hagyta diákjai emlékezetében. Évtizedeken keresztül figyelte tanítványai sikereit, és őszintén tudott örülni érvényesülésüknek. Ha valaki segítségért fordult hozzá, ha egy mód volt rá, mindent elkövetett, hogy támogassa. Utolsó tanítási éveiben a Kossuth Zsuzsanna Szakközépiskolában fiúkamaszokat tanított orosz nyelvre, és tőlem érdeklődött, hogy mit jelent a rock koncerteken a csápolás, és ki az a Szikora Robi? Még akkor is fontos volt számára, hogy ilyen témákban is tudjon beszélgetni a tanítványaival.

Szüleim hatása meghatározta pályaválasztásom. Már hároméves koromban úgy mutatkoztam be: Sipka Rózsa tanár, környezetem nem kis derűtségére. Ma is, ha belépek egy iskolaépületbe, azonnal otthon érzem magam, szeretem az „iskolaszagot”. Meg lehetett tőlük tanulni a szilárd keresztyén erkölcsi tartást, a példamutató életet, a szellemi értékek iránti érdeklődést, az embertársak szeretetét, a nemzeti elkötelezettséget.

Köszönjük a Cseresnyés Kollégiumnak, hogy Édesapánk nevét és szellemét egy kulturális alapítvány megőrzi.

Dr. Sipka Rózsa
tanár

Sipka Sándorné Serfőző Rózsa

Visszatekintés (1967–1987)

Húsz, sőt harminc-negyven év távlatából felidézni életünk történéseit, nehéz feladat. Most mégis erre kell vállalkoznom. Nincs előttem semmilyen írásos dokumentáció, csak az egyre jobban megkopó emlékezet segít. Életem legmunkásabb éveire, a 30 és 50. év közötti húsz esztendőre esik az új kollégium beindítása, majd működésének megszervezése az egyszemélyi felelősség kimondása mellett. Természetes, hogy hagyott bennem nem feledhető emlékeket ez az időszak.

Amikor 1967 nyarára felépült a négyszáztíz fős kollégium, az ország legnagyobb létszámú és a megyében az egyetlen koedukált középiskolai bentlakásos intézménye volt. Mivel nem ilyen funkció betöltésére tervezték, időbe telt megtalálni a fiúk és lányok elhelyezésének legjobb formáját. A máig érvényes függőleges elválasztással nehezen, de megoldható lett a kiszolgáló helységek elosztása is.

Indulásunk egybeesett a Vásárhely környéki kisiskolák felszámolásával, ezért átlag 60–70 fő általános iskolás tanyai tanulónak is helyt adtunk. Kiemelt feladat volt az ő beszoktatásuk a közösségbe, és felzárkóztatásuk a város egyik legjobb általános iskolájának követelményeihez. Sokat segítettek a délutáni korrepetálásokra bejáró iskolai szaktanárok és nyugdíjas tanítónők. Évek múlva két kis diákotthon létesült a Holló utcai és a Vörös lobogó utcai általános iskolákban. Tanyai kisiskolásaink közül sokan maradtak nálunk középiskolás tanulóveik idején. Húsz fős tantestülettel, hat fős irodai és hatvan fős technika személyzettel indultunk. A Bethlen Gimnázium, a Frankel-, a Vendéglátóipari- és az Állategészségügyi Szaközépiskolák vidéki tanulóit iskoláztuk be. Hamarosan annyi jelentkezőnk volt, hogy előnyt élvezhettek a legszorgalmasabb, illetve a hátrányos helyzetű gyerekek. Nálunk étkezett mind a négy kapcsolatos iskolánk tantestülete, és 800 menzás tanulója is. Ők kezdetben külön, az udvari épületben ebédeltek.

A nagy létszámú kollégiumi közösség megszervezése és jól áttekinthető működtetése néhány hónap alatt kialakult. Szakirodalma nem létezett, mert a klasszikus modell a 8–12 fős primer közösségekre épülő struktúra volt. Nálunk ezt hamarosan felváltotta a 20–26 fős tanulószobákra épülő rendszer. Mindegyik élén egy nevelőtanár, illetve a maguk közül választott reszortfelelősök álltak. Utóbbiak együttműködtek a tanulóközösség élén álló és az igazgató által irányított diáktanáccsal, amelybe minden tisztségre egy-egy leányt illetve fiút választott a közgyűlés. A diáktanács tagjai havonta az egész közösség előtt értékelték és ismertették munkatervüket a következő hónapra. Talpraesett, megszólalni tudó gyerekeket készítettünk fel ezzel is a felnőtt életre. Sokan közülük felelős vezető szerepet töltenek be mind a mai napig.

1968 májusában került sor új kollégiumunk ünnepélyes felavatására a Fekete Sas dísztermében. A Szántó Kovács János Középiskolai Kollégium nevet kaptuk, amit egyik elődünk, a fiúkollégium már hosszú ideje viselt. Minden tanév elején megismertettük tanulóinkkal intézményünk múltját, a Cseresnyés és a Lorántffy Zsuzsanna népi kollégiumok történetét. A fiúkollégium vezetése hívta össze először, mi pedig 1968 őszén rendeztük meg újra a vásárhelyi népi kollégisták összejövetelét, az úgynevezett Cseresnyés-találkozót.

Ezen részt vett Németh László, Szathmáry Lajos, Szénássy Gyula, Szabó Kálmán, a régi otthonok még élő nevelőtanárai, baráti körének tagjai és egykori lakói. Az ötévenként hagyománnyá váló találkozók nagy élményt nyújtottak a régieknek és a meghívott diáktanács tagjainak egyaránt. Példaadó az a kohézió. Talán az együtt megélt lelkesítő, de nagyon nehéz évek emlékei tartják életben máig ezeket az összejöveteleket. Sajnos, a létszám egyre fogy, már elment az első generáció. A 2008. decemberi találkozón, az alapítás 70 éves évfordulóján talán húszan-harmincan énekeltük régi, kedves népdalainkat. „Este van már este van, este van, este van...” Bizony, Berzsenyivel szólva, mi is „elestvéledtünk” már.

Visszatérve az új kollégium első húsz évére, papírra kívánczik annak a felidézése, hogy milyen színes kulturális életet sikerült kialakítanunk. A TIT, a Művelődési Ház és a Németh László Könyvtár vezetőinek támogatásával a magyar írók-költők, színművészek, zenei előadók és együttesek kiválóságai léptek föl nálunk. Feledhetetlen élményt jelentett látni és hallani többek között Bessenyei Ferencet, Sinkovits Imrét, Gombos Katit, Bács Ferencet, Béres Ilonát, Oszter Sándort, Dévay-Nagy Kamillát. (Érdemes megnézni vendégkönyvünket ebből a szempontból!) Saját verseit hallhattuk Nagy Lászlótól, Csoóri Sándortól, Ladányi Mihálytól, Tornai Józseftől. Vezető szegedi színészek adtak elő jelenetet Csurka István egyik drámájából az író jelenlétében. Zongoránkat játékaival (!) avatta fel Antal Imre. Többször elkápráztatta a gyerekeket előadásával a zongoraművész Hegedűs Endre, Zsigmond Zoltán. Fellépett nálunk az ifjú Zorán és zenekara, a Muzsikás-együttes, a Bojtorján-együttes Halász Judittal, a Kaláka-együttes. Neves tudósok, utazók tartottak vetített képes előadásokat. Kiragadva néhányat: Rockenbauer Pál, prof. Balogh János, prof. Jakuts László és még sokan mások.

Minden hónapban műsoros kollégiumi esten mutatkozott be egy-egy közösségünk színdarabbal, „Ki mit tud?”-dal. Volt időszak, amikor saját zenekarunk szolgáltatotta a talp alá valót. Legtehetségesebb tanulóink Irodalmi Színpada minden évben a város nyilvánossága előtt is bemutatkozott a Petőfi Művelődési Házban. Hagyománnyá tettük és évente megrendeztük a kollégisták diákbálját a Fekete Sas összes termében. Ezeken nagy számban vettek részt a gyerekek szülei is.

Kétszer egyenes adásban közvetítette a Magyar Rádió tőlünk az „Üdvözet az olvasónak” című műsorát, kiváló fővárosi művészek közreműködésével. Ezek az előadások nyilvánosak voltak a város lakossága számára is. A hetvenes évektől kezdve kollégiumunk Vásárhely kulturális életének egyik centruma lett. Híresen jó konyhánk szolgáltatásaival húsz éven át a város rendelkezésére állt. Nagyon sok idelátogató vendég, küldöttség, konferencia résztvevője szállt meg és étkezett nálunk megrendelésre. Honi és nemzetközi sportrendezvények versenyzőit is számtalanszor befogadtuk.

Meg kell emlékeznünk a kollégium sportéletéről is, noha egy erőfejlesztő konditerem és néhány pingpongasztal kivételével semmilyen sportlétesítménnyel nem rendelkezünk. Ezért megállapodást kötöttünk a kapcsolatos iskolákkal, s ezek udvarát, tornatermét, pályáit használhatták tanulóink. Sportversenyeinken, például a „verhetetlen Red Devils” futballmérkőzésein zúgott a „Hajrá, Szántó!” biztatás. Lelkes testnevelő tanárok főállásban vagy szerződéssel látták el a szakszerű irányítást.

Mindennapos feladata volt nevelési rendszerünknek a rendes, tiszta, kulturált környezet kialakítására és megővésére való szoktatás. A cipő-papucsváltás kötelezettsége, a szobarend ellenőrzése, a díszítési versenyek sok energiát igényeltek nevelőinktől. De megérte! Visszalátogató fiaink elmondták, hogy nekik már nem jelentett problémát a katonaságnál megkövetelt rend betartása. Lányaink tanulószobái, hálói többségébe pedig öröm volt belépni. Szívesen mutattuk be vendégeinknek is, akik rendszeresen megfordultak kollégiumunkban.

Utoljára szólok arról a nevelési területről, amit pedig a legfontosabb pedagógiai feladatunknak tartottunk. Ez tanulóink felzárkóztatása volt a városi illetve középiskolai követelményekhez. Többségük falusi, tanyai kis iskolából jött. Természetesen szépszámmal volt köztük kiválóan felkészített, tehetséges és szorgalmas gyerek is. Ők itt is mindig jeles vagy kitűnő eredményt értek el. Tapasztalnunk kellett azonban, hiszen felmértük, hogy többségük nem tanult idegen nyelvet, keveset olvasott, rossz tanulási módszere volt (magolt), gyenge volt a helyesírása stb. Az ő felzárkóztatásukra komoly erőket mozgósítottunk. Mindannyian korrepetáltunk szaktárgyaikból, és igénybevettük a kapcsolatos iskolák tanárainak munkáját is. Mivel önállóan gazdálkodó és a Városi Tanács által megértően támogatott intézmény voltunk, erre a célra mindig jelentős összeget állíthattunk be a költségvetésünkbe.

Minden közösségvezető nevelőnk naponta kiírta az ellenőrzőkből a jegyeket, és hó végén egyeztette saját naplóját az iskolai naplókkal. Amelyik tanulónál kellett, azonnal közbeavatkoztunk, segítettük, hogy kijavíthassa a rossz jegyet. Félévkor, év végén kiszámoltuk a tanulmányi átlagokat. Ezekben az években általános gyakorlat volt ez. Legtöbbször a kollégisták átlaga jobb lett, mint az anyaiskolába járó kint lakóké illetve a bejáróké. Még gimnazistáink esetében is. Sok energiát igényelt nevelőinktől a kötelező háromórás szilencium rendjének betartatása, a regge-

li késések, igazolatlan iskolai mulasztások megakadályozása. Ezen a téren szigorúság volt, mert eredményeket várni csak úgy volt jogunk, ha a nyugodt tanulási feltételeket biztosítottuk. Nyugdíjas nevelő beállításával elértük, hogy egyre gyarapodó könyvtárunk és olvasótermünk minden délután nyitva legyen. Örömünkre szolgált, hogy végzős tanulóink közül a jelentkezők 60-80%-át felvették főiskolára, egyetemre.

Hagyományaink közül említettem a Cseresnyés-találkozókat, a kollégiumi eszteket, a nagyközösségi szintű havi értékeléseket, a sportversenyeket, a városi és megyei intézményekkel való szoros kapcsolattartást. Nagyon bensőséges rendezvényünké vált a kollégiumi ballagás is. Díszebéd, énekszóval történő kollégiumjárás után ünnepélyes keretek között, a szülők jelenlétében került sor a végzett növendékeink búcsúztatására. Ekkor osztottuk ki legnagyobb jutalmat is, a Cseresnyés-díjat, amelyet Németh Lászlóné Ella néni jelentős pénzadománya tett lehetővé. Ezt évente két-három negyedikesünk kapta meg, akik kiemelkedtek tanulmányi és közösségi munkájukkal. Sok kiváló tanár, jogász, mérnök, gazdász, egészségügyi szakasszisztens, közigazgató, informatikus volt kollégiumunk lakója.

A tantestület munkáját – a nevelési célzat mellett – hathatósan segítette a diáktanács, a diákönkormányzat vezetője. Ezek a gyerekek megtanultak szervezni, éves munkatervet készíteni, és ezt hónapokra bontva értékelni a nagyközösség előtt. Aki ezt ügyesen végezte, komoly tekintélyre tett szert diáktársai között. Jutalmul minden év végén közös kirándulásra vittük őket a tantestülettel. Mindig egy-egy kollégiumban szálltunk meg, ahol sok tapasztalatot gyűjtöttünk és adtunk át mi is.

Végigolvasva ezt a visszaemlékezést, arra gondolok, hogy talán, aki nem élte át ezeket az éveket, úgy láthatja, csupa sikerszéria és diadalmenet volt az első húsz év. Pedig mennyire nem így van! Nagyon sok töprengéssel, kísérletezéssel járt ennek a struktúrának a kialakítása és működtetése. Volt konfliktushelyzetünk is bőven, amiknek a megoldása feladta a leckét. Ilyen esetekben mindig bevontuk a szülőket, iskolai osztályfőnököket is. Hogy megértessük követelményrendszerünket, évente háromszor szülői értekezletet tartottunk. Tudva, hogy teljes bizalommal helyezték el nálunk serdülő lányainkat, fiaikat, meg kellett velük is ismertetnünk házirendünket. Tudatosítani kellett, hogy az ebben foglaltak teszik lehetővé egy ilyen kis alapterületen összezárt, ekkora létszámú kamaszgyerek iskolán kívüli életének hasznos, biztonságos megszervezését. Hiszen a jó szülő is egyszerre ad és követel!

Igazodnunk kellett az iskolák rendtartásához is. Elvárták tőlünk, hogy a kollégisták felkészülten menjenek az iskolába, ne késsenek, ne hiányozzanak igazolatlanul. Ugyanakkor biztosítanunk kellett a szabadidő hasznos eltöltését, az egészségügyi és pszichés gondozást is. Szigorúan tiltottuk az alkoholiszálást, a lopást, a kisebbek „csicskáztatását”, megalázását.

Ez utóbbira a nagy fiúk voltak hajlamosak. Sporttal, szakkörökkel, szervezett programokkal igyekeztünk lekötni a feles energiákat. Ehhez anyalelkű, apaszívű nevelőkre van szüksége minden kollégiumnak. Szerencsénkre nálunk is sok ilyen tanár dolgozott az évek során. Sajnos, az állandó délutáni, esti, sőt éjszakai vagy hétvégi ügyelet azzal járt, hogy sok igazi pedagógusi vénával megáldott kolléganőnk elment tőlünk. Az első években csak három, majd kéthetente volt hazautazás, de soha nem volt kötelező. Később, miután sorra épültek városunkban az új kollégiumok, és fejlődött a közlekedés is, az egyre kevesebb itt maradt egy-egy intézménybe vontuk össze.

Befejezésül elmondhatom, hogy a házirend gondos betartásával, sok-sok egyéni beszélgetéssel csak nagyon ritkán kellett a legsúlyosabb büntetéshez, a kollégiumból való kizáráshoz folyamodni. Köszönetet mondok még egyszer minden együttműködő munkatársamnak, akik nélkül nem lettek volna eredményeink. Az akkori generációk tagjai ma már felnőtt emberek, sokan közülük felelős beosztásban, és maguk is gyereket nevelnek. Ha találkozunk vagy felkeresnek, gyakran kérdezik: „Hogy sikerült ez Margit néniéknek?” Dióhéjban összefoglaltam, leírtam.

Vásárhelyen, 2009 márciusában

Schindler Endréné
középiskolai tanár
címzetes kollégiumi igazgató

Antal Imre, egykori vásárhelyi diák előadóestje (1983)

Farsang (1983)

A kollégiumi rádió interjúja Szathmáry Lajossal (1983)

Cseresnyés-találkozó; balról Grezsa Ferenc gimnáziumigazgató, középen Schindler Endréné (1983)

Kollégiumi emlékeim (1986–1990)

1986-ban a magyar válogatott hat-nullás megsemmisítő vereséget szenvedett a Szovjetuniótól a mexikói labdarúgó-világbajnokságon. Erre azóta lehetősége sem volt. 1986-ban a Szovjetunió Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaságában, Csernobil mellett emberi mulasztások sorozatát követően felrobban és kigyullad egy atomerőművi blokk. Közvetlen hatásán kívül lavinát indított el a nyilvánosság, az energiapolitika és a környezetvédelem területén. 1986-ban felrobban az amerikai Challenger űrrepülőgép hét űrhajóssal a fedélzetén. 1986-ban John Polanyi kémiai, Elie Wiesel béke Nobel-díjat kaptak. Mindketten magyar származásúak, de erről akkor még annál is kevesebben tudtak, mint most. És 1986-ban egy Csongrád megyeszéli kistelepülésen, Pitvaroson a körzeti általános iskola negyven végzős diákja elindult, hogy felkészüljön a már érezhetően változó világra.

Annak ellenére, hogy a makói járáshoz (akkor még így nevezték) tarozott szülőfalum, a vásárhelyi középiskoláknak különös vonzerejük volt abban az időben, s azt megelőzően is. A huszonöt kilométerre lévő Makóra vagy Orosházára ugyan busszal is be lehetett volna járni, de az egyformán hatvan kilométerre lévő megyeszékhelyet, Szegedet és Vásárhelyt is ugyanolyan arányban választották a középiskolások. Nem az ünnepelt iránti elfogultság vezet arra a következtetésre, hogy ebben az iskolák kiváló munkája mellett elsősorban a Szántó Kovács János Középiskolai Kollégium méltán jó híre játszott szerepet. Négy unokatestvérem közül három volt egy bő évtizeddel korábban itt kollégista, és abban az időben a pitvarosi „jó tanulók”, akik közé engem is soroltak, többnyire a Bethlent választották, sőt a vezető úttörők közül egymást követő négy évben mindenki.

Érdekes kor/kórrajz a diákképviselőlet működése a késő kádári rendszerben. Az egyedüliként működő úttörőmozgalom által közvetített értékek közül legkönnyebben érthető a szülőknél és tanároknál kijáró tisztelet és engedelmeség kívül a tanulmányokban való helytállás, de legalább arra való törekvés volt. Emiatt a diákság képviselőtére és korlátozott önkormányzatára (őrsvezető, rajtitkár, úttörőtanács-titkár) talán öncenzúrázva, de lényegében szabadon, az ennek leginkább megfelelő diákokat, vagyis a jó tanulókat választották a társaik, legalábbis az én környezetemben és emlékeim szerint. Ők azonban a rájuk szabott rendszerrel ritkábban súrlódva nem tud(hat)ták átélni, így képviselni sem a képviseltek/vezetettek problémáinak nagy részét, gyakran álproblémákat gyártottak, és igyekeztek megoldani. Nem szeretnék az elfogultlanság látszatát keltve távolságot tartani ettől a körtől – ezen logika alapján lettem én is 1985-ben a 2156. számú Petőfi Sándor Úttörőcsapat titkára. Mivel a civil szféra akkoriban csak ébredezett, s alapítványi díjakról ilyen kis falvakban abban az időben még szó sem volt, így paradox módon a tanulmányi munka elismerése is az úttörőszövetség díjain keresztül történt. Ezért – bár a csapattitkári megbízatást megtiszteltetésnek éreztem – máig élő sérelmem

a rendszerrel szemben, hogy a Kiváló Úttörő címre nem tartottak méltónak, mint ahogy nem került bevezetésre az úttörőkönnyvembe a KISZ-tagságra való ajánlás sem. Olcsó fordulat lenne ezzel igazolni és innen eredeztetni a rendszerrel való szembenállásomat, de mindenesetre a kétely elültetése és az első pofon ekkor történt.

A diákönkormányzatiságot hasonlóan éltem meg a kollégiumban is, melyet az életkori sajátosságok, a hely szellemének különbözősége és a rendszerváltás előrehaladása árnyalt. Mindenesetre itt sem a nagyszájú néptribunusok gyülekezete volt a diáktanács, bár a tanulóközösségek a lehetséges „felhozatalból” gyakran jó érzékkel választották ki a megfelelő kommunikációs képességű, diáktársaik iránt kellő empátiát érző jelölteket, vezetőknek pedig mindig ilyet választottak. Úgy érzem, inkább a régi beidegződéseknek megfelelően kerültem a diáktanácsba, ahol három évig képviseltem az Arany János Közösséget, vagy inkább – önkritikusan fogalmazva – gyakran a nevelői közösséget a diáktársak előtt. Minden diáktanács-tag felelős volt a kollégiumi élet valamely területéért, jó magyarsággal reszortfelelősöknek nevezték őket. Én mindvégig rendfelelős voltam, s évente egyszer nekem is be kellett számolnom a kollégium közgyűlése előtt, ha nem is a munkámról, de a rend helyzetéről a kollégiumban. Feladatokat igyekeztem lelkiismeretesen végezni, így minden beszámoló előtt egyenként kikértem a tanárok véleményét erről. Saját benyomásaimmal elegyítve tártam ezt az ebédlőben összegyűlt 400 főnyi, demokratikus jogaival kötelezően élő diáksereg elé.

Érdekes lenne visszaolvasni a beszámolókat. Akut problémaként leginkább a cipőcserét tudom visszaidézni. Abban az időben ugyanis az emeletekre és az ebédlőbe csak váltócipőben, azaz papucsban lehetett felmenni, a cipőket pedig a lány- illetve fiúszint lépcsője alatti aulákban elhelyezett szekrényekben tároltuk, szobánkénti nyitott rekeszekben. Ez így alig két évtized távolából visszatekintve szinte elképzelhetetlennek tűnik, pedig akkor lopás talán egyáltalán nem fordult elő, s a diákcsínyek is kimerültek a cipők más rekeszekbe történő időnkénti áthelyezésében. Mindennek jótékony hatása volt mind a tisztaságra, mind a higiéniára, néhányan azonban hanyagságból, sietségből vagy lázadásból néha cipővel mentek fel a szintekre. Erre a skandalumra, úgy emlékszem, minden felszólalásomban fontosnak éreztem kitérni.

Az ebédlőben akkor még szőnyeg és parketta volt, s akkor talán még a kollégium szerves részeként működött. A külsős diákok nagy része nem itt, hanem az udvari menzaépületben ebédelt, természetesen tanári felügyelettel. Azok a szerencsések pedig, akik a kultúráltabb kollégiumi ebédlőben ehettek, azóta főként a múzeumokban előforduló mamuszt kellett cipőjükre húzni. Ez alól talán csak a felnőttek kaptak felmentést. Érdekes, hogy – nem tudom milyen megfontolások, de talán helyhiány miatt – vásárhelyi iskolatársaim harmadik része rotációs rendszerben a Tisza Étteremben étkezett a Deák Ferenc utcán, ahol azóta egy áruház és egy bank működik.

Rendfelelősi beszámolóimban emlékeim szerint szerepelt a minden összezárt nagy közösségben előforduló beavatási „szertartás”, a „csicskáztatás” problémája is. Valamilyen megmagyarázhatatlan ok miatt a mi tanulóközösségünk kimaradt ebből, mások azonban sem előttünk, sem utánunk nem voltak ilyen szerencsések. A kollégiumi pletykákból azonban az derült ki, hogy ezek az apróbb szolgálatok, vagy – valljuk be – megaláztatások nem érnék el a mai média ingerküszöbét. Mindenesetre ilyen tárgyú felszólalásommal, fiatal koromhoz nem feltétlen illő magabiztossággal, felhívtam a felsőbbéves, mellesleg a konditermet buzgón látogató, s régi szokás szerint az első emeleten lakó diáktársaim figyelmét, s szíves invitálásukra módomban volt egy ilyen közgyűlés után megmutatni, hogyan is lehet a szobájukban a papucsdobálástól elszíneződött falat legalább egy kis darabon újra fehérré varázsolni. Szép szokás volt lefekvés után a villanyt az ágyból fekvve, a papucs kapcsolóhoz hajításával eloltani. Ettől eltekintve meglehetősen beletörődéssel viselte a népes hallgatóság ostorozásaimat.

Gondolom, a tisztasági versenyt is értékelnem kellett. Az ügyeletes tanár minden reggel az ügyeleti naplóban értékelte a szobák rendjét. A visszajelzést, a hibák kijavítását megkönnyítendő egy, a szobák alaprajzát ábrázoló pecsét került rendezéskészítésre, így a maximális 12 ponttól való eltérés okát ezen jelölték be 1-1 pontlevonással. Így be lehetett azonosítani, kinek az ágya, polca volt rendetlen, esetleg a kuka nem lett kiürítve, vagy a szoba közepén volt rendetlenség. A délutáni szilencium idején aztán ki-ki vérmérséklete szerint kérte ezt számon szobatársain. A verseny talán havonta, 1-1 tortával lett értékelve. A lányok és a fiúk külön kategóriában versenyeztek az esélyegyenlőség jegyében. A lányszobák annak ellenére rendezettebbek voltak, hogy azokat saját maguk takarították, nem úgy, mint a fiúk.

A rendfelelős egyik igazán kézzel fogható kötelessége volt a kollégiumi rendezvények után a székek, asztalok, szőnyegek rendjének visszaállítása az erre kijelölt közösséggel. Ilyen rendezvény volt a közgyűléseken kívül például a diszkó (havi rendszerességgel, hétköznap este 8 és 10 óra között, külsősök kizárásával), de ezen kívül számos kulturális rendezvény is. A kollégiumi esteken a gólyák és az idősebbek színvonalas műsorszámokkal rukkoltak elő, de számomra emlékezetes vendégünk volt Antal Imre, Nagy Bandó András, Schirilla György és Csoóri Sándor is. Kiválóan működött a filmklub, havi egy előadással, hétfő esténként. (Gondolom, a tévé akkoriban éppen megszűnő hétfői adásszüneteihez igazítva.) Az ebédlőben letekerhető óriási vászon biztosította az igazi moziélményt. Petróczi Sanyi bácsi igazi művészfilmjeire (én leginkább a Máté evangéliumára emlékszem) szépszámú, gyakran több, mint százfős közönség gyűlt össze, pedig a filmklubbérletet előzőleg meg kellett vásárolni. Ma ez is elképzelhetetlen lenne, nemcsak a szakközépiskolások, hanem a gimnazisták körében is.

Természetesen a mindenkori négyszáz kollégista ettől teljesen különböző emlékeket és hangulatokat is őrizhet, de annyi mindenképpen közös bennük, hogy

mindenki jól érezte, jól tudta érezni magát. Bizonyára így van ez ma is, és így is lesz, amíg a kollégium képes egy biztos keretet adni a diákok mindennapjainak, mederbe tudja terelni vágyaikat, s amíg védőburkot tud képezni a külvilág gyakran rémisztő jelenségeivel szemben. Nekem a kollégiumi rendezvényeken, diák-társakon kívül elsősorban a bennünket terelgető pedagógusok jutnak eszembe, ha az itt töltött négy évre gondolok. Ennek az is lehet az oka, hogy magam is pedagógus lettem, de talán közelebb áll a valósághoz, hogy ők is hozzájárultak ahhoz, hogy ezt a pályát válasszam.

A kollégium első két évtizedének emblemikus alakja Schindler Endréné, Manyó néni, csak az első évben volt igazgatónk, utána vonult nyugdíjba. Nem akart népszerű lenni. Határozott elképzelése volt arról, hogy milyen egy jól működő kollégium, és sok mindent megtett azért, hogy ideáit elérje. Ez természetesen gyakran ütközött a serdülő generációk pillanatnyi érdekeivel, így többnyire csak a kollégiumból kikerülve tudták helyén értékelni fáradozásait. Nekem – mivel az általa elvárt normák személyes életemet nem korlátozták – már akkortól jó emlékeim vannak róla, s a találkozók, beszélgetések tanúsága szerint a volt kollégisták az idő múlásával a szülői szerepre készülve egyre inkább megértették őt.

A következő igazgató, Sujtó Sándor tanár úr diák szemmel teljesen más volt. Inkább tanár úrnak szólítottuk igazgatósága idején is, hiszen egyrészt az első hónapban ő volt a közösségvezetőnk, így ilyen minőségében kicsit „hozzánőttünk”, másrészt – érzésünk szerint – a megszólítást ő is inkább megtiszteltetésnek, mint degradálásnak tekintette. Tanár úr inkább a józan belátásra épített, és nehezebbre esett büntetni, számon kérni. Ennek ellenére sem szaladt szét a ménes, jelezvén egyrészt, hogy ez is egy járható vezetési, pedagógiai út, másrészt hogy volt mire építenie mind a belátás, mind a hagyományok tekintetében.

Egy kollégista életét, személyiségének formálódását azonban nem elsősorban az igazgató, hanem a közösségvezető személye határozza meg. Nekünk ebben is nagy szerencsénk volt. Az első évben egy Szegedről átjáró, egykori ötszörös válogatott kézilabdázó, Molnár Mihály tanár úr vett a kezei közé minket. Ez volt az első (és utolsó) éve a Szántóban, mégis mély nyomokat hagyott bennünk. Két marokkal osztogatta élettapasztalatait, miközben beszélgetett, vitatkozott velünk, vagy éppen vitáinkat „moderálta”. Lejárt velünk focizni a Metripondra (ma Interspar), tizenöt évesen tűzbe mentünk volna érte. Megtanultuk, hogy (már) ki mondhatjuk azt, amivel nem értünk egyet, hogy a tekintélyt nem kell a szükségesnél jobban tisztelnünk. Azóta sem láttuk, vagy ha igen, nem ismertük fel, így nem tudtuk megköszönni neki azt, amit hozzátett ahhoz a csodálatos első évhez.

Látszólag tűz és víz váltotta egymást második osztály szeptemberére. Kevesen gondoltuk, hogy a már akkor nyugdíjas dr. Szabó Lajos tanár úr, akit addig távolról inkább szigoráról ismertünk meg, legalább annyira szívünkhöz nő. Élettapasztalat és mesélőkedv tekintetében semmiképpen nem maradt el Molnár tanár úrtól. Az ő történeteinek azonban az edzőtáborok helyett a szovjet hadifogolytábor

volt a visszatérő helyszíne, ami gyakran nem kevésbé volt érdekes számunkra. A háromórás szilencium nekem optimális hosszúságú volt, mások azonban túl soknak tartották, így nem egyszer – valljuk be – az unalmas percek megrövidítéséért igyekeztek Lajos bácsit mesélésre bírni. Mindenesetre a huszadik századról alkotott képünk kialakításához – ráadásul éppen a rendszerváltás éveiben, 1987-től ’90-ig, s a legfogékonyabb életkorban – alkalmasabb mentort nem is álmodhattunk volna. A kultúra iránti elkötelezettséget, természetesen Bethlenes tanáraink mellett, tőle is tanulhattuk. Mindenre volt egy jó idézete, verse, de legalább története. A két kultúra, a humán és a reál szétválaszthatóságát sokáig nem is értettem, a Németh László-i embereszmény annyira körülvevett mind a gimnáziumban, mind a kollégiumban. Később rá kellett jöjjenek, hogy ez egyáltalán nem természetes, sőt sokak számára ismeretlen élmény.

Úgy érzem, az emberi élet szellemileg és lelkiileg legfogékonyabb korszaka az érettségi éve, ezen belül is a ballagás és a szóbeli érettségi ideje. Talán ezért is tanulóközösségünk sok tagjának legemlékezetesebb estéje az, amelyet a ballagás előtti pénteken (akkor szombat volt a szerenád a Bethlenben) töltöttünk Lajos bácsi Nagy András János utcai kerti lakjában, a tűz fényénél. Az Univerzum teljessége jelent meg, legalábbis számomra, azon az estén. Ekkor határoztuk el, hogy megpróbáljuk minden évben visszahozni ezt az érzést, vagy legalábbis visszaemlékezni rá és az együtt töltött időkre. Tudtommal egyedülálló módon, ez az elmúlt tizen-nyolc évben legalább tízszer sikerült is. Szomorú, hogy szinte példa nélküliek az ilyen közösség-találkozók. Ilyenkor újra megbizonyosodom arról, hogy a legszorosabb baráti kötelék a kollégiumi társakhoz, azon belül a szobatársakhoz köti az embert.

Végezetül meg kell említenem Bodzsár Mihály tanár urat, aki három éven át a velünk szomszédos, egy évvel fiatalabb közösség vezetője volt, így napi kapcsolatban álltunk vele, különösen, hogy a szint tévéje is náluk volt. Gyakran vállalt ügyeletet, tekintélyt parancsoló termete, határozott fellépése miatt mindenki csak „Főnök”-nek szólította, bár tudtuk, a zord külső érző szívet takar. Rövid idő alatt az egész kollégiumi élet motorja lett. Most már vele jártunk focizni, kosarazni, neki köszönhetően éledt újra a kollégiumi újság „Aranyketrec” címmel, melyben nekem is megjelent legalább két írásom az első szabad választások környékén.

Hogy is teltek mindennapjaink ebben az időben a kollégiumban? A fentiekből már sok minden kiderült, s bizonyára az aktuális házirendből is össze lehetne állítani egy képet, de bizonyos, nyilvánvalónak látszó dolgok kimaradtak ebből. Akkoriban a Bethlen Gábor Gimnázium mellett a Kossuth Zsuzsanna, a Frankel Leó és az Állategészségügyi Szakközépiskola (ÁESZ) diákjait fogadta be a Szántó Kovács János Középiskolai Kollégium. Akkor (is) a Kossuth és az ÁESZ jellemzően fiú-, a Frankel lányiskola volt, gyakorlatilag csak a Bethlent lehetett ténylegesen koedukált iskolának tekinteni, természetesen lánytöbbséggel. A nemek egymásra találását volt hivatott megakadályozni a két lépcsőház közötti függőleges leválasz-

tás, eredményesen. A kollégisták életében ezek a vigasztalanul lezárt ajtók jelentették a vasfüggönyt. Visszatérő kérés volt a vasajtók legalább részleges, például a szilenciumig történő megnyitása, az egészséges szocializációt segítő – sikertelenül.

A mezőgazdasági szakképzés mai népszerűségét ismerve döbbenetes, hogy alig két évtizeddel ezelőtt az ÁESZ volt a legkeresettebb a négy középiskola közül, szinte nehezebb volt oda bekerülni, mint a Bethlenbe. Mivel csak nyolcan voltunk gimnazista fiúk az évfolyamunkban, így ebből az iskolából kerültek ki társaink a tanulóközösségben. Dél-magyarországi beiskolázása miatt még Szarvasról, Elekről, Muronyból és Kiskunhalasról is érkeztek diákok. Annyi kollégistája volt az ÁESZ-nek, hogy a diákok másik fele nem a Szántóban, hanem a főiskola kollégiumában, a Petőfiben lakott. A mezőgazdaság átszervezése tragikusan érintette az itt végzeteket: a zömében főiskolát, egyetemet végzett társaim közül csupán kettő hasznosítja szakképzettségét.

Évfolyamonként rendszerint négy tanulóközösség volt, huszonegynéhány fővel. Általában volt egy Bethlenes és egy Frankelos lány-, valamint egy Kossuthos, és egy Bethlenes-ÁESZ-es fiúközösség, melyeket rendszeren a tanulószoba száma alapján azonosítottak, de hivatalosan nevet is választottak, s ezután „névadóünnepségre” is sor került. Mi eredetileg a korszellemnek megfelelően Neumann János nevét akartuk felvenni (ekkor jelentek meg az első számítógépek, a HT-k és a Commodore-ok), azonban ennek prózai akadálya volt. 1986-ban egyik helyi könyvtárban sem volt elérhető Neumann-életrajz, ami köré egy műsort fel lehetett volna építeni. (Kellene még néhány év, hogy az antikommunista, disszidens tudósról egyáltalán valamilyen értékelés megjelenhessen az enyhülés korszakában.) Ezek után praktikus okokból is vettük fel Arany János nevét. A jubileumi Cserenyés-találkozón örömmel fedeztem fel a műsorunkról készült fényképet.

Az ébresztő házirend szerint fél hétkor volt, ilyenkor szólalt meg a folyosón a csengő. Ez túl korainak tűnt számunkra a szomszédban lévő Bethlen háromnegyed nyolcas becsöngetéséhez képest, miközben a gyakorlatra vagy nulladik órára siető szakközépiskolásoknak már ez is túl késői volt. Szerencsére az ügyeletes tanárok, akiknek ezután feladatuk lett volna felébredésünkről személyesen is meggyőződni, különösen az utolsó években megértőek voltak, így hét óra körül kászálódunk ki az ágyból. (Az első, beszoktató év visszatérő emléke Kapu tanár úr klumpája és zseblámpája, ami a sötét téli reggeleken volt hivatott az álmodást kiverni a szemünkből.) Délután négy és hét óra között volt csendes tanulás, azaz szilencium, 15, illetve 10 perces szünetekkel megszakítva. Tanári pályámon azóta is ezt tartom zsinórmértéknek, szomorú, hogy tanítványaim között kisebbségben vannak azok, akik rászánnak ennyi időt a másnapra készülésre. Négy óra előtt természetesen kimenő volt, amit gyakran focizással töltöttünk a Metripond edzőpályán. A vacsora értelemszerűen hétkor kezdődött és nyolcig tartott. Szintén visszatérő emlék, ahogy a szilencium végét jelző csengőszó után kétszáz fiú rohanva, a lépcsőn dübörög-

ve közelít az ebédlőhöz. Az éhségen kívül az esti kimenő optimális kihasználása is szerepet játszott a sietségben. A 8- fél 9-ig tartó kimenőt külön engedéllyel meg lehetett hosszabbítani, ha annak értelmes célja volt. Ez leginkább mozi lehetett. Rengeteget jártunk moziba, legalábbis mostani önmagunkhoz és a mai diákokhoz képest, s nem is akármilyen filmekre. *Álombrigád*, *Eldorádó*, *Krisztus utolsó megkísértése*, de persze nem maradhatott ki a *Szerelem első vérig* és az *Emanuelle* sem – annak, aki bejutott. Életem első Edda-koncertjére is kaptam kimenő-hosszabbítást a Béke szálló nagytermébe!

Takarodó és villanyoltás (értsd: központi áramtalanítás) tíz órakor volt. A folyosókon szolid jelzőfény égett, a tanulószobákat viszont nem érintette a korlátozás. Elősegíteni igyekezett az időben történő nyugovóra térést az is, hogy a zuhanyozóban csak kilencig volt melegvíz. Ugyanakkor vagy mi voltunk edzettebbek, vagy a víz melegegett fel, amíg a harmadikra felért, de nem éreztük tragédiának, ha hetente egyszer-kétszer hidegvízben kellett zuhanyoznunk.

Az Érdemes illetve Kiváló Kollégista cím elnyerése több kedvezménnyel járt. Egyik ilyen volt a fél-, illetve egészórás kimenő-hosszabbítás, illetve a szilencium alóli felmentés. Ennél is fontosabb volt, hogy az emlékeim szerint hatszáz forintos havi kollégiumi díj ötven, illetve száz százalékát elengedték. Nagy előrelépés volt az általános iskolához képest, hogy az elismeréseket nem az Úttörőszövetség (Makó városi elnöksége), nem is a KISZ, hanem a nevelőtestület vagy a diáktanács adományozta, így semmilyen politikai felhangja nem volt. A KISZ-nek – pedig 1986-ban, sőt még utána is egy ideig virágzott – emlékeim szerint semmilyen szerepe nem volt a kollégium életében, a diáktanács ettől teljesen függetlenül működött. Az 1987. március 21-én (a fiatalabbak kedvéért a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulóján) esedékes KISZ-avatáson saját iskolájában azért majdnem minden első letette az esküt, de a mi osztályunkban – nyilván osztályfőnökünk, Faragóné Emese néni nem kellő ideológiai felkészültsége miatt – csupán tíz fő. Én, nem régi sérelmeim miatt is, kimaradtam ebből. Aki belépett, az is inkább családi nyomásra tette továbbtanulása érdekében, hiszen akkor még a felvételi jelentkezéshez csatolni kellett a KISZ-ajánlást, ami nélkül, ha nehezebben is, de be lehetett kerülni. Én egyrészt bíztam magamban, másrészt megjósolható volt, hogy három év alatt a tudás egyre nagyobb, az ideológiai elkötelezettség egyre kisebb szerepet fog játszani, bár ennyire drasztikus változásra senki sem számított.

Berecz János

*öreg kollégista, középiskolai tanár,
önkormányzati képviselő*

Bercz János, a Cseresnyés-díjas diák (1993)

Sportnap a Metripond-sporttelepen (80-as évek eleje)

...és ismét a Cseresnyésben

Korábban hosszú ideig Komádon a nevelőotthonban dolgoztam nevelőként, illetve igazgatóhelyettesként, 1955-től egészen 1971-ig. Ezt követően a Szántó Kovács János Középiskolai Kollégiumban főhivatású nevelőként és igazgatóhelyettesként 1984-ig, majd igazgatóként 1987. és 1993. között. Egy évig vártam, hogy Schindler Endréné, Margitka visszatér hozzánk, de elhatározása végleges volt. Új igazgatót kellett választani. Egyéves megbízott igazgatói beosztásom után a nevelőtestület egyhangú, titkos szavazással választott meg. Úgy éreztem, ezzel nem lehet visszaélni, elvállaltam. A Polgármesteri Hivatal áldását adta, megkaptam a kinevezésem. Tele tervekkel és feszültséggel, de örömmel kezdtem a munkához. Amikor megkaptam a kinevezésem, elhatalmasodott rajtam az érzés, mennyi mindent is követel ez a kollégium. Az előző, szép eredmények folytatását, a gazdag és értékes hagyományok ápolását, új kapcsolatok kialakítását.

Az új politikai helyzetben új oktatási törvények és körülmények, de a régi, kiváló nevelőtestület, és négyszáz diák várt a kollégiumban. Nagy lelkesedéssel fogtunk a nevelőmunkához. Azt akartuk, diákjaink ne nagyon érezzék a jelentős változásokat. Ez szerintem sikeres is volt. Gyakran összejöttünk a feladatok megbeszélésére, vitatkoztunk is. Ragyogó terveink voltak. A nevelőtestület, a szülői munkaközösség, az új diákönkormányzat együttműködésében nagyon jó volt dolgozni. A nevelőtestület fokozott felelősséggel végezte nemcsak a közösségi, de az egyéni nevelés munkáját is. Megszerkesztettük az új házi- és napirendet, amit tanévkezdéskor megküldtem a leendő kollégisták szüleinek aláírásra és tudomásulvételre. Tartottuk a kapcsolatot a város középiskolaival, ahol kollégistáink tanultak. A kollégiumi rend betartása mellett a nevelők és diákjaink nem éltek vissza a nagyobb szabadsággal, sőt úgy éreztem, hogy a közösségvezetők munkája színvonalasabb is lett.

A megfelelő gazdasági, pénzügyi lehetőségek nagymértékben segítették nevelőmunkánkat, a tanulók és dolgozók jó közérzetét. Mindenki a helyén maradt. Kiváló gazdaságvezetővel (Földesi Lászlóné), élelmezésvezetővel (Borus Gáborné) és munkaügyi előadóval (Magyar Józsefné) rendelkezünk. Ha ők nem vállalták volna az új helyzetet, nem valószínű, hogy nélkülük elvállaltam volna az intézmény vezetését. Sikerült felújítatnunk a kollégium teljes villamoshálózatát, a mellékhelyiségeket, virágos lett a lépcsőház, elkészült a lapos tető szigetelése. Új, szemet nem bántó világítótestek kerültek az épületbe, egyenesen Hollandiából. Korszerűsödött az 1400 adagos konyha. Vendégszobákat és tanulói konyhát hoztunk létre főzési, hűtési, vasalási lehetőséggel. Fejlődött a telefonközpont, a könyv-, a zene- és a videótár és a számítógépes ellátottság is. Megünnepeltük a kollégium húsz és huszonöt éves születésnapját. Jeles irodalmi estjeink egy részét egyenes adásban közvetítette a Magyar Rádió. Havonta megújuló képzőművészeti kiállítások, angol

nyelvű bibliatáborok, játékestek, nyilvános diszkók, Cseresnyés-találkozók, a Cseresnyés-díj átadása, tanévzáró ünnepek, ballagások színesítették a kollégiumi életet.

Hogyan lettünk ismét Cseresnyésesek? 1988-ban a Cseresnyés Kollégium 50. évfordulóján Dr. Szathmáry Lajos tanár úr felvetette és javasolta, hogy fel kellene venni ismét a Cseresnyés nevet. Egy városi igazgatói értekezleten, 1991-ben megemlítettem ezt Dr. Rapcsák András polgármesternek, hogy lenne-e erre lehetőség? Ő azt mondta, hogy indítsd el a témát, én egyetértek veled, mert a Cseresnyésnek nálatok a helye. A beszélgetést tett követte. Beadványunkra a közgyűlés az alábbi határozatot hozta:

„1. Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Közgyűlése az 1991. évi XX. tv. 100.§. /3/ bekezdésében biztosított jogkörében eljárva – a 9/1989/IV.30./ MM. számú rendelet előírásainak betartásával – hozzájárul, hogy a hódmezővásárhelyi Szántó Kovács János Középiskolai Kollégium 1992. január 1-től a Cseresnyés Kollégium nevet használja. Utasítja a polgármestert, hogy a névváltoztatással kapcsolatos teendőket a kollégium igazgatójának közreműködésével hajtsa végre. Határidő: azonnal. 1991. december 16.” Ettől kezdve ennek szellemében fejlődünk tovább. A ma használatos névtáblát Joó József vásárhelyi grafikus tervezte, mely nemes és modern egyszerűségével kifejezi a kollégium védő, óvó, gyermekközpontú szemléletét.

1993-ban elbúcsúztam a kollégiumtól, de a kapcsolatot ma is érzem. Számos volt tanítványom, akiket a Bethlenben tanítottam, megkeresnek. Nagyon örülök, hogy egykori Bethlenes tanítványom, Dr. Kádár Péter került a kollégium élére, a nagy múltú, s méltán híres Cseresnyésbe.

Isten áldását kérem munkájára, munkáitokra, kedves nevelőtanárok és mai diákok, nagy nosztalgiával és szeretettel!

Sújtó Sándor

festőművész, tanár, kollégiumi igazgató

Czine Mihály irodalomtörténész
az Andrássy utcán felavatja
a Tanyai Tanulók Otthonának
emléktábláját az 50. évfordulón (1988)

Sujtó Sándor igazgató
felszólal a diákközgyűlésen

Ballagás 1982-ben

Az átalakulás hullámain

Igazgatói pályafutásom kezdete egybeesik a rendszerváltó Magyarország útkeresésével, az oktatási struktúra, a gazdaság és a társadalom átalakulásával.

Ahogy a 30-as évek társadalmi-gazdasági szükségszerűségei, a szociális és a nemzeti érdekek teret nyitottak az országos kollégiumi hálózat megszületésének, úgy a letűnt szocialista állam keretein belül is fontos és lényeges eleme volt a kollégiumi háttérbázis felállítása és működtetése a gazdaság alakításának, a társadalmi mobilizáció megteremtésének. És nem csupán az anyagi, materiális föltételek, a lakhatás, étkeztetés biztosításával, de a mindenkori hatalom a központilag irányított nevelés területén természetesen a maga ideológiáját is igyekezett érvényre juttatni a személyiség alakítása során.

A magánbirtokok zsugorodásával, az állami és szövetkezeti gazdaságok, a szocialista iparosítás megroppantotta az országos, és a városunkra is annyira jellemző tanyai-külterületi élet- és munkakörülmények kínálta lehetőségeket, így nagyarányú beköltözés és ingázás indult meg a városok felé. Ez a centralizáció nem kedvezett a kulturális-oktatási feladatokat ellátó tanyai iskolák Hóman Bálint és Klebelsberg Kunó által támogatott hálózatának, az új és erőltetett iparosítás lényegesen nagyobb lehetőségeket és magasabb életkörülményeket kínált a vidéki lakosság gyermekei számára.

Városunk oktatási rendszere egyre szélesebb kínálatot nyújtott nemcsak városi, de regionális szinten is. Az egykori kis létszámú kollégiumok összevonásával megszületett a Szántó Kovács János Középiskolai Kollégium, a maga korában korszerű, 400 fő befogadására alkalmas új intézmény, de mellette még több, iskolához kötődő kollégium is alakult az új építésű iskolák mellett, így a vendéglátó-kereskedő szakmát nyújtó Komócsin Zoltán nevét viselő szakmunkás és szakközépiskola, valamint a szakoktatás fellegrájának számító 602-es szakmunkásképző iskola is korszerű kollégiumi férőhelyekkel várta diákjait. Mezőgazdasági szakközépiskolánk tanulói a városunkba telepített azonos típusú főiskola kollégiumában nyertek elhelyezést. E négy kollégium szolgálta ki a városunk környékének, Csongrád megyének, és zömében Békés megyének a helyben tanuló diákjait. Regionális, országos kisugárzású kollégiumi rendszerünk, hátterünk iskolavárosi rangot biztosítottak Hódmezővásárhelynek.

Elődöm, Sújtó Sándor igazgató úr idejében éltük meg a rendszerváltás eufóriáját, s új, reményteljes korszakban vettük vissza a „Cseresnyés” nevet, jelezve, hogy intézményünk az alapítók, és Németh László eszmei-szellemi gyökereihez ragaszkodik.

Az új remények új kihívásokkal is párosultak. Az önkormányzatiság megszületésével megszűnt a központi finanszírozás relatív biztonsága, a magyar társada-

lom az örökölt gazdasági nehézségeket, az oktatás finanszírozását részben a fenntartó önkormányzatokra hárította. A magát egyre inkább légüres térben találó, a szervesen fejlődés következtében megroppanó, széthulló és átalakuló szocialista nagyipar csökkenő adóbevételeitől sújtott város a finanszírozás folyamatos átgondolására kényszerült. A szabad iskolaválasztás és a fejkvóta-rendszer ráébresztette a környező városokat, hogy szélesítsék az oktatási kínálatot, így értelemszerűen a távolabbi vidékeken élő szülők a lakóhelyükhöz közelebbi iskolákat részesítették előnyben. Ehhez társult még, hogy mint akkoriban az önkormányzat oktatási területén dolgozó képviselője, rálátásom volt az országos viszonylatban is tragikus demográfiai csökkenés már érezhető és várható tendenciáira. Szükségessé vált a városi kollégiumi rendszer újragondolása, és dr. Rapcsák András polgármester úr első lépésként a Főiskola kollégiumával szüntette meg a bérleti szerződést: a tanulókat a Cseresnyésbe irányítottuk át. A Hód-Menza Kht. megalakulásával nagysikerű és csúcsra járatott, a kollégiummal egybeépített konyhákat elvették, így intézményünk jelentős bevételektől esett el. A kollégiumi étkezde – a városi menza feladatait átvéve – sok feszültséget okozó, közös használatba került. A kieső bevételek nagy részét így az egyre inkább megkövetelt és elvárt vendéglátásból igyekeztünk pótolni, ami nagyban hozzájárult a kollégium épületének és berendezéseinek elhasználódásához. A korabeli pályázati lehetőségek viszonylag kevés felújítási és beszerzési lehetőségeket nyújtottak. Egy jelentősebb pályázatot nyertünk – a fürdők és mosdók teljes körű korszerűsítésére – a hatalmi harcoknak áldozatul esett kollégiumi felújításokat támogató alapítványtól. Apróbb javításokat a kötelezően előírt bevételeken túli forrásainkból tudtuk csak finanszírozni. A konyhai és vendéglátási többletfeladatokon edződött könyvelési csoportunk Földesi Lászlóné vezetésével olyan jó munkát végzett, hogy először megkapták a teljes középfokú oktatás gazdasági irányítását, majd szervezetileg is az önkormányzathoz is csatolták. Jelenleg székhelyük a polgármesteri hivatalban, a közigazgatási irodán van.

A folyamatosan csökkenő diáklétszám kikényszerítette a két önálló kollégium megszűnését városunkban. Ez jelentős feszültségeket okozott mind a diákság, mind az egybeszervezett nevelőtestület tekintetében. Igazgatói tevékenységem egyik nehéz korszakát éltük meg a nyaranta végrehajtott átköltöztetések megszervezésével, a diákság és az új munkatársak integrálásával. Minden önálló intézmény saját profillal, egyéni elképzelésekkel, „filozófiával” végezte tevékenységét, a lehetőségekhez képest igyekeztem a meglévő és az új értékrendszereket minél harmonikusabban egybeszervezni.

Intézményünk történetében sajnálatos tény, hogy alapító intézményünk, a református gimnázium, az egyházi ingatlanok visszanyerésével önálló diákotthon – a Szathmáry Kollégiumot – hozott létre, így igen kiváló és nagyon szeretett diákjainktól kellett elbúcsúznunk, akik mindig is a kollégiumi élet tanulmányi és kulturális eredményeinek élharcosai voltak.

E küzdelmes korszakra visszatekintve igazságtalan lenne, ha nem térnék ki egykori mentoromra és barátomra, dr. Szabó Lajosra, aki mint egykori kollégiumi igazgató-helyettes, emberségével és bölcsességével sokszor nyújtott segítséget e hányatott időszak mindennapi feladataiban. Több városi kiállítást létrehozó bonsai klubot működtetett intézményünkben, ami szervesen illeszkedett ahhoz az elképzelésemhez, hogy a kollégium, mint a városi iskolákat kiszolgáló háttérbázis, önálló arculattal, nyitottan és szervesen illeszkedjék Hódmezővásárhely közéletébe. A vertikálisan és horizontálisan egyaránt leszakadó régiók gyermekei, lakóhelyük kulturális ellátatlansága és a szülők iskolázottságát tekintve egyaránt fölzárkózásra szorultak. Számomra egyértelműnek tetszett, hogy a kollégium, mint a családot kiegészítő és a tanulók szabadidejét is szervező intézmény, a tanulás mellett az országosan elharapózó értékvesztés ellensúlyozására kell helyeznünk személyiségfejlesztési feladataink hangsúlyát. Az alapítványi és szponzori kapcsolatainkon keresztül Pataki Béla munkatársammal beindítottuk, és – a mindenkori anyagi lehetőségek függvényében – működtetjük nagysikerű „Teabár” programsorozatunkat. A kultúra igényes és széleskörű reprezentánsainak meghívásával a város határán túl is érdeklődést váltott ki. Ingyenes filmvetítések, performanszok, koncertek szolgálták diákjainkat és a város fiatalságát, értelmiségét. A Petőfi Művelődési Ház szervezőjével együttműködve éveken át kiállítás-sorozatot működtettünk, ahol a volt kollégista művészek, a város és a régió, továbbá távolabbi vidékek alkotói is bemutatkozhattak. Rendszeresen szerepeltünk az Őszi Hetek rendezvényein, még városi zenei programokat is szerveztünk.

Ezek az élmények, emlékek, a nehéz küzdelmek és az értékteremtő munka tették széppé és felejthetlenné a kollégiumi vezetés hosszú éveit. Köszönöm minden jelenlegi és volt munkatársamnak, hogy e hullámveréses időkben a mélységek és magasságok megélésében társaim, segítőttem voltak, s kívánom az új vezetésnek, hogy a nagysikerű Arany János Kollégiumi Program további bővítésével és a diákélet minőségi szervezésével további sikereket érjenek el a kollégiumi hagyományokra építve.

Szalkai László
igazgató, tanár

A kollégium nevelőtestülete (2002)

Öregkollégista-találkozó 1988-ban
balról jobbra Szabó Lajos ny. igazgatóhelyettes, Árva László, Berecz János

A „hetvenkedő Cserkő” jubileumára A kollégium diákszemmel

A Vásárhelyi Cseresnyés Kollégium a városban tanulók számára biztosít kollégiumi nevelést. Intézményünk tanulói tizennégy és húsz év közötti lányok és fiúk, akik az ország számos területéről jönnek hozzánk. Céлом, hogy egy jelenlegi kollégista diák szemszögéből bemutassam a diákotthoni létet, vagyis magát a kollégiumi ÉLETET, a maga teljes valójában.

Kollégiumunk mint közösségi helyszín a nevelési folyamat során hangsúlyt helyez a pozitív közösségi szokások és minták közvetítésére, a szociális készségek – empátia, tolerancia, kooperáció, konfliktuskezelés, szervezőkészség – fejlesztésére. Nevelőink irányítanak bennünket a közösségi együttélés szabályainak elsajátításában, az egyén, a csoport, a társadalom kölcsönhatásainak megértésében. Kollégiumi életünk során segítenek a családi életre, a családtagi szerepekre, a párkapcsolatok kulturált kialakítására, a takarékos és ésszerű gazdálkodásra való felkészülésben.

A feladatok megvalósításában megfelelő teret kap a diákönkormányzat, amit egyik vezetőjeként szeretnék bemutatni. Minden kollégiumi közösségből két diák képviseli csoportját a havonta tartott gyűléseken, ahol minden aktuális gondot és programot megbeszélünk, ezzel is segítve a kollégiumi mindennapok tökéletesebbé tételét. Működésünket két kollégiumi nevelőtanár segíti. A diákönkormányzat tagjai és vezetői itt megismerhetik a problémamegoldás és konfliktuskezelés technikáit, módszereit, így a mindennapi gyakorlatban is képessé válnak annak felelősségteljes alkalmazására. Diákotthonunk a maga sajátos eszközeivel kiépíti, folyamatosan ápolja és megújítja önálló arculatához kapcsolódó hagyományait, így ezzel is erősíti a kollégiumi közösség együvé tartozásának érzését.

– Mit gondoltok, milyen a diákönkormányzat működése, hatékonysága?

Tanulói válaszok: Véleményem szerint a diáktanács ülései nagyon fontosak a közösségi élet problémáinak megoldásában. Mivel intézményünkben több mint kétszáz kollégista tartózkodik, az együttélést kompromisszumok nélkül nehéz lenne elképzelni, ezért jó, hogy az üléseken a közösségek kifejtethetik gondolataikat. Programokat, fejlesztéseket igényelhetnek, amivel hangulatosabbá és rugalmasabbá tehetik mindennapjainkat.

A testi és mentális képességek folyamatos megőrzéséhez és fejlesztéséhez szükséges a megfelelő életritmus kialakítása, az egészséges és kulturált étkezés, öltözködés, tisztálkodás, testápolás, a rendszeret belső igénnyé válása. A tanulók olyan ismereteket, gyakorlati képességeket sajátítanak el, szokásokat tanulnak

meg, amelyek segítik őket testi és lelki egészségük megőrzésében. Kollégiumunk minden részletében otthonos, kulturált közegként működik, ahol a tanulók jól érzik magukat.

– *Milyennek talárod a kollégiumi életet, milyen hangulatban telnek az itt töltött napjaid?*

Tanulói válaszok: Számomra a kollégiumban eltöltött idő mindig is emlékezetes marad, hiszen itt találtam igazi barátokra. Tanáraimtól megkapom azt a figyelmet és gondoskodást, amit távollétem miatt szüleimtől csak otthoni tartózkodásom alatt kaphatok meg. Nevelőink nagy odafigyeléssel követik jövőnk alakulását. Ettől többet nem is kérhet az ember tanáraitól, társaitól, mint amiben a Cseresnyésben részesülünk.

Egy 12. évfolyamos lány

A diákoknak biztosítják a szabadidős sportolási lehetőségeket, az ehhez szükséges időt és eszközöket, részt vehetünk a kollégium sporteseményein. Esténként testnevelés szakos tanáraink igény szerinti foglalkozásokat tartanak: kézilabda, foci, lányfoci, röplabda, és az önkormányzat támogatásával, úszás. Hetvenéves kollégiumi fennállásunk alkalmából ebben a tanévben hetvenórás kollégiumi emléküszást szerveztünk. A szervezett év végi éjszakai gyalogtúra, a jutalom grill-party mellett nagy népszerűségnek örvendenek a jó hangulatú kollégiumi kirándulások, ahova minden évben sokan jelentkeznek. A túrák alkalmával a diákok megismerhetik történelmi, kulturális és természeti értékeinket; a különböző rendezvények erősítik a kollégiumi közösséget.

– *Voltál már kollégiumi kiránduláson, ha igen, hogyan érezted magad?*

Tanulói válaszok: „Cserkós” létem alatt már két kollégiumi kiránduláson is voltam, amikor a Mátrában és a Börzsönyben kerestük fel a történelmi helyszíneket, többek közt Drégely váránál is jártunk. Ezek az alkalmak lehetőséget adtak arra, hogy az év során felgyülemlett stresszt levezessük, és ami a legfontosabb, barátainkkal tölthettünk három-négy napot, így barátságok még szorosabbá válhattak. A kirándulásoknak köszönhetően számos tapasztalattal lettünk gazdagabbak, amit a különböző összejöveteleken még mindig emlegetünk, és önfeledten idézzük fel a túrázás élményeit.

Egy 13. osztályos lány

Sokan félnek kollégista diákká válni. Soha ne féljeteK, mert szüleitek nem azért küldenek közénk titeket, mert nem szeretnek, vagy már túl sok problémát jelentesz számukra, hanem azért, hogy elszakadj tőlük, egy kis önállóságot tanulj, tehát távollétükben is így próbálnak felkészíteni a NAGYBETŰS ÉLETRE.

A kollégiumi diákélet emlékei végigkísérik az életünket, legyen az emberből orvos, tanár vagy bármilyen szakember. Nem is tudom, mi lett volna velem, ha nem leszek kollégista. Talán sok száz élménnyel lennék szegényebb, talán kevesebb barátot találok, mint ahányan most körülvesznek. Lényegtelen, „mi lett volna, ha”. Csak az számít, amim most van, amit az évek során kaptam másoktól, amit kaptunk egymástól, és amit egymásnak adhat a jövő diáksága.

Szentesi Bernadett

kollégista diák

Drogmegelőző kortárssegítő csoport foglalkozása
Dr. Szilágyi Mária ifjúsági orvos (jobbról) és Antal Magdolna asszisztens (balról) vezetésével

Karaoke a kollégiumban
jobb oldalt mikrofonnal Szentesi Bernadett

Továbbél a vásárhelyi példa

„Családommá fogadom, akit a te műved idehí”

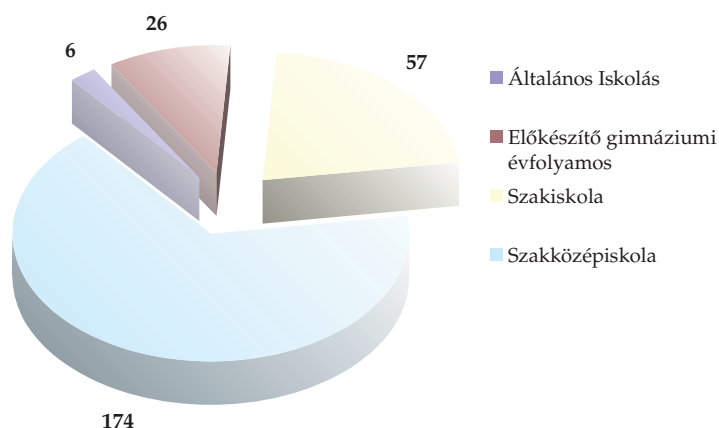
(Németh László: Cseresnyés)

A hagyományalapú, organikus kultúrákban, mint amilyenek egy kollégiumnak is kell lennie, az eredet meghatározza a lényegét. A lényeg pedig nem más — különösen igaz ez egy közszolgáltatást nyújtó intézményre nézve, — mint a lét és a funkció elválaszthatatlan együttese. A kollégium addig létezik, amíg otthont és tanulási segítséget nyújt a vidéki diákoknak, azoknak, akik segítségre szorulnak a földrajzi távolság, vagy nehéz családi körülményeik miatt.

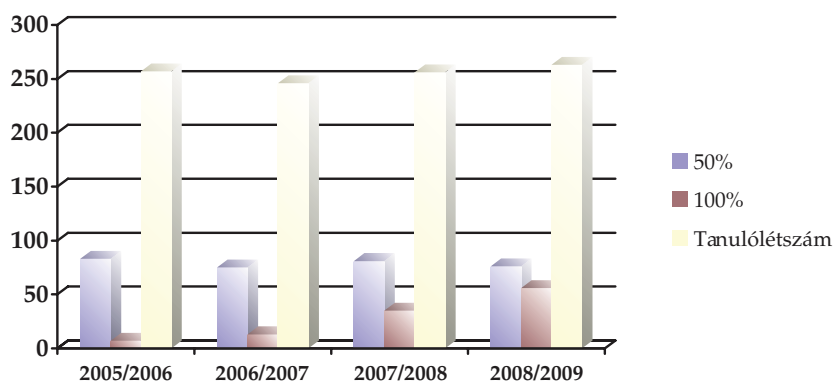
Ebben a kötetben sokat olvashat a kedves olvasó az eredetről. A hetvenéves évfordulón hivatalban lévő kollégiumigazgatónak viszont az a feladata, hogy elszámoljon az eredet azon legsajátosabb vonásairól, amelyeknek fellelhetőeknek kell lenniük a jelen intézményében. Enélkül hamis volna a folytonosság hangoztatása a kezdettel, és pótcselekvés maradna az eredetre való hivatkozás.

Tehát, továbbél-e a vásárhelyi példa? — szegezi nekünk a kérdést maga az örökség, a hetven év előtti, folytatást kívánó, nagyszerű pedagógiai innováció. Mielőtt erre tisztelegéssel megválaszolni igyekeznek, hadd utaljak a jelenig vezető útra. Hódmezővásárhelynek ma egyetlen városi fenntartású általános és középiskolai kollégiuma van. Ez a fentebbi években több lépésben ért meg átszervezést, míg 2004-re úgy a szakmai igazgatási, mint a gazdasági szervezetében elnyerte mai formáját. E sorok írója az összevonások nehéz korszaka után vehette át az intézmény vezetését 2004-ben Szalkai László kollégától. Megjegyzem, kevés embertől tapasztaltam ennyi önzetlenséget és könnyű szívet egy szék, egy hivatali munkakör átadásakor.

A városba hazatérőként egyik első udvariassági vizitemet egykori bethlenes iskolatársamnál, Árva László gimnáziumigazgató kollégámnál tettem. Fölmérve a diákok iskolatípusok szerinti összetételét (1. ábra), valamint szociális háttérüket (2. és 3. ábra), szóvá tettem a gimnazisták hiányát és a tanulók nagyfokú szociális rá-szorultságát. Kollégám néhány hét elteltével — beszélgetésünk eredményeként — fölhívta a figyelmemet egy pályázati kiírásra, amely kifejezetten nehéz helyzetű kollégistáknak készült. Följánlotta, hogy partner iskolaként ők, — azaz, a Németh László Gimnázium és Általános Iskola — is bekapcsolódnának az Arany János Kollégiumi Programba.

1. ábra: a Cseresnyés Kollégium tanulójának iskolatípusonkénti elhelyezkedése a 2008/2009. évi tanévben. (Az előkészítő gimnáziumi évfolyam az Arany János Kollégiumi Program nulladik évfolyamos csoportjával azonos.)

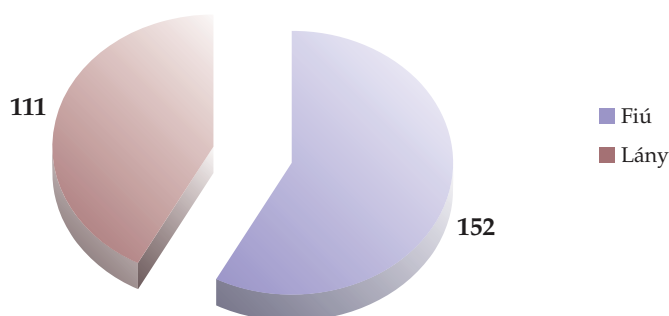
2. ábra: Étkezési támogatásban részesülő tanulók aránya a Cseresnyés Kollégiumban, a támogatás mértéke szerinti bontásban, az utóbbi négy tanévben. Az összes támogatott, tehát a hátrányos helyzetű tanulók aránya eléri a negyven százalékot.

Az indulásra alig két-három hét maradt a szűkös határidő miatt. Még nem tudtuk, legföljebb csak sejtettük, mibe vágjuk a fejszénket. Olyan gyerekeket kell összeszednünk — mint a pályázati eredményből kiderült — az egész dél-alföldi térségből, akiknek a szülei nem léptek tovább az általános iskolánál és a családjuk hátrányos helyzetű.

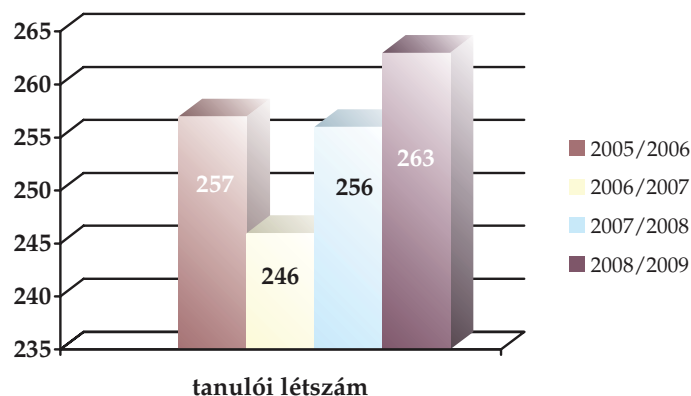
A halmozottan hátrányos helyzet önmagában nem sokat mondó iskolatársadalmi kategória. Amit takar, azt részben el is fedí. Valós tartalmát ugyanis egy rendkívül sokszínű összkép adja, amelyet maguk a diákok alkotnak százféle sorsukkal, adottságaikkal, egyéniségükkel. Ugyanez érvényes a kollégium többi lakó-

jára, akik bár eltérő szociális háterből érkeznek, de ugyanazzal az induló helyzettel találkoznak, amint átlélik a küszöböt: otthonra kell találniuk egy idegen környezetben.

A jubileumi tanévet 263 tanuló kezdte meg, 152 fiú és 111 lány (3. ábra). Ez az utóbbi négy tanév legmagasabb diáklétszáma (4. ábra).

3. ábra: a kollégisták nemenkénti megoszlása a 2008/2009. évi tanévben

4. ábra: a kollégiumi tanulók létszámának alakulása a legutóbbi négy tanévben

A nevelés és a tanulássegítés alapkérdése a hátrányos helyzetű tanulók esetében ugyanaz, mint ami volt a harmincas évek tanyai magyar valóságában: választható-e a sors, más szóval, megfordítható-e az a végzet, hogy valaki az esélyek ranglétráján csupán alul kap helyet a beleszületés révén. Minderre persze elégtelen a romantikus, politikai ihletésű válasz, hogy „persze, ha erre a nyitott, mobilis társadalmi berendezkedés kellő eszközöket ad”.

Ugyanis, minden köznevelési rendszerújító kísérlet kudarcot vall, amely beleesik a szociáldeterminizmus akár pozitív, akár negatív előítélet-alkotó csapdájába.

A pedagógus jól tudja, hogy nem elég esélyt adni, külsőleg fölszabadítani: az igazi segítség a nevelésben rejlik. Abban, hogy megtanítsuk, az akárhány H-s helyzet még nem menlevél semmire, mint ahogy azt sem szabad megengedni, hogy „a klubból” kizáró lakattá váljék.

Ha az ilyen vagy olyan körülmények között élőkben megkeressük és megtaláljuk a gyerekembert, őt magát az emberlét egyetemességében, egyediségében, és esendőségében, akkor nyert ügyünk van. Akkor ő is megerősítést kap arra, hogy az ilyen vagy olyan körülmények helyett saját magában is a személyt lássa: az esélyekkel felruházott, jóra fogható, önmagával is megküzdő hőst. Élete alanyát, történetének főszereplőjét, aki a sorsalakítás méltóságával felelősséget is örökölt a Gondviseléstől.

Az Arany János Kollégiumi Program felmenő rendszerben teljesül, a következő tanévben éri el az első kimenő, érettségire készülő évfolyamot. A 2008/2009-diki tanévet ötvennégy diák kezdte meg, ami a teljes diáklétszám ötödének felel meg. Programfelelőse a kezdetektől Szabóné André Piroska, 2007. januárjától Kovács József nevelőtanár.

Évfolyamvezető tanárok a tanévben:

0. évfolyam: Sári Éva, Fekete András

IX–XI. évfolyam: Kiss Pál, Balla Éva.

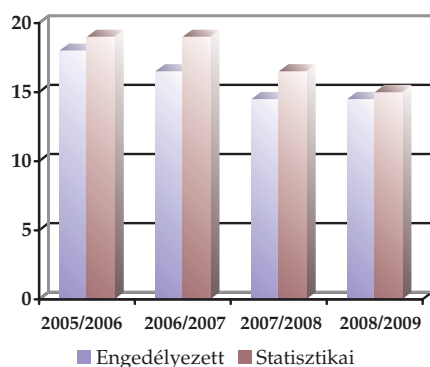
Az Arany János Kollégiumi Programban résztvevő tanulók készségfejlesztő foglalkozásokon vesznek részt. A gimnáziumban ez első sorban idegen nyelvi, informatikai és közismereti alapozó tanórákat jelent, a kollégiumban pedig önismereti, mentálhigiénés, személyiségfejlesztő foglalkozásokat, tanulás-módszertani segítséget, iskolapszichológus, fejlesztő pedagógus és korrepetitorok közreműködését, valamint rendszeres kollégiumi hétvégéket, azaz, kirándulásokat, találkozókat más kollégiumokkal. A program pedagógiai rendszerében a közösségépítés mellett fontos elem az egyéni fejlesztés, és az egyéni törődés, valamint, általánosságban, a differenciáló csoportalakítás.

Másik pedagógiai innovációnk megvalósítására a folyó tanévben pályáztunk meg részvételi lehetőségünket a TÁMOP 3.1.4. kiírása szerint. Ebben nagyfokú szakmai önállóságot kaptunk a kötött tartalmi és továbbképzési elemek teljesítése mellett. A más hódmezővásárhelyi nevelési–oktatási intézményekkel konzorciumban megvalósítandó programban hangsúlyos a kompetencia-alapú oktatás és az ún. IKT-eszközök, vagyis a korszerű infokommunikációs technológia alkalmazása az oktatásban. Programunk saját eleme a kisközösségi csoportalakítás, amely „fé-

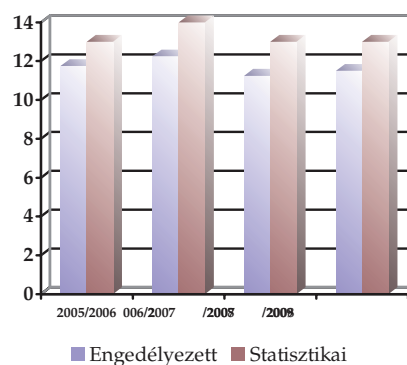
szekké” formálja át a nagy létszámú, ilyenképpen elszemélytelenedésre, elidegenedésre és elveszésre hajlamosító nagyközösséget.

Mint nevelési intézményre, ránk első renden a szociális kompetenciák fejlesztése hárul, emellett oktatást segítő tevékenységünk, mint az iskolák szempontjából háttér munka hatékonyabb ellátása is kiemelt feladatunk.

Számot kell adnom még arról az emberi erőforrásról, amely a kollégisták mindennapjait hivatott támogatni. Az elmúlt években lezajlott létszámcsökkentések után (5. ábra) mára kialakult az a csapat, amelyikben kinek–kinek megvan a sajátos szerepe, és a többiekéhez illeszthető feladata. Természetesen egy munkahelyi közösség mindig több, mint amennyit a munkaköri leírásokból össze lehet rakni: sokféle egyéniség, színekben, problémákban és erősségekben gazdag együttese (1., 2. táblázat). A munkavégzéshez hozzátartozik az eszközök fejlesztése és korszerűsítése is. (3. táblázat).

Pedagógus létszám alakulása

Pedagógus munkát segítő létszámának alakulása

5. ábra: a Cseresnyés Kollégium alkalmazotti létszámának alakulása az elmúlt négy tanévben

1. táblázat: a következő munkatársak vettek részt a jubileumi tanév munkájában:

Szakmai állomány (pedagógusok)	Nem szakmai állomány (a pedagógiai munkát segítő alkalmazottak)
Dr. Kádár Péter <i>igazgató</i>	Baráth Imre Attiláné <i>takarító</i>
Sárai Éva <i>igazgatóhelyettes</i>	Börzsönyi István <i>gondnok</i>
Balla Éva <i>nevelőtanár</i>	Búza Ernő <i>takarító</i>
Faragó Emese <i>könyvtáros-tanár</i>	Hemző Gyuláné <i>pénzügyi ü.i.</i>
Fehér Zsolt <i>nevelőtanár, köz.vez.</i>	Korsósné Szendi-Horváth Margit <i>portás</i>
Fekete András <i>nevelőtanár</i>	Kovács Imréné <i>gazdasági ü.i.</i>
Gregus József <i>nevelőtanár</i>	Molnárné Borbás Erzsébet <i>takarító</i>
Gulyás Ágnes <i>nevelőtanár, m.köz.vez., köz.vez.</i>	Nagy Ferencné <i>portás</i>
Kiss Pál <i>nevelőtanár,</i> <i>m.köz.vez., köz.vez.</i>	Nagy Sándor <i>fűtő-karbantartó</i>
Kovács József <i>nevelőtanár,</i> <i>m.köz.vez., programvez., köz.vez.</i>	Patócs Istvánné <i>takarító</i>
Pataki Béla <i>nevelőtanár, köz.vez.</i>	Prohászka Imréné <i>portás</i>
Pintérné Szurovecz Irén <i>nevelőtanár, köz.vez.</i>	Szatmári Istvánné <i>takarító</i>
Szabó Éva <i>nevelőtanár, gy. és ifj.véd. felelős</i>	
Szalkai László <i>nevelőtanár, köz.vez.</i>	
Tóth Éva <i>nevelőtanár, köz.vez.</i>	
<i>Tartósan távol:</i>	
Sólyom Uzonka <i>(fiz. nélk. szab.)</i>	
Krommer Márta <i>könyvtáros-tanár (gyes)</i>	
Szabóné André Piroska <i>nevelőtanár (gyed)</i>	

2. táblázat: az intézmény szakos ellátottsága és kompetencterületi képzettsége:

<p>Dr. Kádár Péter igazgató ember- és társadalomismeret, etika sz. középisk. tanár, vall.pedagógia, teológia PhD, közokt. vezetőképző, szociális és életviteli kompetenciák fejl. módszertani modul (szoc.komp.)</p>
<p>Sárai Éva igazgatóhelyettes, pedagógia szak nevelőtanár gy.i.f. szakir. képz. számítógépprog., szoc.komp.</p>
<p>Balla Éva nevelőtanár biológia-kémia sz. középisk. tanár, term.véd., éretts. vizsgáztató, szoc.komp.</p>
<p>Faragó Emese könyvtáros-tanár könyvtár-informatika, francia nyelv szakos tanár, szoc.komp</p>
<p>Fehér Zsolt nevelőtanár, biológia-technika szakos középiskolai tanár, ECDL, szoc.komp.</p>
<p>Fekete András nevelőtanár, rajz-földrajz, kerámiakészítő és rajzoló szk.</p>
<p>Gregus József (fiz. nélk. szab.) földrajz-testnevelés szakos tanár, szoc.komp.</p>
<p>Gulyás Ágnes nevelőtanár, angol ny. és irodalom sz. tanár, műv.szervező drámapedagógia, szoc.komp.</p>
<p>Kiss Pál nevelőtanár testnevelés szakos középiskolai tanár sportoktató, informatika tkp., szoc.komp</p>
<p>Kovács József nevelőtanár, biológia-technika sz. középisk. tanár, ECDL közokt. vezetőképző, szoc.komp.</p>
<p>Pataki Béla nevelőtanár, tanító mozgóképkultúra, sakkoktató, atlétika edző, számítástechnika, szoc.komp.</p>
<p>Pintérmé Szurovecz Irén nevelőtanár, angol-országi általános iskolai tanár, szoc.komp.</p>

<p>Szabó Éva nevelőtanár, gy. és ifj.véd. biológia–technika szakos tanár, környezetvédelmi előadó, kooperatív, differenciált tanítás, médiaismeretek, számítástechnika, szoc.komp.</p>
<p>Szalkai László nevelőtanár felelős magyar–népművelés–finnugor szakos középiskolai tanár, számítástechnika, közoktatási vezetőképző, mozgóképkultúra, szoc.komp.</p>
<p>Tóth Éva nevelőtanár magyar–ének–zene szakos középiskolai tanár, beszédtechnika, szoc.komp.</p>

3. táblázat: a nevelési–oktatássegítő munkát szolgáló, fejlesztő célú beruházások az elmúlt négy évben:

2006. év beruházásai	értéke (e Ft)	forrása
elektronikus beléptető és étkeztetési nyilvántartó rendszer beszerzése, telepítése	450	saját bevétel
100 db heverő vásárlása	2 100	Cs.M.KKA pályázati tám., kötelező eszk.fejl. tám.
300 db ülőke gyártatása, összeszerelése	500	saját bevétel
könyvtári állomány gyarapítása	440	Cs.m.KKA pály. támogatás Sipka Sándor KK Alap. tám.
vizes helyiségek festése, meszelése	140	karbantartási c. kiad.
számítástechn. eszközök beszerzése, vezeték nélküli hálózat telepítése, honlap készítése	1 500	fenntartói informatikai norm., saját bevétel
helyiségek átalakítása, új nyílászáró (ajtó) beépítése	60	karb. c. kiad.
tanulósobák festése, dekorálása	150	karb. c. kiad., társadalmi munka!
Összesen	5 340	

2007. évi beruházásai	Értéke (e Ft)	forrása
nyílászárók cseréje az északi szárnyon, világítóudvar felújítása	22 000	Fenntartó, CÉDA
könyvtári állomány gyarapítása	200	Dr. Sipka Sándor Koll. Kult. Alapítvány, saját bevétel
térképek beszerzése	120	saját bevétel
számítástechnikai eszközök és tartozékok cseréje, felújítása	350	saját bevétel
Regionális kollégiumi KI MIT TUD előkészítése	2 200	KollOKA VIII.
térfigyelő kamera, szoftver beszerzés	140	saját bevétel
Összesen	25 010	

2008. évi beruházásai	Értéke (e Ft)	forrása
a kollégium eszközparkjának fejlesztésére (60 db 3 fiókos íróasztal)	1 798	KollOKA X.
informatikai park és tanulószobák fejlesztésére (számítógépasztalok, szekrények)	2 823	KollOKA XI.
tantermi bútorzat beszerzése (40 db egyszemélyes pad, 40 db szék)	672	AJKP többlet- normatíva
számítástechnikai hálózat felújítása	510	saját bevétel
közösségi helyiségek bútorzatának korszerűsítése (ülőgarnitúrák, asztalok, székek)	500	Johannita Szeretetszolgálat
diákszobák ajtóinak, szekrényeinek javítása, festése	320	saját bevétel
jubileumi rendezvények szervezése	3 420	KollOKA XIII.
Összesen	10 043	
Mindösszesen:	40 393	

A diákok művelődését és tanulását húszezer kötetes könyvtár és egy, harminc állomásból álló számítógéppark segíti. A könyvtár legértékesebb állományegységét a legendás vásárhelyi tanáregyéniség, Dratsay Zsigmond hagyatéka adja.

Ezekkel a feltételekkel igyekszik teljesíteni hivatását a Tanyai Tanulók Otthonának utódintézménye, a Cseresnyés Kollégium. Jubileumi tanévünk nemsoká elmúlik, de mottója átkísér a következő, 2009/2010. évi tanévre. Az a titkos művelet, amelynek színtere a nevelőtanári gondoskodás, voltaképpen nem más, mint a Cseresnyés–kertben megálmodott, nagyszabású adopció: időmorzsányi részvállalás a patria potestas kiváltságából és a jövőalakítás felelősségéből. Ha csak egy időre is, de családukká fogadjuk azokat, akiket az ősök műve idehív. Másként nevelni nincs hatalmunk és illetékességünk. Másként nem lesz jobb Magyarország és a világ.

Dr. Kádár Péter
teológus, középiskolai tanár
kollégiumigazgató

Fejes Miranda

„A Program azoknak a családoknak segít a legtöbbet, akik kicsit nehezebb körülmények között élnek, egyébként a gólyatábor tetszett a legjobban.”

Tóth Enikő

„A Program segít a közéletbe való beilleszkedésben, és abban hogy emberek maradhassunk az embertelenségben.”

Számel Beáta

„Az ingyenes ruhavásárlásnak örültem a legjobban.”

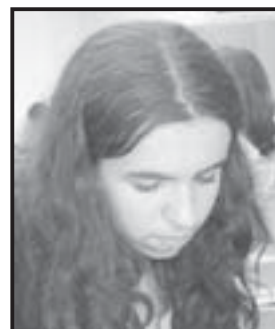
Tomcsányi Ibolya

„A Program segítségével nagyon sok helyre eljutottam.”

Rócza Lajos

„Az általános iskolai tananyagot itt már jobban megértettem.”

Gál Emese

„Egy lehetőség, hogy bizonyíthassak a családomnak.”

Az Arany János Kollégiumi Program első fecskéi, ...

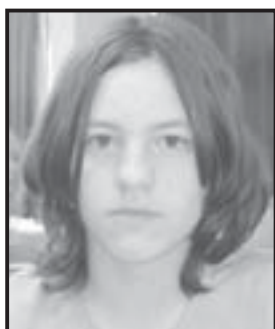

Szép Tamás

„Egy esélyt kaptam egy új életre, és szeretnék segítséget kapni a pályaválasztási döntésemhez.”

Sándor Nikolett

„Ezzel a programmal többre vihetem.”

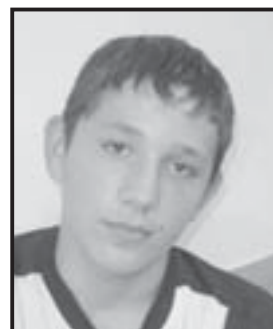

Krajnyák Szabina

„Azért jelentkeztem, mert itt felkészítenek a középiskolára.”

Papós Tamás

„Az öt napos kiránduláson vált egy igazi közösséggé a két AJKP évfolyam.”

Bajó Anita

„Egyszerűen, jó itt lenni.”

Csendes Zsolt

„A Programnak köszönhetem, hogy sok új barátom lett és egy esélyt kaptam arra, hogy újságíró váljak belőlem.”

...és gondolataik a kollégiumi programról

„Családommá fogadom, akit a te műved idehív”

(Németh László: Cseresnyés)

A Tanyai Tanulók Otthonától a Cseresnyés Kollégiumig

*Dokumentumjáték a múlttól a jelenben
a Cseresnyés Kollégium 70. születésnapjára*

Előadják a Cseresnyés Kollégium és a Bethlen Gábor Református Gimnázium diákjai: Deák Renáta, Dégi Tamás, Fricska Katalin, Kiss Tímea, Monostori Imre, Pánczél Katalin, Zabos Illés Dávid és Vinnai Dalma

Közreműködik: Csögör Brigitta furulya, Igaz Dávid gitár, Tóth Péter dob, Zatykó Gergő dob, Pál Gergely citera és szöveg, Kispál Balázs és Tóth Éva tanár, szintetizátor

Köszönjük Tóth Éva tanárnő, Pataki Béla és Szalkai László tanár urak önzetlen segítségét!

Szerkesztette és rendezte: Simon Ferenc tanár, Bethlen Gábor Református Gimnázium

A színpad üres. A szereplők egymás után érkeznek hátizsákkal, diákosan, mai ruhában, tarka sokféleségben. Mindenki bejövetele alatt mondja a verset (mikrofon nélkül) a többieknek, így hangosan és kánonban, de mégis érthetően hangzik a szöveg. Majd lassan lerakják csomagjaikat, megérkeztek, leülnek. A szereplők következő sorrendben a megfelelő mikrofonhoz lépnek. A rendezői balról jobbra: 1–2–3–4 mikrofon. Lényegében az előadás egésze alatt valamilyen halk, finom élőzene szól: gitárok, furulya, dúdolás stb.

Ady Endre: Dudorászó, régi nóta

Honnan indulsz és mikor jössz el?
Csak tudnám, ki vagy?
Megérkezel-e idejében? (...)

Nagy-e az út s érdemes érte?
S érdemes a vég?
Verejték-törlés egy homlokról. (...)

Mit adsz néki s mit akarsz tőle?
Adsz egy életet,
Mely kárpótol, fizet busásan. (...)

Mikor indultál? Alkonyodik,
Elvéted utad.
Megérkezel-e idejében? (...)

(Előzmények)

Furulyán népdal indul, majd röviddel utána a szöveg

Németh László: A nép Eötvös-kollégiuma, 1934, részletek

„(...) Régi tervem, hogy egy nap mindenemet pénzzé téve, kis vidéki birtokra húzódjak vissza, visszatérjek első szerelmemhez, a szépirodalomhoz, s aki annyit küzdöttem az időben támadó s időben elmúló dolgokért, kis pauzát kapjak halálom előtt az örök dolgok szemléletére. Hogy a magány mégse legyen egészen remeteség, azon a birtokon (...) tíz-tizenkét serdülő fiút akartam a szárnyam alá szedni, megvalósítva pedagógusvérem régi álmát: „a tehetségesek iskoláját”.

Aki írásaival éveken át tanítja a szórakozott, hanyag, rossz emlékezetű, millió fejében minden gondolatot összekavaró láthatatlan tanulót: a tömeget, annak természetes vágya, hogy egyszer látható, alakítható, figyelmes embereket taníthasson, akikbe úgy lehelheti bele a maga lelkét, mint egy isten, akinek kevés az úr és önmaga, s testekbe szétosztva akar tovább élni. De melyik művelt szülő adná egy ilyen iskolába a gyermekét, ki veszíttetné vele a diplomához szükséges éveket, hogy ott éljen mellettem, kapálja a konyhakertet, tisztítsa a tyúkólat, s este a csillagok alatt Aiszkhüloszt olvassa, vagy a tenzorszámításon törje velem együtt a fejét. A mandarinok fiainak nem érné meg az időt ez az iskola. Így jutottam el azokhoz, akiknek megérné: a nép elhagyatott gyermekeihez. (...)

Ady Endre: A lelkek temetője

E föld a lelkek temetője,
Ciprusos, árva temetője,
Sok vér ömlött itt valaha
S maggyilkos méreg lett belőle.

Itt azok éltek, kik nem éltek,
A legkülönbek sohse éltek,
Itt meddő a nagy gerjedés
S százszor boldogok a vetéltek.

Ez a szomorú magyar róna,
Halálszagú, bús magyar róna,
Hány megölt lélek sikoltott
Bús átkot az egekig róla.

Óh, boldogok itt, kik nem éltek,
A legkülömbek sohse éltek,
Itt meddő a nagy gerjedés
S százszor boldogok a vetéltek.

Németh László: A nép Eötvös-kollégiuma, 1934, részletek

Ez nem vakok háza vagy gyermekmenhely, amelyet felépíteni az állam gondja. Ha ezt nem a társadalom lelkesedése és nem az egyesek önfeláldozása hozza létre, akkor nem is érdemes megcsinálni, hiszen a kiválasztás, a tanítás s a későbbi szemmel tartás sokkal több lelkesedést és önfeláldozást követel, mint a terv első nyélbe ütése.

Magyarországon mindenki az anyagiakkal védekezik. Nincs pénz, nincs műszer, nincs könyv, nincs épület, nincs személyzet. Nem igaz: lelkesedés nincs.

Ady Endre: Ihar a tölgyek közt

Száradjon ki az iharfa,
A büszke fa, a magyar fa,
Amely engem gyökerével
lever, lehúz, ide láncol.

Leveleit elhullassa,
Virágait korán esse,
Sohse lássa, sohse lássa,
A szent Napot terebélyel.

Lombtalan lomb a mi lombunk,
Virágölő a virágunk,
Árnyéktalan az árnyékunk,
Miért legyünk erdő csúfja?

Álljunk az Égnek meredten,
Lombtalanul ő is, én is.
Tölgyek között, tölgyek között
Nyomorultul miért élünk?

Ady Endre: A hőkölés népe

Ez a hőkölő harcok népe
S mosti lapulása is rávall,
Hogy az úri kiméletlenség
Rásuhintott szíjostorával.

Mindig ilyen volt: apró khánok
Révén minden igának barma,
Sohse harcolt még harcot végig,
Csak léhán és gyáván kavarta.

Erőt mutattak, erőt látott,
Vertnek született, nem verőnek.
Önerejét feledte mindig,
Sohse szegzett erőt erőnek.

Betyár urai így nevelték,
Nem rúg vissza, csak búsan átkoz
S ki egyszer rugott a magyarba,
Szinte kedvet kap a rugáshoz.

Ma is itt ül lomhán, petyhüdten,
Fejét, jussát, szívét kobozzák
S ha néhányan nem kiáltoznánk,
Azt se tudná, hogy őt pofozzák.

Csak a Csodák-Ura meglátná
Végre ezt a szánalmas népet,
Adna neki csak egy dárdányi,
Úri, kis kiméletlenséget.

Hogy néhány maradt sereghajtó
Törötten, fogyva azt ne vallja:
Ezért a népért ugyis is mindegy,
Ebsorsot akar, hát -- akarja.

Németh László: A nép Eötvös-kollégiuma, 1934, részletek

Kiszámítani azt, hogy ez az év melyik tojásból milyen madarat szabadít ki, nem lehet. Talán támadna közülük olyan madár is, aki nyílsebesen szállna fölfelé, s ahogy szállna, akkorára nyílna a szárnya, hogy elférne alatta az egész Magyarország. Ezek volnának az igazi őstehetségek, az annyit emlegetett zsenik. A mi kollégiumunknak nem ezeket kellene szemmel tartania, hanem azokat, akik visszamennek oda, ahonnan jöttek, s a kultúra lámpájához tapadtan vergődnek tovább, szegény pillangók, a város zsúfolt munkahelyein vagy a falvak elhagyottságában. Ezekben kellene a lelket tartani, szóval, könyvvel, tanáccsal, megbízással, feladattal, ha kell, anyagi segítséggel is. Hat-hét év alatt százötven-kétszáz emberrel szórhatjuk így tele azt a társadalmat, amelyről mindenki beszél, és senki sem tud semmit – egy új felekezet, új „vitézi rend” támadna így az országban, telkekkel az égben és feladatokkal a valóságban.

Ady Endre: Kétkedő, magyar lelkem

Én seregem és én népem,
Szeretlek én mindenképpen.

Hogyha szaladsz üzön s üzten,
Megrajonglak buta tűzben.

Fájsz, hogy így vagy, fáj, hogy látlak
A Sors bús uszítottjának.

Fáj, hogy az én éles torkom
Ma hurokkal, bénán hordom.

Disznók állnak most elébem
Röfögően és negéden.

S ordító és intő vágyam
Belepusztul a muszájban.

Szeretnék sereget szedni,
Sok-sok mindent vissza-venni.

Bár csalódna holtát-lelten
Én kétkedő, magyar lelkem.

1915 szeptember

Németh László: A nép Eötvös-kollégiuma, 1934, részletek

Mi szükség van erre a felekezetre? Szükség van először azért, mert jobb felekezetben lenni, mint bitangjára hagyottan kóborolni két sors között, tehetségesen és tehetetlenül. Emberek üdvössége kívánja ezt a szektát s a mi becsületünk. De szükség van másért is. Ez az ország tele van kimondatlan fájdalommal és hallgató, csak a szívben dobogó reménységgel. Azt akarjuk, hogy akiket a fájdalom és remény előbb-utóbb földob, s a mai világra zúdít, tudjanak másról is, ne csak jogos keserűségükről, s ne bosszúsomjas vadak legyenek, hanem Európa nagy hagyományaihoz húzó, gondolkozó emberek.

Ady Endre: A Mindegy átka

Sorakoznak s elfutnak a hetek,
Mintha kórház-szagtól futnának.
Talán nem volt soha ilyen beteg
Az Élet, mely szennyesen bukdos
S nem tud eljutni tiszta kuthoz.

Máskor se volt itt élni jó dolog,
De viharok sűrűbben jöttek
És többen voltak zúgó bátorok.
Most már a reménytelen Mindegy
Túlságosan meggyőzött minket.

A Mindegy, mi ma mindent összetör,
A lány ujjakat összefonja,
Hogy nem szorul össze az ököl.
S hogy itt még valami teremjen,
Gyertek, menjünk a Mindegy ellen.

Igenis: kell a bátor lobbanás
S nem élet, hogyha nem kiáltjuk,
Hogy minden vannál mindig jobb a más.
Gyujtsuk ki jól a sziveinket:
Csak azért se győzhet a Mindegy.

1913

Németh László: A vásárhelyi példa, 1941

(...) Iskolában tanítják lassan, hogy a mai középosztály s a nép nagy teste közt valami vérkeringési akadály van: nem tudnak egymásról. Azt is elismerik, akik a legkevésbé akarják is, hogy ezen az értelmiség népi felfrissítésével kellene segíteni. Igaz ugyan, hogy a kevés gyerekű középosztály lentről szív; de nem ahonnét kéne, a szabad lelkű, szintiszta magyar nép tehetségeiből, hanem a középiskolák környékéről: házmester egykéből, asszimilánsokból. Ameddig magára hagyjuk a középiskolát, ez nem is lesz másképp. Buda környékéről száz ember jut be a vezető osztályba, amíg a szegedi, vásárhelyi, kecskeméti határból kettő-három. A segítség: internátusokat kellene állítani. Adja meg a tanyai magyar tehetségnek a társadalom, amit a városi félmagyaroknak és féltehetségnek a helyben lakás. Azám, de ki legyen az a társadalom? Aki maga is Óbudáról vagy az Óbudák valamelyikéről jött? A többség tehát? A hódmezővásárhelyiek értesítője erre ad választ. Kitűnőek iskolája a magunk módján: így nevezik őket szerény, de példaadó kezdeményüket.

(Az alapítás)

Szénásy Gyula: A mi tanyai értékeink

Előadás a hódmezővásárhelyi református egyház 1938. január 6-i nevelésügyi konferenciáján (részletek)

A forrongásban lévő nagyvilág halaszthatatlan tennivalókat követel. A mi nemzetünk életében Ady óta új idők új dalait halljuk. Az irodalom leszállt egyidőre a Parnasszusról. Móricz Zsigmond s a mostani falukutató írók olyan kirándulásokra viszik az olvasót, hogy a kirándulás végén van min elgondolkodni, az is előfordul, hogy borsószik az ember háta. Napjainkban ezeket a műveket nagyon sokan olvassák, vitatják. Rám legmegrázóbban Féja Géza Viharsarok című műve hatott. Csongrád, Csanád, Békés megyék területén járva arra a meggyőződésre jutott, hogy itt a vihar keletkezésének megvannak az alapkövetelményei. (...) A párholdas vak szikeseken, száználmasan kis tanyácskákban vergődnek, kínlódnak, éldegélnek, akik valamilyen csapás miatt tönkrementek, a sokbajú Jánosok, célszerű szögényembörök. A kicsiny földeken kevés kalászos terem. (...)

Egy szereplő, majd mindenki bekapcsolódik, kicsit „rapesen”

Ady Endre: Ének a porban

Roggyant a lábam, süppedt a mellem,
Itt az ideje, össze kell esnem.
Lerogyok vígan, elnyúlok bátran,
Lalla, lalla,
Rokkantak halmán, nagy éjszakában.

Nagy rokkánásom kinek se fájjon,
Nem első hullás ezen a tájon:
Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,
Lalla, lalla,
Rokkanva ér el az éjszakáig.

Mocsaras rónán bércekre vágytam,
Egy kis halomig hozott a lábam.
Forró, szűz lelkünk rakjuk a sutra,
Lalla, lalla,
Be megjártad itt, óh, Zaratusztra.

Ám néha mégis szóljon az ének
Bús ég-vivásnak, átok-zenének,
Csalogatónak. Hadd jöjjön más is,
Lalla, lalla,
Rokkanjon más is, pusztuljon más is.
Szénásy Gyula: A mi tanyai értékeink

Ezek között a szegény, rosszul táplált gyerekek között vannak feltűnően jóképességű, éleleszű, jobb sorsra érdemes gyermekek is. A közelmúltban látogatást tett (...) Szathmáry Lajos gimnáziumi tanár úr. Kíváncsi volt, hogyan lehet 60-70 gyereket, hat osztályt egy tanteremben egyszerre tanítani. Milyen módszerekkel folyik a munka, milyen a kapcsolat a tanító és a tanítványok között. Minden érdekelte, ami iskolánkban történt. Az ismétlő iskolai munkába is bepillantott. Milyen kár, hogy nagyszerű példáját nem követik mások.

Ady Endre: Akik mindig elkésnek

Mi mindig mindenről elkésünk,
Mi biztosan messziről jövünk.
Fáradt, szomorú a lépésünk.
Mi mindig mindenről elkésünk.

Meghalni se tudunk nyugodtan.
Amikor már megjön a Halál,
Lelkünk vörösen lánggra lobban.
Meghalni se tudunk nyugodtan.

Mi mindig mindenről elkésünk,
Késő az álmunk, a sikertünk,
Révünk, nyugalmunk, ölelésünk,
Mi mindig mindenről elkésünk.

Szénásy Gyula: A mi tanyai értékeink

Az egyik tehetséges tanuló: Tószegi Péter Pál. Mostoha körülményei nem teszik lehetővé továbbtanulását középiskolában. Szeretném őt kedves hallgatóim előtt bemutatni, jellemezni, szíves jóindulatukba ajánlani. Kis tanyájukkal talán másfél hold földjük van. A családfő hosszú évek óta súlyos beteg, 100 %-os munka- és keresetképtelen. Az édesanya kora ifjúságától másnak volt cselédje, amíg férjhez nem ment. Az idősebb fiú sem tanulhat ott, mert keresetére rászorult a család. Itt a szegénység másként jelentkezik. Az udvaron, eresz alatt rend, tisztaság. A szobában hasonlóan. A ruhaneműek erősen foltozottak, de gondozottak, tiszták. Észrevétlenül gyakran megfigyeltem, mit eszik az iskolában reggel 8-tól délután 4 óráig. Legtöbbször egy szem kockacukrot egy szelet kenyérral. A 10 órás szünetben óvatosan leharapja a kockacukor sarkát, állá alá tartva bal tenyerét, nehogy egy morzsányi is leeshessen. Csöngetéskor szertartásosan gondosan becsomagolja, és elrejtja a padfiók legbelső zugába. Ebédje: a kockacukor fele, a kenyér többi részével. Hazainduláskor nyúl a maradékhoz. Bámulatos, milyen fegyelmező erő a szegénység! Csoda-e, hogy olyan vékony, mint egy indiai fakír? Máskor a szilvalekváros kenyérral cselekszik így vagy a birsalmával. Tehenük tejét főleg édesapja fogyasztja el, a többit legtöbbször el kell adni, mert sóra, petróleumra is kell a pénz. A takarékoság terén már az egyetemet végzik.

Ady Endre: Elhanyagolt, véres szívünk

Sebeink megújulhattak százszor,
Úgy adta az Élet:
Támadtak a magyar sebeknél
Mindig tüzesebb kelevények
S mi árván, porban üszkösödtünk.

En-sirásunkat végigsírnunk
Hangosabb sirások
Nekünk soha meg nem engedték:
Úgy licitált reánk, mint vásott,
Kegyetlen uzsorás: a más sors.

Ha harcaink parázsa lobbant,
Világok gyúltak ki,
Sohse tudott az igazsághoz
Igazunk minket eljuttatni:
Hamupipőke a magyar kín.

Mégis és újra: föl a szívvel
Mi véres szivünkért,
Mi kinünkért, mi bánatunkért,
Mi szegény, meggyötört hitünkért,
Ha orkánzik a Mindenség is.

Harcunk a magyar Pokollal van,
Mindent erre tettünk,
Ennek a kapuit döngetjük,
Ezé a harcé lelkünk, testünk,
Ez veszünk vagy győzelmünk: sorsunk.

Szénásy Gyula: A mi tanyai értékeink

Kedves vendégünk nagy érdeklődéssel figyelte a szerepléseket az órákon. Lázba hozta őt is a fiú ügyes szereplése, különösen számtanban, természetrajzban és fogalmazásban. Hosszasan elbeszélgetett vele, utána együtt mentünk tanyájukba, hogy alaposabban megismerje a családot. A tapasztaltakkal, úgy éreztem, meg volt elégedve, mert csillogó szemmel, meleg kézszorítással búcsúzott el. A többi kintűnővel, Varró Máriával, Béres Máriával, Kis Tóth Terivel, Körmendi Pannival is érdemes lenne foglalkozni. Aranyak a sárban. Milyen jó lenne valami olyat tenni értük, hogy ne vesszenek el a sártengerben! Közös összefogással taníttatni, nevelni őket, felsegíteni őket annyira, hogy valamikor beleszólhassanak a magyar élet vezetésébe. Olyan nevelési, képzési formát választani, amely biztosítaná, hogy soha ne tagadják meg szüleiket, testvéreiket.

Ady Endre: Mag hó alatt

Gyötrött és tépett magamat
Régi hiteiben fürösztve
Vérből, jajból és lángból
Szedegetem össze
S elteszem mint életes holtat.

Kell még Tegnapról hív tanu
S kell talán az én hadi-sarcom,
Hogy drága mementóként
Fölemeljem arcom
Egy új emberű új világra.

Vád nélkül szétteltekintetek
Majd vertségek és diadalmak
Földjén, hogy a kaoszból
Harsos igét halljak,
Vagy harsos igét én hallassak.

Hős emberségem, váraozz,
Szép álmokat aludj, lefénylett
Jós és jó magyarságom,
Hívni fog az élet
S föltámadások örök Rendje.

Most tél van s szegény mag-magam
Megnémítva és behavazva
Rendeltetés hitével
Őrzöm meg tavaszra,
Igazimnak sarjadásáig.

Szénásy Gyula: A mi tanyai értékeink

Nekünk kell bátraknak, áldozatvállalóknak lennünk, ki kell tépni magunkat a körénk vastagodott közönyből. Mutassunk példát ebbeli ténykedésünkkel másoknak is! Hiszem, mert meggyőződésem, hogy országosan felfigyelnek mozgalmunkra, mások is követik példánkat, még akkor is, ha az első évben csak néhány szegény, tehetséges gyermek neveltetését tudjuk biztosítani.

Kérem a mélyen tisztelt Konferenciát, [a hódmezővásárhelyi református egyházat], foglalkozzon ezzel a kérdéssel; tegyük lehetővé, hogy e szép múltú gimnáziumban érettségizhessenek sokra hivatott tanyai értékeink.

Kórus

Református énekeskönyv, 276. ének

Kálmán Farkas, 1838–1906

1. E-gye-dü-li re-mé-nyem
Jöv-el és nézz meg en-gem,
Ó Is-ten csak te vagy, Ne légy tő-ien
Ma-gam-ra ó ne hagyj!
oly tá-vo-l, Kő-nyő-rülj hű szol-gá-don.

Ha a nehéz időkben / Elcsügged a szívem :/
Vigasztalást igédben, Uram, te adj nekem!
Ha kétség közt hányódom / És mentségre nincs módom
Te tarts meg, Istenem!

Ady Endre: A szétszóródás előtt

„És áll (az előbbieknél) helyébe egy utálatos... és békességnek színe alatt csalárdul cselekszik azzal, és elmenvén győzedelmet vészen kevés néppel. Elfoglalja az országnak gazdag részét... zsákmányt, prédát és gazdagságot oszt az ő vitézeinek, és gondolataival forgolódik az erősségeknek megvételek felől, de azt ideig eltitkolja.”

Dániel könyve, 11.

Hát népét Hadur is szétszórja:
Szigorubb istenek ezt így szokták,
Miként egy régi, bánatos, erdélyi
Prédikátor írásba róttá
Keresvén zsidókkal atyafiságunk.

Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre,
Volt utonállók új utbanállóknak
S míg úrfajtánk egymást s a népet falta;
Tunya álmainkat jég verte
S még a Templomot se építettük föl.

Helyünkön meg nem tudtunk állni
S ide kerültünk, ez kezdeti átkunk,
Ma már nem mienk paráznás vérünk sem,
Jöhet a helyünkre akármí:
Megöltük és kibűnöztük magunkat.

És mi nem leszünk majd szétszórva
Árvult, de mégis győzedelmes fajta:
Minket korszakok tűz-dühe nem edzett
S fölolvast a világ kohója
S elveszünk, mert elvesztettük magunkat.

1914 január

Szathmáry Lajos: A tanyavilág tehetségei

Vásárhelyi Újság, 1938. jún. 10.

(...) Két óra hosszat tartott a tehetségválogató vizsgálat a tanári kar vizsgáló bizottsága részéről. Keményen dolgoztak a kis tanyai koponyák. Jelenlevő tanítóik büszkéek lehettek a feleletekre. Nem azt kérdezték tőlük, amit tanultak, hanem azt vizsgálták, hogy megvan-e bennük az a gondolkodókészség, szellemi élénkség, a tehetségnek az az istenadta szikrája, amely a szellem pünkösdjén – mint ama kettő tüzes nyelvek – hatalmasan fellobog.

Négy gyermek különösen tehetségesnek bizonyult a vizsgálaton. Míg jövőre ezek már be is vonulnak a tanyákból a gimnáziumba. Hadd üdvözljük őket itt ez alkalommal személyenként mint a megújuló végtelen sornak első úttörőit. Szőke Ferenc (Szórhát), Tószegi Péter (Kopánecs), Dezső Imre (Kutas) és Szűrszabó József (Szentetornya).

Isten hozott benneteket. Mutassátok meg, hogy Vásárhely büszke lehet a tanvilágára.

(A tehetségválogató vizsgálat, avagy megasztár Cseresnyés módra. Itt mindenki kibontakozhat!)

Arany János verseiből

Cilinder

A kalapom cilinder,
Nem holmi csekélység:
Ha fölteszem: magasság,
Ha leveszem: mélység.

(1860)

A haza sorsa

Küzdelem a létért,
De nem a jóllétért;
Nem hataloméért,
Csak nyugaloméért.

(1867)

Demokrata nóta

Deák Ferenc! megélünk mi
Kend nélkül;
Kívánjuk a szabadságot
Rend nélkül.

(1867)

Főtitkárság

Szép megtiszteltetés,
De nem bírok vele:
Nem vagyok már a kés,
Hanem csak a nyele.

(1869)

Másképpen

Mely ideálként leng vala
Ifjú lelkem elébe;
Majd vértanúként meghala:
A szent hazának képe:
Ti vagytok-é, kik most szavaztok,
Szatócsok és részeg parasztok,
S megvesztek általa!?!

(1869)

Hasadnak rendületlenül

Hasadnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar!
Bölcsődtől kezdve sírodig
Ezt ápold, ezt takard.

A nagy világon ekivül
Nincs más, amit mivelj:
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt enned, innod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt,
Ez a föld másra sem való,
Csak hogy eltékozold.

Itt küzdtenek honért a hős
Árpádnak hadai;
Bátorság volna ezt a hont
Neked fenntartani.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
Szabad száj! itt csikorgatod
Véres fogaidat.

(1880 körül)

Dalszövegül

Huzd rá, cigány, a kedves nótámat,
Had' oszoljon tőlem a bubánat,
Ez az élet úgy is csak egy óra:
Nem jut abból sok idő a búra.
Hadd pezsejen a poharunk nedve,
Attól, jön meg magyar ember kedve..

(1880 szept.)

József Attila töredékeiből

Hétért – magamat kérdem –
adsz-e hatot?
Játszom. Azé az érdem,
ki játszhatott.

*

Fagyon veszve, vagy éhen. Így a sorsom.
Már rálépett a lábomra a tél.
Bordáimat kiálló lécként hordom
és kócmadzagként lóg bennem a bél.

*

*

Költő szerelme szalmaláng,
azért oly sebes és falánk

*

Még nem volt olyan disznó, ki elájult,
mikor meglátta a moslékos vályut.

*

Tizenöt éve írok költeményt
és most, amikor költő lennék végre,
csak állok itt a vasgyár szegletén
s nincsen szavam a holdvilágos égre.

*

Irgalom, édesanyám, mama, nézd, jaj kész ez a vers is!

*

Kásásodik a víz, kialakul a jég
és bűneim halállá állnak össze.

*

Szathmáry Lajos: A tanyavilág értékeinek kiválogatása, 1939 (részletek)

A hódmezővásárhelyi református egyház szegénysorsú, de szellemileg rendkívül értékes tanyai fiúgyermeknek kitaníttatása érdekében 1938 őszén megalapította a Tanyai Tanulók Otthonát. Az intézmény célja: társadalmunk vezető rétegének felfrissítése abból a magyar néprétegből, amely a tanítóság véleményezése szerint nagy értékeket rejteget a magyar nemzeti élet számára, de amelynek eddig nem állott módjában szellemi tőkét kicsiszolni és az értékének megfelelő nemzeti pozícióba juttatni. Ez a kitaníttatás érték kiválogató jellegű, ezért a középiskoláztatáson túl a felsőbb tanulmányokhoz való eljuttatást szolgálja. A vállalkozás gondoskodik arról, hogy a kiszemelt tehetség majdan diplomát nyerve tehetségének, tanultságának és a közérdeknek legmegfelelőbben el is helyezkedhessék a nemzeti életben.

*

A felvett tanulók a hódmezővásárhelyi református gimnáziumban mindenmű díjfizetés alól felmentést nyerne. Könyveket, tanszereket, teljes ellátást, lakást, esetleg ruhát is az Otthontól kapnak. A szegény szülőt tehát semmiféle anyagi kötelezettség nem terheli, csak arra kell ígéretet tennie, hogy fiát, ha az tanulmányait sikerrel (jeles előmenetel) folytatja, nem veszi ki az intézetből. Az Otthont felelős részben az egyház, felerészben pedig a nagy célt megértő pártfogók tartják fenn. (...)

*

A tanári felügyelet mellett a tanulóknak részt kell venniük a kis közösség fenntartásának anyagi ügyeiből is. (Állatok és kert gondozása, fahordás, favágás, konyhamunkában segédkezés, vízfordás stb.) Ennek azonban pedagógiai oka van elsősorban: ne szakadjanak el ezek a gyermekek egészen a szegény ember gondjától, maradjon meg bennük a közösségtudat azzal az emberrel, aki két kezi munkájából él. Legyen belőlük kiváló tehetségükhöz méltóan kiművelt ember, aki azonban azonosnak érzi magát azzal a törzsgyökeresen magyar tanyai munkásnéppel, amelyből kinőtt, amelynek leendő vezetőjéül kiszemeltetett.

A vállalkozás tehát elsősorban nem is karitatív jellegű, hanem nemzetpolitikai. Jövője biztos, mert tudásszomjra és törekvő őserőre épült; elpusztíthatatlan, mert nem jelszavakat lenget, hanem fundamentumot vet.

Ady Endre: Az én magyarságom

Az én magyarságom
Mindennél keserűbb,
Mindennél igazabb.

Az én magyarságom
Véres és fekete,
Véres és szomorú.

Az én magyarságom
Büszke felleg-orom,
Büszke, nagy sirató.

Az én magyarságom:
Nincs ilyen átkozott,
Nincs ilyen igazi.

Szathmáry Lajos: Tanyai tanulók otthona

(...) Az egyház az internátus céljára 1939 szeptemberétől kezdődőleg átengedte a Csengettyű utcai régi kántori lakot. Az ünnepélyes megnyitáson Seres Béla lelkész végezte az egyházi szolgálatot. A Tanyai Tanulók Otthona ezzel e néven önálló egyházi intézménnyé szerveződött gazdaságilag is. (...) Különös jelentőségű tényként ki kell emelnünk Hódmezővásárhely város nemes alapítványi határozatát, mely évi 750,- pengő támogatással három gyermek számára teszi lehetővé a felvételt. (...) Az otthon a helybeli érdeklődőkön kívül sokan meglátogatták. (...) Az intézmény így országosan közismertté vált. A sajtó révén az intézményt létrehívó nemzetpolitikai nevelő cél hatást gyakorolt a pedagógiai köztudatra, s tudomásunk szerint ma már több református gimnázium mellett indult meg hasonló kísérlet (Sárospatak, Szeghalom, Miskolc, Rimaszombat).

Németh László: A vásárhelyi példa, 1941

Mi történt Hódmezővásárhelyen? Előállt egy tanár, hogy ő a tehetséges tanyai gyermekek számára ingyeninternátust akar csinálni. Az egyház adott erre a célra egy igen egyszerű parasztházat. Van benne egy nagy tanulószoba, két hálószoba, néhány mellékhelyiség; kertje és gazdasági udvara is van, ahol a fiúk maguk nevelik a hízót, s termelhetik a zöldséget. A bennlakókat a tanyai iskolák legjobb növendékeiből válogatták ki. Nem sokat: egy évben négyet, ötöt. Idén zárult le a harmadik év: voltak tizennégyen; a jövő évre fölvettek még négyet.

Tandíjat nem kell fizetniük, tanszereiket ingyen kapják. Az intézmény tüntetően szegényes; a tempó is lassú. Mostani épületükben harminc gyerek fér el; ezt a számot csak öt év alatt akarják elérni. Az eredmény azonban jó. A tizennégy fiúból kitűnő: hét; jeles: kettő; jó: négy; elégséges: egy. (...) Egyszer így tán hatvan-hetven diákja is lesz a vásárhelyi otthonnak. Elenyésző szám, ha a nem kitűnőek ezreire gondolunk. De ne feledjük el, mindazt, ami a mai magyar szellemben büszkeségre bír: feleannyian csinálták. S ezek a fiúk már egy szellemben nőnek fel: a mi, fejekben még széthúzó, de tanításában egyre egységesebb magyar eklézsiánk szellemében.

kórus

Református énekeskönyv, 345. ének

m₁ Kálmán Forkas, 1838—1906.

1. Im nagy Is-ten, most e-lőt-ted szí-ve-m ki-tá-rom, Me-ne-dé-kem nincs se-hol a föl-di ha-tá-ron, Ha te nem jössz bá-na-tom-hoz bíz-ta-tó szó-val, I-ta-lom könny, a ke-nye-rem ke-se-rü só-haj.

Ady Endre: Intés az őrzőkhöz

Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Csillag-szórók az éjszakák,
Szent-János-bogarak a kertben,
Emlékek elmúlt nyarakon,
Flórenc nyarán s összekeverten
Bucsúztató őszi Lidónak
Emlékei a hajnali
Párás, dísz-kócos tánci termen,
Történt szépek, éltek és voltak,
Kik meg nem halhatnak soha,
Őrzött elevenek és holtak,
Szivek távoli mosolya,
Reátok néz, aggódva, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.

Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba feneségek.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbe-szótt hitét
S akik még vagytok, őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.

(A névadás)

Németh László: Cseresnyés, 1942

Levél Szathmáry Lajosnak (...). A Magyar Út-on át közlöm veled, hogy a Cseresnyés [című darabom] szerzői jogát a hódmezővásárhelyi tanyai gyerekek internátusának ajándékozom, s téged kérlek meg, az otthon alapítóját, a Cseresnyésálom első földönjáró hősét, hogy ami ezen az új jogon becsurran, a fiúk javára fölhasználjad. Egyelőre nem fejthettek belőle sokat: bár ezer pengő most is lehull tán az előlegen felül, ha a műsorról időnek előtte le nem rántják. Hálával csak én tartozom.

Köszönete és tisztelete jeléül a Tanyai Tanulók Otthona a Cseresnyés nevet veszi föl. Egy mondat a műből: „Családommá fogadom, akit a te műved idehív.” (Németh László: Cseresnyés)

Ady Endre: Várnak lenn délen

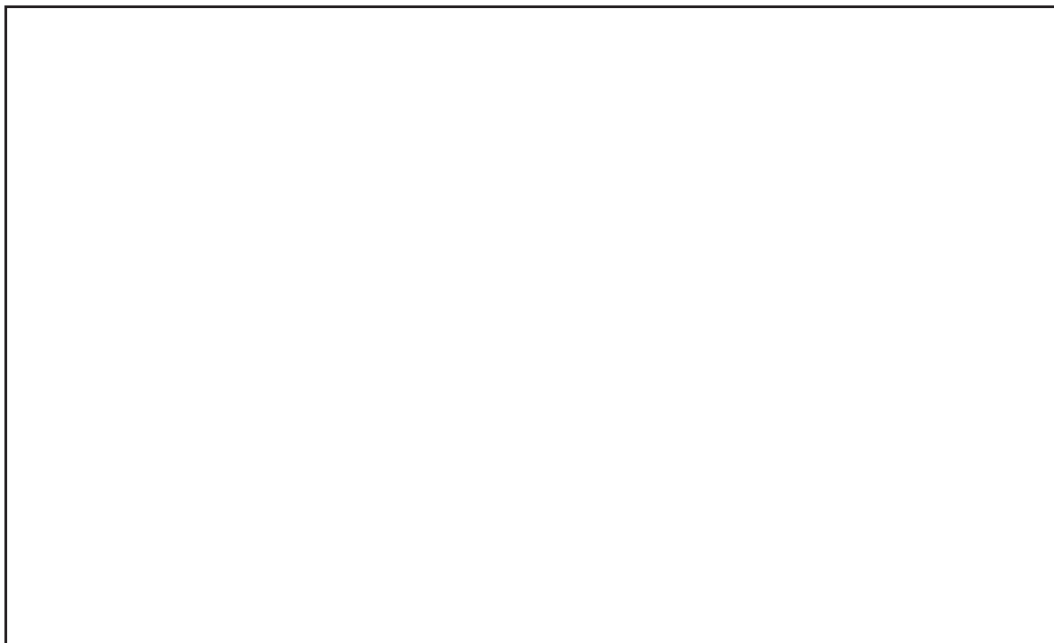
Sikongnak a meleg szelek
Messze Délen, messze Délen,
Várnak reánk, várnak reánk
Valahol egy tengerszélen.

Ott hallgattuk valamikor
Lármáját nagy, kék vizeknek.
Nem hallunk mi, nem hallunk mi
Soha szebbet, soha szebbet.

Bárka áll a kék vizen most,
Útra indul talán már ma,
Ha lekésünk, ha lekésünk,
Sohse tér meg az a bárka.

Sikongnak a meleg szelek.
Kék tengernek kék vizében
Üresen úszik a hajónk
Messze Délen, messze Délen.

Finálé

A dokumentumjáték előadása a Cseresnyés–esten (2008. december 12.)

*Képek
a kollégium életéből*

A kollégium 1967-ben átadott épülete

A nyílászárók megújulnak (2007. ősz)

A diákok mindennapi tanulását harminc állomásos számítógépes hálózat segíti.

„Csendélet” egy fiúszobában...

A könyvtár húszezer kötetet számlál

Ép testben ép lélek: erősítés az edzőteremben

Együtt a tanulás is könnyebben megy

Cseresnyes bál (2007)

A nyitótáncot a Promenád TSE táncosai járták

A bált megnyitó Dr. Kószó Péter alpolgármester és felesége
a házigazda Dr. Kádár Péter igazgató és felesége társaságában

A dél-alföldi régió kollégiumainak „Ki mit tud”-ja (2008. február 20–22.)

A gálaest fellépői színes műsorral kápráztatták el a közönséget

A zsűri elnöke, Szei Tibor és Kalászné Gelencsér Ilona békéscsabai kollégiumvezető díjakat ad át

A győztes bajai csapat vezetőjükkal, Engler József kollégiumigazgatóval

A Cseresnyés Emlékbizottság ülése a kollégium könyvtárában (2008. december 5.)

Nagy idők tanúi: az 1968 előtt végzett öregdiákok találkozója (2008. december 5.)

Az Emlékbizottság tagjai az öregdiákok találkozásán: jobbról balra Mónus János, Vári Ernő, Almási István, Földesi Ferenc, Dr. Kádár Péter, Dr. Kertész Dezső, Dr. Höss Erzsébet, Schindler Endréné, Sujtó Sándor, Szabó Lajos, Berecz János

Az asztal mellett megelevenednek a diákévek

Almási István alpolgármester megnyitja a jubileumi Cseresnyés–estet (2008. december 12.)

Földesi Ferenc, a Cseresnyés Emlékbizottság elnöke és az est egyik védnöke, ifj. Dr. Sipka Sándor

Kollégisták etno-duója a műsoros esten: Zatykó Gergely (dob) és Pál Gergely (citera)

Szénásy Gyula özvegyét köszönti Kádár Péter igazgató

Az I. Dél-alföldi Kollégiumi Találkozó résztvevői a regisztrációnál (2009. április 17.)

Íjászbemutató az Alföldi Galéria udvarán

Németh László Pusztuló magyarok című vígjátékának diákszínpadi előadása.

Simon Ferenc rendezte, előadták a Bethlen Gábor Református Gimnázium irodalmi színpadosai
(2009. április 18.)

Sonkoly Tibor festőművész, a zsűri elnöke megnyitja a dél-alföldi diákok alkotóművészeti kiállítását (2009. április 18.)

Az előadóművészeti produkciók bemutatóira a Péczely Attila Művészeti Iskolában került sor

70 órás láncúszás az évforduló tiszteletére (2008. október 20–23.)

A stafétát Hódi Anikó vásárhelyi olimpikon, BMX versenyző nyitotta meg.

A kollégisták „a Tisza-tótól Szegedig” úsztak

Üzenet a jövőnek: a diákok megörökítik a váltóúszást

Dr. Kádár Péter
igazgató

Sári Éva
igazgatóhelyettes

Gulyás Ágnes
nevelőtanár, m.köz.vez., köz.vez.

Kovács József
nevelőtanár, m.köz.vez., programvez., köz.vez.

Kiss Pál
nevelőtanár, m.köz.vez., köz.vez.

Balla Éva
nevelőtanár

Fehér Zsolt
nevelőtanár, köz.vez.

Fekete András
nevelőtanár

Gregus József
nevelőtanár

Pataki Béla
nevelőtanár, köz.vez.

Pintérné Szurovecz Irén
nevelőtanár, köz.vez.

Szabó Éva
nevelőtanár, gy. és ifj.véd. felelős

Szabóné André Piroska
nevelőtanár

Szalkai László
nevelőtanár, köz.vez.

Tóth Éva
nevelőtanár, köz.vez.

Faragó Emese
könyvtáros-tanár

Börzsönyi István
gépészmérnök, gondnok

Kovács Imréné
gazdasági ügyintéző

Hemző Gyuláné
pénzügyi ügyintéző

**Korsósne
Szendi-Horváth Margit**
portás

Nagy Ferencné
portás

Prohászka Imréné
portás

Búza Ernő
takarító

Nagy Sándor
fűtő, karbantartó

Baráth Imre Attiláné
takarító

Molnárné Borbás Erzsébet
takarító

Szatmári Istvánné
takarító

Tartalomjegyzék

Dr. Lázár János: Üdvözet az Olvasónak	7
Simon Ferenc: A Cseresnyés gondolat	8
Dr. Kertész Dezső: A Cseresnyés Kollégium emlékezete.....	9
Faragóné Szénásy Emese: Szénásy Gyula emlékezete	10
Szénási Gyula Zsolt: Édesapám mint pedagógus	
Szénási Emőke Sarolta: Tanár az én apám	
Vári Ernő: A Tanyai Tanulók Otthonától a Cseresnyés Népi Kollégiumig	
Ifj. Dr. Sipka Sándor: Tanár szüleinkről	
Földesi Ferenc: Iskola és kollégium.....	
Dr. Sipka Rózsa: Igazi tanárok voltak a Szüleim.....	
Schindler Endréné: Visszatekintés (1967–1987)	
Berecz János: Kollégiumi emlékeim (1986–1990)	
Sújtó Sándor: ...és ismét a Cseresnyésben	
Szalkai László: Az átalakulás hullámain	
Szentesi Bernadett: A „hetvenkedő Cserkő” jubileumára A kollégium diákszemmel	
Dr. Kádár Péter: Továbbél a vásárhelyi példa.....	67
Simon Ferenc: „Családommá fogadom, akit a te műved idehív”	89
Dokumentumjáték a Cseresnyés Kollégium 70. születésnapjára.....	111
Mellékletek	112